

Revisjon og Regnskap

Verdivurdering – håndverk og vitenskap

Side 19

**Erfaringer med
bruken av AI**

Side 40

De fem største:

**Stadig større kvinneandel
innen revisjon**

Side 34

**Revisjon i usikre
tider**

Side 57

eKurs

Fleksibel etterutdanning – når som helst og hvor som helst!

[LES MER](#)

5

KOMMENTAREN

Et bærekraftig årsoppgjør

Henrik Woxholt

6

AKTUELT

7

LUNCH

10

OFTTE STILTE SPØRSMÅL

11

EN SUNN LIVSSTIL

Gunn Helen Arsky

12

SPØR OM ARBEIDSRETT

Håkon Andreassen, Maja Elgaaen

13

Kvalitetskontrollen av revisjon 2023

Ruben Bjerketveit

15

SMB-standarder for bærekraftsrapportering på høring

Kjersti Okstad, Signe Haakanes, Knut Arne Askvig

16

Del V:

Saker fra skatteklagenemndas behandling 2022

Line Solli

19

Verdivurdering

– håndverk og vitenskap

Håvard Hammertrø

24

Sentrale forhold ved revisjonen (KAMer): Overstiger nytten kostnadene?

Finn Kinserdal

27

– fortsatt sentralt virkemiddel for skjulte inntekter og formuer Banksekretessen

Gregar Berg-Rolness

34

De fem største:

Stadig større kvinneandel innen revisjon

40

Erfaringer med bruken av AI

Lars Erlend Leganger, Tuva Martin

44

EUs Likelønnsdirektiv skal innføres i Norge

Gro F. Helvik, Liv Minde, Christine Frølich-Braathen

47

Vedvarende underskudd og armlengdeprinsippet

Frank Lange, Henning Risøy

55

Nye regler for fusjonsfordringer

Børge Busvold

57

Revisjon i usikre tider

Kristin Hagland, Knut Aker

60

Del II - Kunstig intelligens i revisors hverdag Copilot – Microsofts smarte assistent

Ruben Bjerketveit

62

Regnskapsføring av betalinger fra leverandører

Alvar Strandvold

65

Del II:

Utenlandske offentlige pensjoner

Erik Øxnevad Larsen Marte Okkelmo

67

INTERNASJONAL SKATT OG AVGIFT

Synne Hurum Austmo
Bernhard Henriksen Nicolaysen

NR. 2/2024
94. årgang

Utgitt av

DnR Kompetanse AS (Revisorforeningen)
Postboks 2914 Solli, 0230 Oslo
Tlf.: 23 36 52 00
Revisorforeningen.no

Redaktør

Alf Asklund
alf.asklund@revisorforeningen.no

Abonnement

Årsabonnement: kr 690,-
Bankkonto: 1503.01.29781

Abonnementet anses løpende til oppsigelse. Oppsigelse for kommende års abonnement må skje innen utgangen av desember.

Utgivelse

Utkommer med 7 nummer pr. år og gjøres tilgjengelig for alle medlemmer i Den norske Revisorforening.

For spørsmål vedr. abonnement, kontakt forlag@revisorforeningen.no

Abonnenter

ca. 6100

Foto

Illustrasjonsfoto der ikke annet er oppgitt: ScandinavianStockPhoto

Layout og produksjon

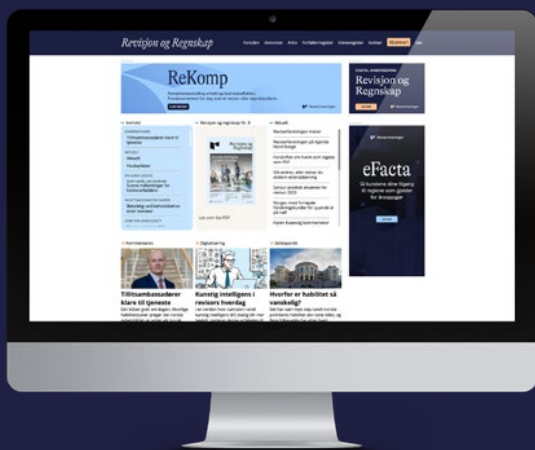
Aksell AS
ISSN 2703-9722

Annonser

For spørsmål vedr. annonser, kontakt forlag@revisorforeningen.no

Revisjon og Regnskap

Revisjon og Regnskap har syv utgaver i året, og målgruppen er revisorer, studenter og lærere innen regnskap og revisjon, regnskapskontorer, regnskapsførere, advokater, regnskaps- og økonomiavdelinger og offentlige myndigheter. Alle medlemmer og praksismedlemmer i Revisorforeningen har tilgang til Revisjon og Regnskap som en del av medlemskapet.

TOPBOARD
875 x 200 pixler

BOARD
300 x 200 pixler

DIGITAL ANNONSERING REVISJON OG REGNSKAP

Format og priser

- 875 x 200 pixler (Topboard): kr 10 000
- 300 x 600 pixler (Skyskraper): kr 7500
- 300 x 200 pixler (Board): kr 4500

Prisene er eks. mva. og gjelder pr. måned fra bestilling.

Rabatter

- 10 % rabatt ved bestilling av 2 måneder
- 20 % rabatt ved bestilling av 6 måneder
- 30 % rabatt ved bestilling av 12 måneder

Annonsbestilling

E-post: forlag@revisorforeningen.no

SKYSKRAPER
300 x 600 pixler

[Klikk her for mer informasjon](#)

Et bærekraftig årsoppgjør

For mange selskaper er årsrapporten nå avlagt, og det er mitt inntrykk at både omfanget av bærekraftsrapporteringen og kvaliteten er økt. Etter hvert som rapporteringen modnes og kompetansenivået heves, øker også kvaliteten og kompleksiteten av diskusjoner og problemstillinger.

Statsautorisert revisor
Henrik Woxholt
Styreleder i Revisorforeningen

Finansdepartementet fremmet den 15. mars forslag til nye lovregler om bærekraftsrapportering og vi er et skritt nærmere innføringen av CSRD og ESRS-ene i norsk lov. Lovforslaget sikrer at Norge er i rute til å nå EUs implementeringstidsfrist 7. juli 2024. Nå gjenstår storingsbehandling og ikrafttredelse.

Det er nå under tolv måneder til første pulje selskaper skal rapportere etter Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) og de nye standardene for bærekraftsrapportering (ESRS). En del er allerede kommet langt i alt fra intern organisering, etablering av policyer og retningslinjer til å forberede selve rapporteringen. Andre har en lang vei å gå.

Styrets ansvar for bærekraftsrapportering

Styrer og ledere i alle selskaper over en viss størrelse får nå et nytt stort ansvar ved at disse selskapene må rapportere på alt fra klimagassutslipp og energibruk til sosialt ansvar og virksomhetsstyring. Det gjelder ikke bare for egen virksomhet, men for hele verdikjeden. I mai arrangeres derfor Akademiet: *Styrets ansvar for bærekraftsrapportering*, hvor hovedtemaene blant annet vil være hvilke konsekvenser dette har for strategi, hvordan det kan påvirke prioritering av tid i styremøter, fordeling av roller og ansvar, risiko og risikooppfølging samt mulige konsekvenser for styret og revisjonskomiteen ved feil i rapporteringen.

Det vil nok ta mer enn ett år å få den nye rapporteringen på plass, og vi kommer til å stå overfor mange spennende, utfordrende og interessante faglige diskusjoner fremover.

Problemstillinger som må løses nå

Implementeringen av CSRD er krevende i alt fra å finne den beste måten å organisere ansvar og oppgaver på til å bygge kompetanse og til slutt å implementere standardene og bygge kompetanse. Det vil være krevende og omfattende vurderinger i fortolkninger av standardene og datakvalitet. En rapportering med kvalitet krever et stort fokus og betydelige ressurser, dette arbeidet må gjøres nå – det er for stor risiko å ha en prosess der arbeidet gjøres sent på året. Erfaringene så langt, både fra årets bærekraftsrapportering og fra CSRD-implementeringen så langt, er at det er komplekse problemstillinger på mange områder som skal løses – vi kan ikke vente med å løse disse. Som attestant eller rådgiver inn i disse prosessene må vi ta vår del av ansvaret for gode prosesser og en god tidslinje slik at vi ikke ender opp i vanskelige og kanskje noen ikke løsbare problemstillinger i første kvartal 2025.

Må forholde oss til risikoen med ny teknologi

Selskapene skal ikke bare forholde seg til stadig mer omfattende krav til bærekraftsrapportering. De skal også forholde seg til nye løsninger basert på kunstig intelligens. Det medfører nye risikoer, både knyttet til cyber, personopplysninger og kvaliteten i løsningene som lages. Selskapene må ha en tydelig strategi for

hvordan de skal identifisere og håndtere risikoene som implementering av nye løsninger medfører. Min erfaring er at de fleste selskapene for øyeblikket er i en utforskende fase, hvor de er usikre på hvordan de skal benytte kunstig intelligens på en hensiktsmessig måte.

Styret i virksomhetene må også ha et forhold til disse risikoene, på tilsvarende måte som for øvrige risikoer i virksomheten. I de større foretakene vil viktige deler av dette normalt havne på bordet til revisjonsutvalget eller risikoutvalget. Her blir vår rolle som revisor viktig, hvor vi må bidra til at styrene vurderer de riktige temaene. Dette krever også at vi bygger vår egen forståelse for kunstig intelligens til å bidra med de riktige spørsmålene.

Første årsoppgjør for mange

Nå som vi skriver april, er årsoppgjøret overstått for mange og vi er godt i gang med 2024. For flere av våre kollegaer har årets årsoppgjør vært det første. Alle, både utenfor og i vår bransje, er kjent med årsoppgjøret. En tid mange forbinder med lange dager og mye jobb, det er det jo til en viss grad også, men jeg håper at alle har hatt et spennende årsoppgjør med godt samhold, mye læring og gode diskusjoner. For det er nettopp i denne tiden vi skaper de kollegiale relasjonene, må ta de krevende diskusjonene, hvor læringskurven er bratt. Som nyutdannet revisor er du med på å påvirke, du kommer inn med ny kunnskap og nytt engasjement, du tør å stille spørsmål og er nysgjerrig.

Fremtiden og fremtidens revisoryrke skaper vi aktivt sammen!

**TIPS
OSS!**

Støtter din revisjonsvirksomhet et godt formål – innen idrett, kultur eller veldedighet – eller har virksomheten eller en ansatt gjort noe annet som er verdt en notis i Revisjon og Regnskap? Send et par ord og gjerne et bilde til redaktør Alf Askhund (aa@revisorforeningen.no).

Nyansettelser i Revisorforeningen

Rådgiver

Knut A. Askvig er ansatt som rådgiver selskapsrapportering og bærekraft. Han kommer fra stillingen som senior manager i KPMG og har det siste året vært tilknyttet avdeling for ESG-rapportering og attestasjon. Han har vært en del av ledergruppen for KPMG Innlandet og jobbet i fagavdelingen hos KPMG.

Kommersiell kurssjef

Espen Kallevik er ansatt som kommersiell kurssjef. Han har lang erfaring innenfor kurs og kompetanse i flere organisasjoner og universitet/skole, og kom senest fra stillingen som fagsjef kompetanse i Parat.

Rådgiver

Kristin Hagland er ansatt som rådgiver innen regnskap og revisjon. Hun er tidligere partner i EY. Kristin har tidligere vært involvert i arbeid med Revisorforeningen blant annet gjennom Revisjonskomiteen og kurs.

Kursutvikler og -koordinator

Ida Therese Heggland er ansatt som ny kursutvikler og -koordinator. Ida kommer fra stillingen som lektor ved Norges Realfagsungdomsskole.

Jubileumsmiddag og jubileumstur

Skattekontoret har i en bindende forhåndsuttalelse tatt stilling til fradragsrett for deler av en jubileumsmiddag og om en jubileumstur til utlandet kunne regnes som et skattefritt velferdstiltak.

[Les mer](#)

Vil ha bedre overgangsregel for fusjonsfordringer oppstått i 2023

Revisorforeningen ber Finansdepartementet om å endre overgangsregelen for fusjonsfordringer oppstått i 2023. Lovendringen er vedtatt med virkning for hele 2023, og dette har skapt enkelte problemer i praksis.

[Les mer](#)

Lovpålagt feiing og tilsyn med fyringsanlegg og mva

Skattedirektoratet avklarer i en prinsipputtalelse at kommunens innbyggere ikke skal betale merverdiavgift på gebyr for lovpålagt feiing og tilsyn med fyringsanlegg.

[Les mer](#)

Ny skattemelding 2023

Skatteetaten har nå lansert ny løsning for skattemelding for selskaper. På revisorforeningen.no har vi laget en egen temaside «Ny skattemelding 2023». Her vil du finne veiledning, informasjon og lenker som vil være til nytte for revisor. I tillegg vil vi jevnlig publisere relevante ofte stilte spørsmål på dette området.

[Les mer](#)

Oslo kommune og justeringsavtaler

Oslo bystyre har vedtatt at merverdiavgift som kommunen får tilbake fra staten kan fordeles mellom utbygger og kommunen. Bystyret har vedtatt at utbygger skal få tilbakebetalt 70 % av merverdiavgiften.

[Les mer](#)

Fusjonsfordringer oppstått i 2023

Med virkning fra 2023 skal skattemessig inngangsverdi på fordring etter såkalt trekantfusjon eller fisjon settes lik fordringens pålydende. Dette gjelder også fordringer (og tilhørende gjeld) fra konsernfusjoner og fisjoner som ble gjennomført i 2023, men før de nye reglene ble foreslått og vedtatt.

[Les mer](#)

Rapport fra Naturrisikoutvalget

Naturrisikoutvalget har overlevert sin rapport, NOU 2024:2 I samspill med naturen – Naturrisiko for næringer, sektorer og samfunn i Norge, til klima- og miljøminister Andreas Bjelland Eriksen.

Utvalget har vurdert hvordan tap av natur utgjør en risiko for næringer og sektorer i Norge. I utvalgets rapport gis det også anbefalinger om hvordan ulike aktører kan analysere og håndtere naturrisiko på en god måte.

[Les mer](#)

LUNCH

Medlemsfordeler

Som medlem i Revisorforeningen har du og ditt firma tilgang til en rekke fordeler.

Medlemsfordeler for deg personlig

[JBF Bank og forsikring](#)
[BMW Group Norway](#) – rabatt bilkjøp/leasing
 Helseforsikring – [Storebrand](#)
[Faglig informasjon – nettsiden, nyhetsbrev](#), veiledninger mv.
[Veiledningstjenesten](#) – alle fagområder på nett, svar innen 1–2 arbeidsdager
[Revisjon og Regnskap](#)
[Brilleland](#) – gunstige rabatter
[Akademika.no](#) – opptil 15 % rabatt
 Rabatt på kurs
 ReKomp [kursabonnement](#)

Medlemsfordeler for firmaet

Tjenestepensjon – [Storebrand](#)
 Kollektiv ansvarsforsikring – [Tryg \(Profesjonsansvarsforsikring\)](#)
[Kontakt Howden](#) for tilbud
 Helseforsikring – [Storebrand](#)
[BMW Group Norway](#) – rabatt bilkjøp/leasing
 Digitalt verktøy – [Simpleyer, Bisnode SmartCheck, Purehelp Pro, Styreplan for Revisor, Proff Forvalt](#)
 Telefoni og bredbånd – [Telenor](#) og [Phonero](#)
 Nettside/sosiale medier – bransjeløsning fra [ldium](#)
[ReKomp](#) kursabonnement

Drift av virksomhet

[Etablering og drift](#) av virksomhet
[Godkjenning/autorisasjon](#)
 Tilsyn og kontroll
[Profilering](#) av egen virksomhet
 Revisor i [profesjonelle vanskeligheter](#)

1023 statsautoriserte revisorer fikk revisorregisternummer i 2023

Overgangsordningen etter ny revisorlov gikk ut 31.12.2023. Et stort antall revisorer har derfor søkt om revisorregisternummer for å unngå at godkjenningen som statsautorisert revisor skal bli deponert.

Ifølge Finanstilsynets rapport fra tilsynet med revisorer i 2023 har hittil 1023 statsautoriserte revisorer fått revisorregisternummer i 2023, og fortsatt er en god del søknader til behandling.

[Les mer](#)

Engangsutbetaling til arbeidstakers livsarvinger

Arbeidsgiver hadde glemt å melde inn en arbeidstaker i foretakets gruppelivsforsikring og måtte utbetale et beløp tilsvarende forsikringsbeløpet til de etterlatte. De etterlatte ble skattlagt for beløpet som etterlønn.

[Les mer](#)

Høyrisikoland etter hvitvaskingsforskriften – endringer fra februar 2024

Kenya og Namibia er lagt til i listen fra Financial Action Task Force (FATF), mens Cayman-øyene og Jordan er fjernet fra EU-listen.

[Les mer](#)

Krav til verdsettelse ved «drop down»-fisjon

Skattedirektoratet mener at det er krav til verdsettelse ved «drop-down»-fisjon, selv om det utfisjonerte selskapet umiddelbart fusjoneres inn i et heleid datterselskap av det opprinnelig overdragende selskapet.

Med «drop down»-fisjon menes en omorganisering hvor en eiendel først fusjoneres til et hjelpeselskap, hvorpå hjelpeselskapet umiddelbart fusjoneres inn i et datterselskap av selskapet eiendelen ble fisjonert ut av.

[Les mer](#)

Finanstilsynets prioriteringer i 2024

De viktigste risikoforholdene som Finanstilsynet vil prioritere i tilsynsarbeidet i 2024, er disse:

- Forverring av det digitale trusselbildet som følge av geopolitisk uro og økt digital kriminalitet.
- Høy risiko knyttet til nærings-eiendom.
- Styrke styring og kontroll av egen virksomhet.

Finanstilsynet vil gjennom 2024 løpende publisere sine analyser og vurderinger.

[Les mer](#)

Revisorer frykter ikke KI – tvert imot

Dette er jobbene som kan forsvinne de neste ti årene, skrev Nettavisen nylig i en artikkel om kunstig intelligens (KI). På listen over de mest truede yrkene setter enkelte eksperter revisorer på en overraskende tredjeplass.

[Les mer](#)

Vi føler oss ikke truet, og bransjen skriker etter folk. Vår rolle som revisor er viktigere enn noen gang, sier administrerende direktør Karen Kvalevåg i Revisorforeningen.

Temperaturmåler Dun & Bradstreet

www.dnb.com/no/

	2024		Endring	Samme periode 1 år tilbake*	Endring
	08.02.–18.03	29.12.23–07.02.24			
Konkurs	450	446	0,9 %	573	-21,5 %
Tvangsavvikling	124	95	30,5 %	125	-0,8 %
Nyregistreringer	19 304	22 079	-12,6 %	24 857	-22,3 %
Antall anmerkninger	1 948 546	1 951 215	-0,1 %	1 885 218	3,4 %
– Personer m/anmerkninger	253 086	255 325	-0,9 %	252 853	0,1 %
– Foretak m/anmerkninger	68 644	68 328	0,5 %	62 135	10,5 %

Kilde: Dun & Bradstreet

* 08.02.23–18.03.23

Ofte stilte spørsmål

I denne spalten gjengis utvalgte spørsmål som er kommet til Revisorforeningens henvendelsessystem. Revisorforeningen har etter beste evne avgitt svar basert på de konkrete saksforhold, men påtar seg ikke rettslig ansvar for riktigheten, fullstendigheten eller anvendeligheten av de svar som er gjengitt.

Manglende redegjørelse etter åpenhetsloven

Kategori: revisjon, bærekraft og regnskap

Spørsmål:

En virksomhet avlegger årsregnskap for 2022 i begynnelsen av juni 2023. I årsberetningen ble det tatt inn en henvisning til virksomhetens nettsider om hvor redegjørelse etter åpenhetsloven skulle publiseres.

Ved oppstart av interimsrevisjon i slutten av september 2023, ser revisor at redegjørelsen ikke er publisert på foretakets nettsider. Hvordan bør revisor forholde seg til dette?

Svar:

Forutsatt at virksomheten er innenfor virkeområdet for åpenhetsloven, skal det avlegges en redegjørelse for virksomhetens gjennomførte og pågående arbeid med aktsomhetsvurderinger, jf. [åpenhetsloven § 5](#). Fristen for å avlegge første redegjørelse etter åpenhetslovens § 5, var 30. juni 2023.

Revisor har ansvar for å kontrollere årsberetningens henvisning til redegjørelsen etter åpenhetsloven i henhold til ISA 720. Revisor har i henhold til [revisorloven § 9-5](#) plikt til å kommunisere skriftlig med styret ved lovbrudd som avdekkes ved gjennomføring av revisjonen.

På tidspunkt for regnskapsavleggelse (begynnelsen av juni 2023) var ikke lovens frist for redegjørelse (30. juni)

gått ut, og henvisningen til virksomhetens nettsider var i henhold til virksomhetens plan med publisering av redegjørelse etter åpenhetsloven. Virksomheten hadde ifølge åpenhetsloven adgang til å vente til 30. juni før redegjørelsen ble publisert.

Dersom det ikke foreligger en redegjørelse i slutten av september 2023 er lovens frist overskredet med nær tre måneder, og virksomheten er i brudd med åpenhetsloven § 5.

Revisor bør i dette tilfellet muntlig ta opp med ledelsen at redegjørelsen mangler, forespørre om bakgrunnen for dette, og be om tidspunkt for når redegjørelsen vil bli publisert. Revisor bør supplere den muntlige kommunikasjonen med et nummerert brev om brudd på åpenhetsloven § 5, og at forholdet ventes korrigeret i tråd med den tidslinjen ledelsen har angitt. Det forutsettes da at forholdet rettes opp innen rimelig tid.¹ Det bør utstedes nummerert brev uavhengig av om ledelsen planlegger å publisere redegjørelse i løpet av kort tid (de neste dagene), ettersom lovbruddet allerede er konstatert.

Revisor bør følge opp forholdet igjen ved utløpet av fristen ledelsen har angitt, og senest ved oppstart av årsoppgjørrevisjonen. Dersom redegjørelse fremdeles mangler i forbindelse med årsoppgjørrevisjonen, bør revisor gjenta kommunikasjonen og utstede et nytt nummerert brev om det samme forholdet. Der må/bør det indikeres en ny tidslinje for gjennomføring. Revisor bør i brevet angi at en konsekvens av manglende retting vil være at revisor tar forbehold om innholdet i årsberetningen.

Se mer om redegjørelsen på [Forbrukertilsynets nettsider](#)²

Forbrukertilsynet har også publisert [veiledning til gjennomføring av aktsomhetsvurderingene i henhold til OECDs retningslinjer](#)³

² <https://www.forbrukertilsynet.no/vi-jobber-med/apenhetsloven/redegjorelsesplikt>

³ <https://www.forbrukertilsynet.no/vi-jobber-med/apenhetsloven/aktsomhetsvurderinger>

¹ I vurderingen av hva som er rimelig tid: Avhengig av størrelsen på virksomheten og kompleksiteten i driften vil en tomåneders frist kunne være tilstrekkelig. I et tilfelle hvor arbeidet med aktsomhetsvurderingene ikke har kommet i gang, bør det gis anledning til dette. Med det menes at arbeidet må organiseres, roller og ansvar må tildeles og virksomheten må få anledning til å orientere seg om pliktene og beste praksis. Det er imidlertid ikke nødvendig at arbeidet er ferdigstilt for å kunne avlegge en redegjørelse. Det er tilstrekkelig å gi en status i arbeidet, så lenge virksomheten er transparent om sin fremdrift i redegjørelsen.

En sunn livsstil

I denne spalten vil ernæringsfysiolog cand. scient. Gunn Helene Arsky komme med tips og gode råd til en sunn livsstil – spesielt rettet mot de som gjerne har stillesittende, men hektiske hverdager.

Spalten er utarbeidet av:

Ernæringsfysiolog
og cand. scient.
Gunn Helene Arsky

Blå soner – der livet varer lenge

Noen steder i verden lever folk lenger enn andre, og det er visse trekk som kjennetegner dem. Disse områdene kalles «blå soner» og ble først lansert av forskerne Gianni Pes og Michel Poulain i Journal of Experimental Gerontology.

Dan Buettner tok arbeidet deres videre og fant fem steder i verden der folk lever lengst, og er de sunneste: Okinawa i Japan, Sardinia i Italia, Nicoya i Costa Rica, Ikaria i Hellas og Loma Linda i California.

Han identifiserte ni livsstilsvaner som kjennetegner menneskene i de langtlevende blå sonene:

1. Naturlig bevegelse (gåturer heller enn treningsstudio)
2. En grunn til å stå opp om morgenen (meningen med livet)
3. Et enklere liv (downshifting)
4. 80 %-regelen (bare spise til man er 80 % mett)
5. Planterikt (et plantebasert kosthold med bare litt fisk/kjøtt)
6. Vin kl. 17 (et lite glass til maten med venner)
7. Tilhørighet (menighet, klubb eller samfunn)
8. Familien først (tette bånd til eldre og yngre familiemedlemmer)
9. De rette vennene (venners vaner smitter)

Din egen blå sone

Å skape din egen blå sone i en travel hverdag som revisor kan være en utfordring, men det er absolutt mulig. Her er noen tilpasninger og råd som kan være nyttige:

1. Naturlig bevegelse: Inkluder små øyeblikk av bevegelse gjennom dagen. Kanskje gå eller sykle til jobb hvis det er mulig. Ta korte pauser for å gå rundt på kontoret, bruk trappene i stedet for heisen osv.

Sardinia i Italia er et av stedene i verden der folk lever lengst.

2. En grunn til å stå opp om morgenen: Identifiser din egen mening med livet, selv i det hektiske yrkeslivet. Kanskje det handler om å levere kvalitetsarbeid til klientene, bidra til bedrifters suksess eller støtte andre i teamet ditt.
3. Et enklere liv: Selv om revisorarbeid ofte er hektisk, prøv å finne måter som kan forenkle livet ditt. Kanskje ved å organisere arbeidsflyten bedre, sette klare grenser for arbeidstid eller finne tid til avslapning og hobbyer.
4. 80 %-regelen: Utforsk «mindful spising»: spis sakte, og stopp når du er nesten mett. Dette kan hjelpe deg med å unngå for stort inntak av mat.
5. Planterikt kosthold: Ta for deg av grønnsaker, frukt og plantebaserte matvarer i kantinen. Eller forbered enkle, sunne matpakker og snacks med mye deilig plantemat.
6. Vinklubben kl. 17: Ta deg tid til å sosialisere med venner eller kolleger,

- kanskje ikke nødvendigvis med vin, men med et måltid eller kaffe, selv om det er bare én gang i uken.
7. Tilhørighet: Finn en gruppe som interesserer deg, kanskje en revisorforening, en bokklubb eller en frivillig organisasjon. Dette kan hjelpe deg med å føle tilhørighet til et fellesskap.
 8. Familien først: Sett av tid til å være med familien din. Kanskje storfamilien kan ha et fast måltid eller en ukentlig aktivitet sammen?
 9. De rette vennene: Velg dine venner og kolleger med omhu. Omgås mennesker som har sunne vaner, og verdsetter balanse i livet.

Å skape din egen blå sone handler i stor grad om å innlemme disse prinsippene i den hverdagen du allerede lever. Start i det små, og gradvis skaper du et mer balansert og helsefremmende miljø for deg selv.

Spør om arbeidsrett

Håkon Andreassen vil i denne spalten svare på spørsmål knyttet til arbeidsrett. Bidraget i denne utgaven av tidsskriftet er skrevet i samarbeid med kollega advokatfullmektig Maja Elgaaen. Andreassen er advokat og partner i Advokatfirmaet Helmr. Han rådgir norske og utenlandske virksomheter, offentlige organer og kommuner, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, på individuell og kollektiv arbeidsrett, og prosederer saker for alminnelige domstoler og Arbeidsretten. Han er ofte benyttet som foreleser. Ev. spørsmål kan sendes: hakon.andreassen@helmr.no

Spalten er utarbeidet av:

Håkon Andreassen og Maja Elgaaen
Advokatfirmaet Helmr

Innsyn i ansattes e-postkasse

Spørsmål:

En av mine ansatte har sagt opp sin stilling og har to uker igjen av oppsigelsestiden. Den ansatte har hatt ansvar for flere store prosjekter, og har viktig e-postkorrespondanse i sin e-postkasse. En annen ansatt skal ta over disse prosjektene, og det er viktig at vedkommende får tilgang til denne e-postkorrespondansen. Jeg informerte derfor den ansatte som skal slutte om at vi må få tilgang til e-postkassen hans når han slutter. Jeg ga selvfølgelig beskjed om at han først kan gå gjennom innboksen sin og slette e-poster han ikke vil at andre skal ha tilgang til. Vedkommende protesterer imidlertid og sier at vi uansett ikke kan gå gjennom e-postkassen hans. Stemmer faktisk dette? Hvordan skal vi eventuelt løse dette?

Svar:

Dette er en praktisk problemstilling mange arbeidsgivere opplever. Det er imidlertid ikke fritt frem for arbeidsgiver å gjøre innsyn i en ansatts e-postkasse, og det skal som regel mye til for at arbeidsgiver kan gjøre dette. Bakgrunnen for dette er at e-postkassen, til tross for at arbeidsgiver stiller denne til disposisjon for arbeidstaker, er privat.

Arbeidsgivers adgang til å ta seg inn i arbeidstakers e-postkasse er regulert i en egen forskrift. I tillegg må de grunnleggende vilkårene i personvernforordningen være oppfylt for at arbeidsgiver skal kunne gjøre innsyn.

Vilkår for å gjøre innsyn i arbeidstakers e-postkasse

Tre vilkår må være oppfylt før arbeidsgiver kan ta seg inn i arbeidstakers e-postkasse. I tillegg må arbeidsgiver følge en nærmere fastsatt prosedyre før innsyn foretas.

1. Berettiget interesse

Arbeidsgiver må ha en berettiget interesse for å gjøre innsyn. Arbeidsgiver kan ha slik berettiget interesse:

- Dersom det er nødvendig for å ivareta den daglige driften eller andre berettigede interesser ved virksomheten
- Ved begrunnet mistanke om grove brudd på arbeidstakers plikter

I deres tilfelle er det eventuelt det første alternativet som kan begrunne innsyn. Dette grunnlaget kan brukes for å foreta innsyn dersom det er nødvendig for å følge opp virksomhetsrelatert informasjon.

2. Interesseavveining

Innsyn er ikke tillatt med mindre arbeidsgivers interesser i å foreta innsyn veier tyngre enn arbeidstakers personvernulempen med dette. Her må det gjøres en konkret vurdering og avveining av arbeidstakers og arbeidsgivers interesser.

3. Tiltaket må være nødvendig

En viktig forutsetning for å gjøre innsyn er at det ikke er mulig å oppnå det

samme formålet ved å benytte et mindre inngripende tiltak.

Mange arbeidsgivere løser problemstillinger som denne ved at den ansatte selv går gjennom e-posten sin og laster opp de relevante e-postene i arbeidsgivers fagsystem eller et område i virksomhetens datasystemer. På denne måten vil dere få oversikt og tilgang til den e-postkorrespondansen dere trenger, samtidig som dere slipper å gjøre innsyn i arbeidstakerens e-post. Dette vil oppleves langt mindre inngripende for den ansatte. Innsyn i arbeidstakers e-postkasse er derfor ikke tillatt her.

Når arbeidstaker, som her, protesterer mot at arbeidsgiver skal gjøre innsyn, heves også terskelen for å gjøre innsyn. For at arbeidsgiver likevel skal gjøre innsyn, må arbeidsgiver dokumentere at formålet med innsyn er så viktig at det likevel kan gjennomføres. Det er etter vårt syn vanskelig her, hvor dere kan få e-postkorrespondansen på annen måte enn ved å gjøre innsyn.

Oppsummering

Vi anbefaler deg å snakke med arbeidstakeren og be ham sette av tid til å gjennomgå relevant e-postkorrespondanse og laste denne opp der arbeidsgiver har tilgang før han slutter. Når arbeidstakeren slutter, skal e-postkassen som utgangspunkt slettes og deaktiveres.

Kvalitetskontrollen av revisjon 2023

I 2023 ble det gjennomført kvalitetskontroll av 159 oppdragsansvarlige revisorer. Av disse fikk 86 % godkjent uten vesentlige feil og mangler, noe som er i tråd med tidligere år.

Statsautorisert revisor
Ruben Bjerketveit
Fagsjef revisjon Revisorforeningen

Resultatet av kontrollene

Totaloversikt utførte kontroller av oppdragsansvarlige revisorer

	2021		2022		2023	
Godkjent	184	88 %	154	88 %	137	86 %
Ikke godkjent, ny kontroll	20	10 %	18	10 %	17	11 %
Ikke godkjent, oversendes styret	5	2 %	3	2 %	5	3 %
Totalt utførte kontroller	209		175		159	

Årsak til oversendelse til styret:

- Alle fem for revisjonsutførelse, hvorav to er oppfølgingskontroll

To kontroller er godkjent, men den kontrollerte må dokumentere at etterutdanningskravet er oppfylt. I 2022 var det 16

som måtte gjøre det samme. Finanstilsynet har bestemt at etterutdanningen skal være en del av helhetsvurderingen av kontrollen etter ny revisorlov. To kontroller ble oversendt styret i 2021 på grunn av manglende etterutdanning. Dette påvirker sammenlignbarheten mellom 2021 og 2022-23.

Ordinære kontroller

	2021		2022		2023	
Godkjent	166	88 %	138	87 %	123	86 %
Ikke godkjent, ny kontroll	20	20 %	18	11 %	17	12 %
Ikke godkjent, oversendes styret	2	2 %	2	1 %	3	2 %
Totalt utførte kontroller	122		158		143	

Årsak til oversendelse styret:

- Tre revisjonsutførelse

Oppfølgingskontroller

	2021		2022		2023	
Godkjent	18	86 %	17	94 %	14	88 %
Ikke godkjent, oversendes styret	3	14 %	1	6 %	2	12 %
Totalt utførte kontroller	21		18		16	

Årsak til oversendelse styret:

- To revisjonsutførelse

Gode resultater

Revisorene har levert gode resultater de siste årene og de fleste har bestått kontrollen på første forsøk. Det har ikke vært noen nedgang i kvaliteten på revisjonene selv om arbeidsformene endret seg under covid.

For kontrollene som ble gjort i 2023 var resultatene omtrent like bra som i 2022. Det er ulike grunner til at noen revisorer ikke består kontrollen, ofte er det noen svake punkter i revisjonsprosessen eller at sammenhengen fra planlegging til

Årets kontroll

Kvalitetskontrollordningen omfatter alle oppdragsansvarlige medlemmer av Revisorforeningen. I 2023 var det 768 medlemmer i ordningen, en nedgang fra 787 i 2022. Det ble trukket ut 171 medlemmer for ordinær kontroll, hvorav 18 var oppfølgingskontroller. Oppfølgingskontroller gjelder revisorer som tidligere ikke har fått godkjent, og som skal kontrolleres på nytt innen tre år. Normalt er kontrollsyklusen seks år. På grunn av utsettelse av kontrollen i 2020, var det ingen slike tilfeller i 2023, men de vil komme inn i 2024.

Et fokusområde for kvalitetskontrollen i 2023 var aksept-/fortsettelsesvurderingen, som er revisors vurdering av om han eller hun kan påta seg eller fortsette et revisjonsoppdrag.

Ti revisorer som ble varslet om kontroll, opplyste at de planla å avvikle eller avhende sin revisjonsvirksomhet i 2023 eller 2024. Disse ble derfor ikke kontrollert, men Finanstilsynet ble informert om dem. To revisorer var sykemeldt eller hadde permisjon, og deres kontroller ble utsatt til neste år.

Dette gir en total på 143 gjennomførte ordinære kontroller i 2023. I tillegg til de ordinære kontrollene ble det gjennomført 16 oppfølgingskontroller (to av opprinnelige 18 trukket). Totalt 159 kontroller ble i 2023 gjennomført fysisk.

avslutning er uklar. Bare to revisorer hadde ikke oppfylt kravene til etterutdanning og måtte rette opp dette og gi beskjed, noe som er en stor forbedring fra første året da 16 måtte gjøre det samme.

Saker som sendes videre til styret

Av sakene som sendes videre til styret, er det fem revisorer som sendes videre på grunn av mangler i revisjonsarbeidet. Tre av sakene kommer fra vanlig kontroll, mens to er en oppfølgingskontroll der utført revisjon fortsatt ikke var god nok.

Vanlige kontroller som sendes direkte til styret, har flere alvorlige forhold der det er vurdert at det er fare for at Finanstilsynet kan ta fra dem revisorbevillingen. For oppfølgingskontroller som sendes til styret, holder det at de er vurdert som en oppfølgingskontroll også ved andre gangs kontroll.

Ikke godkjent – ny kontroll

Vi har funnet flere alvorlige mangler i kvaliteten på revisjonsarbeidet som ble utført av de som ble ikke godkjent. Disse manglene gjelder blant annet risikovurdering og -håndtering, dokumentasjon, revisjon av vesentlige regnskapsposter og rapportering. I tillegg har vi observert svakheter i andre områder, som hvitvaskingsrutiner, intern kvalitetsstyring etc.

Vi har også registrert flere funn på fokusområdet fra de enkelte kvalitetskontrollene. Disse funnene omfatter blant annet brudd på reglene for påtakelse av nye oppdrag, spesielt der det var involvert skifte av revisor eller fravær av revisor. Vi har også sett tilfeller der revisor ikke har fratrådt etter å ha rapportert om gjentatte lovbrudd i beretning og/eller brev.

Generelle kommentarer til resultatene

Vi vil fortsette å analysere resultatene fra årets kontroll for å se om det er noen demografiske forskjeller som kan forklare dem. Vi vil blant annet se på revisorenes alder, størrelsen på revisjonsselskapet og tidspunktet for siste kontroll (eller utvelgelse basert på risikovurdering).

Vi vil imidlertid understreke at antallet som rapporteres til styret er lavt, og at det derfor er vanskelig å trekke sikre statistiske konklusjoner. Vi synes også det er beklagelig at ti revisorer valgte å fratruke seg oppdragsansvarlige etter at de fikk varsel om kontroll, men dette er en nedgang fra 2022, da tallet var 22. Dette kan påvirke statistikken og sammenlignbarheten mellom årene.

	BLAD, MEDIUM	↓	RONER- TALL 5	SELSKAPS- FORM		DRINK- AMERI- KANSK TEGNE- SERIE	↓	RONER- TALL 100	→
	→					→			↘
	FROSSET VANN				BAST- FIBER		PLATE- PRATER	GUD- INNE	
	KJ. TEGN FOSFOR			OLDTIDS- LANDSKAP					
	↓			PRE- ENE					
	ASKE OH LITT		KOALI- SJON SKOGS- VEI				KULTUR- FOR- MIDLER	KJ. TEGN SNOVEL	↓
RONER- TALL 10	↗	→							RONER- TALL 1000
VIRK- SOM- HETS- LOVENE	↑	SJARM	MATE- MATISK ENHET	KJØR KJELKE	GENEN, SLETT	ISTPE NYTTE- VEKST		ELV I TRØN- DELAG	↘
LAND AVDRAG, ANDEL						TRE- SORT KJØRE- TØY		↓	BER- SERK
↘							↘		↓
GNAG- SAR VEIDE, VINNKLET			UT- ROP	STOFF LEGENS- DEL			↘	TONER OG NOTE	↓
↘								DANSK ØY VOKS	
	↑					PASSE, HØVE		ROW- LING- FIGUR	
BILKJ, TEGN SPANIA	↖		←			←		←	↖

Kryssordforfatter: Rolf Bangsøid

Svar på kryssordet finner du på side 18

Bærekraftsrevisor informerer

I denne spalten om bærekraftsrapportering – Bærekraftsrevisor informerer – vil vi holde deg oppdatert på den regulatoriske utviklingen, og gi innblikk i aktuelle temaer. Her vil du også bli oppdatert om arbeidet Revisorforeningen gjør innen feltet bærekraftsrapportering og attestasjon av rapporteringen.

SMB-standarder for bærekraftsrapportering på høring

I denne utgaven av Bærekraftsrevisor informerer omtaler vi blant annet SMB-standardene for bærekraftsrapportering som er sendt på høring og at EFRAG har publisert de første svarene på implementeringsspørsmål i ESRS Q&A Platform.

Siviløkonom/MBA finans
Kjersti Okstad
Fagdirektør selskapsrapportering og bærekraft, Revisorforeningen

Statsautorisert revisor
Signe Haakanes
Rådgiver regnskap, Revisorforeningen

Statsautorisert revisor
Knut Arne Askvig
Rådgiver selskapsrapportering og bærekraft, Revisorforeningen

Det er også nyttig å merke seg EFRAGs utkast til implementeringsveiledninger, og Naturrisikoutvalgets NOU 2024:2

I samspill med naturen – Naturrisiko for næringer, sektorer og samfunn i Norge.

Standarder for bærekraftsrapportering fra små og mellomstore selskaper på høring

EFRAG (den europeiske standardsetteren for finansiell og ikke-finansiell informasjon) har sendt utkast til bærekraftsstandarder for små og mellomstore foretak på høring. Høringsfristen er 21. mai 2024.

EFRAG har utviklet to sett av bærekraftsstandarder for små og mellomstore foretak:

- ESRS for listed SMEs (ESRS LSME) – standard for små og mellomstore noterte foretak som skal rapportere etter CSRD fra og med regnskapsåret 2026
- Voluntary sustainability reporting standard for non-listed SMEs

(VSME) – frivillig bærekraftsrapporteringsstandard for ikke-noterte små og mellomstore foretak

Den frivillige standarden forventes å sette standarden for norske SMB-foretaks rapportering av bærekraftsforhold til finansinstitusjoner og andre interessenter. Det er et mål at standarden skal bidra til reduserte rapporteringsbyrder for foretakene som avkreves eller frivillig gir informasjon.

Ved at standarden gir veiledning om innhold og nivå på rapportering fra SMB-er til interessentene, kan den gjøre det lettere for SMB-er å avvise uforholdsmessig byrdefulle informasjonskrav. Dette forutsetter imidlertid at standarden får bred aksept blant interessentene.

[Høringsutkastene kan lastes ned fra efrag.org](https://www.efrag.org)¹

ESRS Q&A Platform

EFRAG opprettet i fjerde kvartal 2023 den såkalte «ESRS Q&A Platform», hvor det er mulig å stille spørsmål knyttet til hvordan de europeiske standardene for bærekraftsrapportering (ESRS-ene) er å forstå. EFRAG er godt i gang med å følge opp spørsmålene som er kommet inn.

Svar på spørsmål kan ha form som *implementeringsveiledning*, som blir sendt på høring før ferdigstilling, eller *forklaringer*, som ferdigstilles uten høring. I begge tilfeller er det å regne som ikke-autoritativ veiledning fra EFRAG, i motsetning til selve ESRS-ene, som er forordninger og forventes å bli utgitt som vedlegg til forskrifter i Norge.

[Mer informasjon om «ESRS Q&A Platform» og de første forklaringene som er avgitt, finnes på revisorforeningen.no](https://www.efrag.org)²

¹ <https://www.efrag.org/News/Public-479/EFRAGs-public-consultation-on-two-Exposure-Drafts-on-sustainability-r>

² [ESRS Q&A Platform» og de første forklaringene som er avgitt, finnes på revisorforeningen.no](https://www.efrag.org)

Utkast til implementeringsveiledninger

EFRAG publiserte i slutten av desember tre utkast til implementeringsveiledninger som nå er til videre behandling etter at fristen for kommentarer utløp 2. februar 2024. Temaene for implementeringsveiledningene er henholdsvis vesentlighetsvurderingen, verdikjede og detaljerte ESRS-datapunkter. Den sistnevnte består av en Excel-fil med datapunktene og en veileder som forklarer hvordan man kan bruke Excel-filen.

Rapport fra Naturrisikoutvalget

Naturrisikoutvalget ledet av Aksel Mjøs overleverte 12. februar 2024 sin rapport, NOU 2024:2 *I samspill med naturen – Naturrisiko for næringer, sektorer og samfunn i Norge*. Utvalget har vurdert hvordan tap av natur utgjør en risiko for næringer og sektorer i Norge. I utvalgets rapport gis det også anbefalinger

om hvordan ulike aktører kan analysere og håndtere naturrisiko på en god måte. Utvalget fremla en femtrinnsmodell for arbeidet med naturrisiko:

- **Identifisere** hvor du berører naturen
- **Analysere** hvor du er avhengig av og/eller påvirker natur
- **Vurdere** hvor du er utsatt for naturrisiko
- **Rapportere** om vesentlig naturrisiko
- **Beslutte** i konkrete saker og veivalg

Kapittel 9 i utvalgets rapport omhandler analyse og håndtering av naturrisiko i privat sektor, herunder de kommende kravene som følge av CSRD og ESRS-ene.

I rapporten anerkjennes Akademiet for bærekraftsrapportering, arrangert av Revisorforeningen i samarbeid med BDO, Deloitte, EY, KPMG og PWC, som et eksempel på møteplasser og arenaer for selskaper som ønsker å jobbe for et mer bærekraftig næringsliv i Norge.

Fremtidig regulering av tilbydere av ESG-rangeringer

Europakommisjonen fremmet 13. juni 2023 et forslag om en forordning som regulerer virksomheten til tilbydere av ESG-rangeringer. Formålet med forordningen er å øke påliteligheten og sammenlignbarheten til ESG-rangeringer, og gjøre metodene som ligger bak vurderingene, mer gjennomsiktlige. Etter forslaget skal tilbydere av ESG-rangeringer godkjennes og underlegges tilsyn av ESMA (den europeiske tilsynsmyndigheten).

Under forutsetning av at forordningen blir vedtatt, har Finansdepartementet bedt Finanstilsynet utrede behovet for endringer i norsk lovgivning innen 15. november 2024.

Del V:

Saker fra skatteklagenemndas behandling 2022

I denne artikkelen følger korte utdrag fra saker som har vært behandlet av Skatteklagenemnda i stor avdeling i 2022.

Seniorskattejurist
Line Solli
Sekretariatet for
Skatteklagenemnda

Sammen med de korte utdragene av sakene følger sakenes referanse og en lenke direkte til den enkelte saken på skatteetatens egne sider. Detaljer fra de konkrete faktumbeskrivelsene og vurderingene finnes der.

Tidfesting og gevinstberegning ved salg av fast eiendom

Den skattepliktige inngikk 10. januar 2014 en avtale med en utbygger om at denne skulle bygge en tremannsbolig på den skattepliktiges ubebygde tomt. Utbygger skulle stille med kapital og dekke kostnader i forbindelse med utbyggingen, mens den skattepliktige skulle stille med tomten. Etter ferdigstillelse skulle utbygger bli eier av 2/3

av boligen, mens den skattepliktige skulle eie 1/3 av den. Den skattepliktige meldte flytting til sin seksjon av boligen i april 2016. De to andre seksjonene ble videregjort i juni 2017 for kr 4 500 000 og kr 4 300 000.

Når det gjelder spørsmålet om tidfesting, hadde skattekontoret lagt til grunn at kompensasjonen som den skattepliktige hadde mottatt, skulle tidfestes til 2014, idet hans krav om kompensasjon

Den skattepliktige hadde i 2014 levert sin del av avtalen og med det fått et ubetinget krav på motytelse.

forfalt 10. januar 2014 i henhold til avtale mellom partene. Skattekontoret la til grunn at den skattepliktige fikk en ubetinget rett til kompensasjon den dagen. Den skattepliktige selv mente at kompensasjonen skulle tidfestes til 2016. Det året fikk han brukstillatelse til eiendommen, og ifølge avtalen mellom partene var det først ved ferdigstilling han skulle overta risikoen og eiendomsretten til eiendommen.

Sekretariatet viste til hovedregelen¹ om tidfesting, og mente at det avgjørende for tidfestingen var det tidspunktet den skattepliktige hadde levert sin del av avtalen. I henhold til den skriftlige avtalen mellom partene, skulle den skattepliktige kun stille tomt tilgjengelig. Det gjorde han i 2014. Han hadde på det tidspunktet levert sin del av avtalen og med det fått et ubetinget krav på motytelse.

Når det gjelder gevinstberegningen, ble det reist spørsmål om hvilken verdi det var på den seksjonen som den skattepliktige overtok som vederlag ved ferdigstillingen av boligen. Den skattepliktige mente at verdien ikke kunne settes til mer enn kr 1 800 000. Skattekontoret hadde vurdert verdien til kr 2 054 158. Sekretariatet var enig i skattekontorets beregning, og påpekte at man finner gevinst ved salg av fast eiendom ved å fastsette forskjellen mellom inngangsverdi tillagt eventuelle utgifter i forbindelse med kjøpet og utgangsverdi med fradrag for utgifter i forbindelse med salget. Sekretariatet gjorde en konkret vurdering av inngangsverdi og utgangsverdi, der det

ble hensyntatt konsumprisjusteringer og reduksjon av taksten på grunn av kostnader som ikke medtas ved vurderingen av et råbygg mv. Det ble ikke gjort nedjustering av verdien på bakgrunn av udokumenterte kostnader, egeninnsats og hjelp fra venner og familie.

Sekretariatet innstilte på ikke medhold i saken, og Skatteklagenemnda i stor avdeling var enig. Saken er publisert med referansen [SKNS1-2022-73](#).²

Tilleggsskatt og nettoføringsordningen

Den skattepliktige leverte uriktig mva-melding. Spørsmålet i saken var om feilen kunne føre til skattemessige fordeler når inngående merverdiavgift feilaktig var ført til fradrag i mva-meldinger istedenfor mot nettoføringsordningen som ville vært det riktige i denne saken.

Den skattepliktige mente at opplysningssvikten ikke kunne føre til skattemessige fordeler, og viste til at den merverdiavgiften som feilaktig var fradragsført i mva-meldingene skulle vært ført mot og dekket gjennom nettoføringsordningen for merverdiavgift. Sekretariatet mente i likhet med skattekontoret at nettoføringsordningen ikke var del av merverdiavgiftssystemet,³ og at nettoføringsordningen derfor ikke var relevant i vurderingen av vilkårene for tilleggsskatt.

Sekretariatet mente at når den skattepliktige uriktig hadde ført til fradrag store beløp med inngående merverdiavgift i sine mva-meldinger, samt ikke innberettet utgående merverdiavgift ved tjenesteimport, var det klart at dette kunne ført til skattemessige fordeler.

Skatteklagenemnda var ikke enig med innstillingen, og mente at opplysningssvikten ikke kunne ha ført til noen skattemessig fordel. Det ble vist til at den skattepliktige var omfattet av nettoføringsordningen.

Saken er publisert med referansen [SKNS1-2022-76](#).⁴

Tilleggsskatt – skattemessig fordel

Skattekontoret fattet vedtak om å øke den skattepliktiges utgående merverdiavgift (snudd avregning) med ca. kr 1 million, og som en følge av dette ble hans skattepliktige inntekt redusert tilsvarende. Saken gjelder beregningsgrunnlaget for tilleggsskatt, særlig hvorvidt skattemessige forhold kan få betydning for tilleggsskatten i merverdiavgiftsområdet. Skattekontoret hadde i sitt vedtak om tilleggsskatt ikke hensyntatt skattemessige forhold.

Den skattepliktige anførte i klagen at skatteulempen ved å ha oppgitt for høy inntekt i skattemeldingen måtte hensyntas i vurderingen av den skattemessige fordel som følger av opplysningssvikten i mva-oppgaven.

Sekretariatet mente i likhet med skattekontoret at ulike skattearter skal anses som ulike selvstendige forhold, og at «den skattemessige fordel» skal forstås slik at den bare henviser til den skattemessige fordel av den aktuelle skattearten. I denne saken var det merverdiavgiften. Sekretariatet viste til en rekke dommer⁵ og saker fra Skatteklagenemnda⁶ som viste at skat-

1 Skatteloven § 14-2 første ledd.

2 <https://www.skatteetaten.no/rettskilder/type/vedtak/skatteklagenemnda/tidfesting-og-gevinstberegning-ved-salg-av-fast-eiendom/>

3 HR-2017-331-A. Det presiseres også i Prop. 1 S (2014–2015) side 85 at dette er en administrativ ordning innenfor statsforvaltningen og ikke en del av merverdiavgiftssystemet.

4 <https://www.skatteetaten.no/rettskilder/type/vedtak/skatteklagenemnda/tilleggsskatt-og-nettoforingsordningen/>

5 Rt-1997-1117 (Schultz), Utv-2021-1064, Utv-2015-2156.

6 SKNA10-2021-56, SKNA3-2021-50, NS 16/2021, SKNA2202082 og NS 1/2019, SKNS1202129.

tekontorets vedtak i denne saken var i tråd med praksis.

Saken er publisert med referansen [SKNS1-2022-77](#).⁷

Fradragsrett for skattegjeld

Spørsmålet i saken var om den skattepliktige, ved fastsettelsen av grunnlag for beregning av formuesskatt for 2020, kunne få fradrag for kr 5 405 032 i skattegjeld. Beløpet bestod av skatt, tilleggsskatt og renter som følge av skattekontorets endringsvedtak for årene 2013–2018.

Skattekontoret viste til bestemmelsens ordlyd⁸ og Skatte-ABC⁹, og mente det var klart at det ikke kunne gis fradrag for den utlignede skatt og rentene. Bestemmelsen lyder: «Ved fastsettelse av skattepliktig formue gis det ikke fradrag for skatt [...] som fastsettes ved endring av skattefastsettelsen etter utløpet av inntektsåret».

Sekretariatet viste til en rekke kilder, og kom til at bestemmelsens ordlyd refererte til det inntektsåret formuesskatten skal fastsettes for. Da er det fradragsrett for skatten som ble fastsatt i desember 2020, ved formuesfastsettelsen for inntektsåret 2020. Skatteklagenemnda var enig i sekretariatets innstilling, og ga den skattepliktige medhold.

Saken er publisert med referansen [SKNS1-2022-80](#).¹⁰

Aksjeinnskudd i oppstartsselskap – tilleggsskatt

Den skattepliktige ble nektet fradrag for sine to aksjeinnskudd i et oppstartsselskap. For å ha rett til slikt fradrag må innskuddet overstige et minimumsbeløp, og man kan ikke allerede være aksjonær i selskapet. Der er flere vilkår, men disse er de som er aktuelle i denne saken.

7 <https://www.skatteetaten.no/rettskilder/type/vedtak/skatteklagenemnda/tilleggsskatt-om-korreponderende-fradrag-i-inntekten-skal-hensyntas-i-vurderingen-av-den-skattemessige-fordelen-pa-avgiftsomradet/>
 8 Skatteloven § 4-3 første ledd bokstav f.
 9 Skatte-ABC 2020/2021 side 647 punkt 5.1 under temaet «Gjeld».
 10 <https://www.skatteetaten.no/rettskilder/type/vedtak/skatteklagenemnda/fradrag-for-skattegjeld-ved-formuesfastsettelse/>

Skattekontoret begrunnet avslaget med at det første innskuddet på kr 1 700 var for lavt¹¹, og at det andre innskuddet på kr 833 280 ble foretatt etter at hun gjennom det første innskuddet var blitt aksjonær i selskapet¹². Skattekontoret ila også tilleggsskatt.

Ved at hennes investeringer ble foretatt med bare fire måneders mellomrom, mente den skattepliktige at de var foretatt så nært i tid at de måtte ses på som ett innskudd. For tilleggsskattens del viste hun til manglende muligheter for å gi en beskrivelse av forholdene rundt aksjeinnskuddene, og at det var urimelig at hun ble ilagt tilleggsskatt for manglende opplysninger om aksjeinnskuddene.

Sekretariatet var enig med skattekontoret i at det ikke var fradragsrett for aksjeinnskuddene. Når det gjaldt tilleggsskatten, viste sekretariatet til at den skattepliktige uansett kunne gitt nødvendig informasjon på andre måter enn gjennom merk-

nadsfelt i skattemeldingen. Sekretariatet innstilte på å ikke gi medhold i klagen.

Skatteklagenemnda var enig i punktet som gjelder fradragsretten, men vurderte tilleggsskatten annerledes. Den viste til at den skattepliktige krevde fradrag etter råd fra rådgivere i selskapet og at innskuddene var i samsvar med bestemmelsens formål om å sikre drift i selskapet i en kritisk fase. Videre ble det vist til at hun på grunn av disse punktene hadde en begrunnet forventning om at innskuddene kvalifiserte til fradrag. Nemnda nevnte også at bestemmelsen om fradrag for aksjeinnskudd i oppstartsselskap var ny da den skattepliktige leverte sin skattemelding, og at den da kunne fremstå som uklar. Hennes misforståelse av regelverket var derfor ikke nødvendigvis uaktsom da hun fulgte råd fra arbeidsgiverselskapet. Den skattepliktige ble ikke ilagt tilleggsskatt.

Saken er publisert med referansen [SKNS1-2022-88](#).¹³

11 Skatteloven § 6-53 første ledd. Minstebeløp for å få rett til fradrag er «minst kr 30 000».
 12 Skatteloven § 6-53 fjerde ledd bokstav a. Bestemmelsen lyder: Det gis ikke fradrag [...] dersom skattyter [...] er eller har vært aksjonær eller ansatt i selskapet [...] på tidspunktet for et aksjeinnskudd [...].»

13 <https://www.skatteetaten.no/rettskilder/type/vedtak/skatteklagenemnda/fradrag-for-aksjeinnskudd-i-oppstartsselskap-sarlig-sporsmal-knyttet-til-storrelsen-pa-minsteinnskuddet-og-om-fradragsretten-gjelder-innskudd-som-er-foretatt-av-aksjonarer-tilleggsskatt/>

Løsning til kryssord på side 14

RONER-TALL 10	O → G →	G	N	I	S	T	R	E	N	D	RONER-TALL 1000	M				
VIK-SOP-HETS-LOVENE	X	↑	SDARM	MATE-MATISK ENHET	KØR KØLME	GENEM-SLETT	ISTPE NYTTE-VEKST	E	I	D	ELVI TRØN-DELAG	R	↓	E	S	A
F	LAND AVDRAG ANDEL	L	I	T	A	U	E	N	TRE-SØRT KØRRE-TØY	E	I	K	↓	BERSERK	N	
O	OR	E	T	A	K	S	R	E	G	L	↓	TONE OG NOTE	F	A	↓	
GAG-SAR VEIDEL VINMLET	A	M	UT-ROP	L	STOFF LEGENS DEL	S	T	R	I	E	↓	DANSK ØY VOKS	R	Ø	M	Ø
U	UT	M	Å	L	T	E	PASSE, HØVE	E	G	N	E	ROW-LING-FIGUR	R	O	N	
BILKO, TEGN SPANIA	E	I	H	←	Å	L	B	←	G	E	S	←	E	K	S	

Verdivurdering – håndverk og vitenskap

Hva er egentlig verdien av en bedrift og finnes det et fasitsvar?
I denne artikkelen ser jeg på enkelte elementer innen verdivurdering.

Siviløkonom og MRR
Håvard Hammetrø
Daglig leder Movit

Verdivurderinger av bedrifter er aktuelt i de fleste eierendringer som ved kjøp og salg av bedrifter, fusjoner, fisjoner, emisjoner og ved generasjonsskifter. Temaet er også viktig i andre sammenhenger som ved tvister, nedskrivningsvurderinger, transaksjoner med nærstående og ved konserninterne overføringer.

De som følger med på aksjemarkedet, ser at verdien av selskaper (aksjer på børs) endres hver eneste dag. Det kan være nok at det kommer en nyhet fra selskapet, eller en nyhet fra en konkurrent, eller inflasjonstall, renteendringer, kritiske situasjoner i verden eller bare at en analytiker skriver en analyse med en anbefaling. I en ren forhandling mellom to parter i en transaksjon vil vanligvis også begge parter ha ulikt syn på verdien av bedriften fordi de har ulike forutsetninger og vurderinger. Poenget er at det ikke finnes noen fasit på verdien av en bedrift. Dermed blir det mer sentralt å forholde seg til de ulike elementene som inngår i en verdivurdering, og sett fra din side vurdere og dokumentere de valgene og forutsetningene som tas.

En vanlig definisjon av verdi

En vanlig definisjon av verdi er følgende: «nåverdien av fremtidige netto kontantstrømmer diskontert med et avkastningskrav som hensyntar de forretningsmessige og finansielle risikofaktorene knyttet til sannsynligheten for å realisere den antatte kontantstrømmen. Verdien skal reflektere risikoen ved å investere i dette selskapet i forhold til andre selskaper». Hva er så de viktigste driverne av verdi av en bedrift? Jeg mener at en bevissthet rundt dette vil kunne øke verdien av selskapet fremover i tid. Her er de punktene jeg mener er de viktigste elementene som styrer verdien:

- Vekst
 - å skape vekst og ha strategiske forutsetninger for å lykkes med vekst er for mange det mest sentrale elementet. Vekst trigger interesse og vekst trigger muligheter i markedet.
- Driftsmargin
 - Verdien utledes fra den kontantstrømmen som driften skaper. En god driftsmargin vil derfor være sentralt.
- Skattesats
 - Vi skal finne kontantstrøm til eierne. Det må derfor tas hensyn til skatt. I hvert enkelt land er dette

gitte størrelser, men i vurderingen av investeringer i ulike land vil dette elementet kunne være avgjørende for valg.

- Investeringer
 - Investeringer påvirker netto kontantstrøm. Det er viktig å ha et forhold til behovet for fremtidige investeringer.
- Arbeidskapital
 - Driften av en bedrift binder opp kapital i form av arbeidskapital. En bevissthet rundt hva som kreves av arbeidskapital er viktig og tiltak for å bedre arbeidskapitalen vil ofte være viktig. I en gitt verdivurdering er det også viktig å hensynta arbeidskapitalen opp mot en normalisert arbeidskapital.
- Avkastningskrav
 - Dette representerer risikoen ved å investere i denne bedriften i forhold til andre bedrifter. Avkastningskravet har veldig stor innvirkning på verdien. Mange vurderinger inngår i avkastningskravet. For mange er det lettere å forholde seg til risikoen ved å ta 1 delt på avkastningskravet for å beregne en multipl. Jo høyere avkastningskrav jo lavere multipl og jo lavere blir verdien.
- Markedssituasjonen

Verdivurderingsmetoder

Det finnes mange ulike verdivurderingsmetoder og tabellen under viser noen varianter:

Metode	Inntjeningsbasert tilnærming	Markedsbasert tilnærming	Balansebasert tilnærming
Definisjon av verdi	Verdien er lik nåverdien av fremtidige kontantstrømmer	Verdi basert på prising av sammenlignbare selskaper	Verdien er lik det eiendelene kan selges for minus gjeld
Ulike varianter	Kontantstrømsbasert metode (FCF eller DCF) Dividendemodell Normalresultatmetoden	EV/Salg EV/EBITDA EV/EBIT P/B P/E	Bokført egenkapital Substansverdi (verdijustert egenkapital) Likvidasjonsverdi (realisasjonsverdi).

Balansebaserte metoder

Balansebaserte metoder er en fellesbetegnelse på en gruppe verdivurderingsmetoder som tar utgangspunkt i en verdivurdering av selskapets eiendeler fratrukket gjeld og eventuelt utsatt skatt/latent skatt der dette er relevant. Disse metodene fokuserer altså på hva selskapet har bygd opp av verdier gjennom det de allerede har prestert.

Inntjeningsbaserte metoder

Inntjeningsbaserte metoder er en fellesbetegnelse på en gruppe verdivurderingsmetoder som i mindre grad ser på hva selskapets akkumulerte eiendeler er verdt i seg selv, men som ser mer på hva selskapet som helhet forventes å kunne skape av inntjening fremover.

Markedsbaserte metoder

Markedsbaserte metoder er en fellesbetegnelse på en gruppe verdivurderings-

metoder som priser et selskap basert på prisen av sammenlignbare selskaper. Det kan være sammenlignbare selskaper som er børsnotert og slik sett har markedsmultipler basert på børskurs eller det kan være gjennomførte transaksjoner som brukes som multipler.

God praksis

Det er god praksis i verdivurderingsmiljøer å benytte flere metoder i samme verdivurdering. Dette er for å øke nøytraliteten i beregningene samt at det vil gi økt forståelse for verdiene man kommer frem til. Det er viktig å dokumentere og begrunne alle forutsetninger som benyttes. Er det blitt benyttet flere metoder, vil typisk et gjennomsnitt av metodene være et godt utgangspunkt for verdien på et selskap. Dette kan illustreres med figuren nederst på siden.

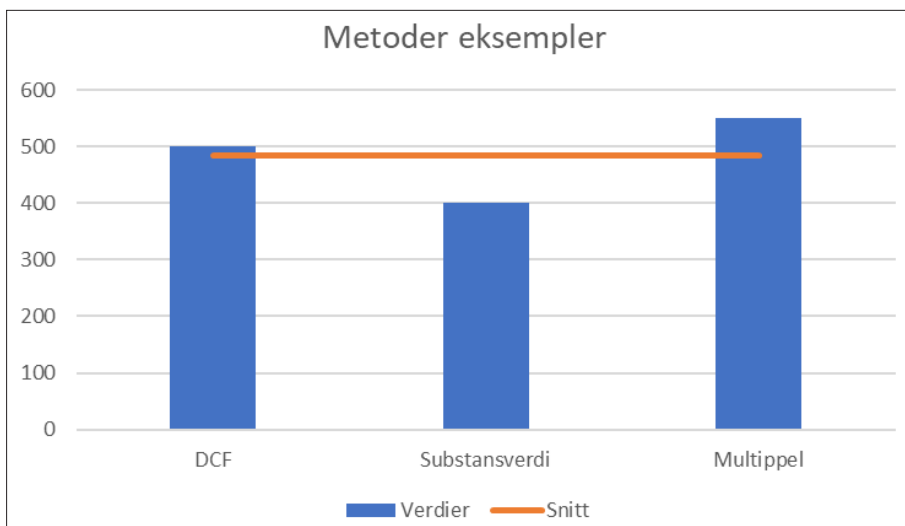
I denne artikkelen gjennomgås kontantstrømbasert metode noe nærmere.

Kontantstrømbasert metode

Det er nok en vanlig oppfatning i finansmiljøet at kontantstrømbasert metode er den teoretisk mest riktige metoden. Dette kommer av at markedet vanligvis fokuserer på kontantstrømmer foran regnskap. Markedet er også vant med at alternative plasseringer av kapital er vanlige vurderinger som gjøres. Dermed har man også gode erfaringer med å vurdere avkastningskravet som kreves i denne metoden. Noen mener nok at verdien fra DCF i for stor grad styres av vanskelige forutsetninger. At metoden er sensitiv for input, er ikke et argument for metodisk svakhet, men et argument for at verdivurderinger er kompliserte.

Et annet viktig poeng rundt DCF er at metoden også baserer seg på å estimere kontantstrømmer fremover i tid. I et typisk eksempel er det ikke uvanlig at det meste av verdien ligger i terminalverdien og det lages sjeldent prognoser så langt frem i tid.

Det er også verdt å merke seg at andre metoder ofte er en avledning ut fra DCF.

Metodens oppbygging kan følge denne fremgangsmetoden:

1. Analyse av historiske tall

Ved å analysere lønnsomheten over tid er det enklere å ha en formening også om fremtiden. Siden en historisk vurdering gjøres for å danne et bilde av hva fremtidig inntjening kan være, vil det derfor være sentralt å gjøre justeringer av historikk på engangsposter og unormale forhold (altså ikke gjentakende forhold).

For å forstå situasjonen til selskapet er det også viktig å ha en formening om hvor i livssyklusen målselskapet er.

Hvordan ligger målselskapet an i forhold til bransjen?

Gjennomføring av trendanalyser kan være et godt hjelpemiddel.

Forsøk også å forstå regnskapskvaliteten til målselskapet. Med det mener jeg at bruken av regnskapsreglene er konsistente og fornuftige. Regnskapslovgivningen og regnskapsstandardene er utformet slik at det er en rekke valgmuligheter og svært mye bruk av skjønn. Dette kan også misbrukes ved å manipulere regnskaper.

2. Strategisk analyse av selskap og bransje

En strategisk analyse av selskapet og bransjen er viktig for å forstå både potensialet i bransjen og potensialet i målselskapet. I analysen (som både bør handle om eksterne og interne forhold)

er figuren under en mulig huskeliste på hva man bør tenke på. Alle disse punktene vil på ulike måter kunne ha noe å si for kontantstrømmene fremover i tid og for risikoen for at man oppnår disse kontantstrømmene. Som vi har sett er dette nøkkelkomponentene vi er ute etter i en DCF-beregning.

- Forstå lønnsomhetspotensialet til bransjen
- Typiske vurderinger er det som påvirker bransjens lønnsomhet
- Skjer det noe politisk som kan ha betydning? Eksempler er miljøkrav, skatteregler, særlovgivning og avgifter
- Målselskapets lønnsomhetsvurdering i forhold til bransjen
- Produksjonsfordeler, konsumentfordeler, konkurransefortrinn
- Langsiktigheten til eierne
- Tilgang på kvalifisert arbeidskraft
- Hva gjør konkurrentene
- Skjer det noe rundt digital utvikling som gjør at andre har en fordel eller har målselskapet en fordel her?

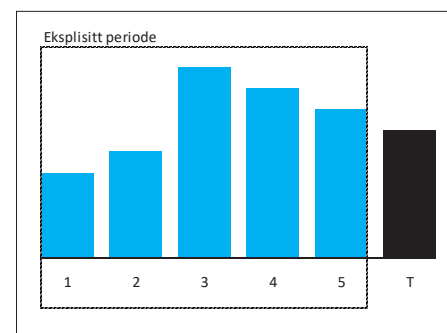
3. Utarbeide prognose for et fornuftig antall år

Prognoseperioden bør dekke perioden frem til normalisert utvikling. Etter normalisert utvikling estimeres en terminalverdi, se neste punkt.

Prognosene bør være så realistiske og fornuftige som mulig. Det er jobben som er gjort rundt analyse av historiske tall (punkt 1) og den strategiske analysen (punkt 2) som danner grunnlag for prognosene. Det er ikke noe fasit på antall år med eksplisitt prognose. Det er vanlig å bruke nøkkeltall på kostnader

(for eksempel bruttofortjeneste) i prognoseperioden der man da estimerer omsetningsveksten. Sterke planer rundt vekst kan forenkles dersom man mener at avkastningen av dette ikke overstiger avkastningskravet.

I figuren under vises dette slik at periode 1-5 er prognoseårene og periode T er terminalverdien (se neste punkt).

4. Estimere terminalverdi og verdiskaping utover prognoseperiode

Terminalverdien er altså den evigvarende perioden etter den eksplisitte prognoseperioden. En bedrift slutter ikke å eksistere når prognoseperioden er over (med unntak av konkurs da) og terminalverdien er et estimat på den verdien som ligger langt frem i tid.

Det vanlige er å bruke Gordons formel. Den er kontantstrøm delt på avkastningskrav minus vekst: $CF/(r-g)$ der CF er kontantstrøm, r =avkastningskrav og g =vekst.

De sentrale vurderingene blir da selvsagt:

- Når er veksten blitt normalisert
- CF i terminalåret normalisert
- Langsiktig vekst

5. Risikovurdering og rimelighetsvurdering av kontantstrømmene

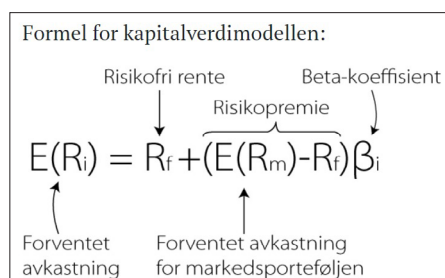
Alle som jobber med økonomi og budsjetter vet at rene budsjetter sjeldent treffer eksakt. Dette skyldes at markedet hele tiden er i bevegelse og at det er konkurranse. Bruk av flere scenarier er derfor en praktisk måte å håndtere denne usikkerheten på.

Verdien av et selskap er ofte avhengig av et fåtall verdidrivere. Ha mest fokus på dem i rimelighetsvurderingene. I praksis er det ofte en kritisk og realistisk vurdering av de ulike prognosene som er lagt til grunn.

6. Estimere et fornuftig avkastningskrav

Avkastningskravet skal reflektere hvilken avkastning egenkapitaleiere (aksjonærer) og fremmedkapitaleiere (banker og andre långivere) forventer å oppnå ved alternativ plassering av kapitalen med samme risiko.

Når det gjelder avkastningskravet til egenkapitaleierne, er det vanlig å bruke kapitalverdimodellen (KVM):

Kilde: finanssans.no

KVM er enkel og intuitiv, men har sine klare svakheter. Beta er også et nivå det er vanskelig å ha et forhold til i SMB-markedet. I tillegg er det følgende svakheter som blant annet regjeringen er inne på (St.meld. 20 2008-2009):

- Det har vist seg at små selskaper har hatt høyere gjennomsnittsavkastning enn store selskaper, og at dette ikke kan tilskrives forskjeller i selskapenes markedsbetaer.
- Kapitalverdimodellen forklarer heller ikke hvorfor selskaper med høy bokført egenkapital relativt til markedsverdien (verdiselskaper) har hatt høyere gjennomsnittsavkastning enn selskaper med lav bokført egenkapital relativt til aksjenes markedsverdi (vekstselskaper).
- Empiriske studier viser i tillegg at selskaper som har hatt høy avkastning siste 12 måneder, har hatt en

tendens til i gjennomsnitt også å ha høy avkastning den påfølgende 12-månedersperioden. Denne momentum-effekten kan heller ikke forklares med ulik markedsbetaeksponering.

Det er derfor fornuftig å inkludere et tillegg i KVM som handler om både en likviditetspremie og en småbedriftspremie.

Beta kan også beregnes, men er svært teoretisk og komplisert for de fleste. Dermed er det et tips å forenkle modellen og tenke mer analytisk og rasjonelt på hva som er fornuftig egenkapitalavkastningskrav på det aktuelle selskapet.

Når det gjelder avkastningskravet til fremmedkapitalen, er det et relevant spørsmål om dette skal være lånerenten eller avkastningskravet til for eksempel banken. Praktiske årsaker tilsier at det er den faktiske lånerenten som skal brukes. Det er svært sjeldent at tapsrisiko for banken tas med inn i beregningen av et vektet avkastningskrav.

$$WACC = \frac{D}{V} \kappa_d (1 - T_m) + \frac{E}{V} \kappa_e$$

D = Markedsverdi av gjeld

E = Markedsverdi av egenkapital

V = Markedsverdi av gjeld og egenkapital

κ_d = Lånekostnaden

κ_e = Egenkapitalkostnaden

T_m = Marginal skattesats

Kilde: finanssans.no

Flere viktige momenter melder seg i et krevende marked og uten å besvare dem kan følgende punkter nevnes som viktige vurderinger å gjøre:

- Hva anses som risikofri rente?
- Hvor høy skal risikopremien være?
- Hva skjer med likviditetspremien når investeringer stopper litt opp?
- Hvilken lånerente skal brukes i en periode med stigende rente?

Risiko reflekteres altså ved et avkastningskrav. Over er noen vurderinger som er vanlige. Det finnes også mange

eksterne analyser av avkastningskrav og et eksempel er PWC sin årlige publisering av risikopremien i det norske markedet. Funnene i disse publikasjonene kan brukes inn i vurderingene av aktuelt avkastningskrav for målselskapet.

En annen måte å se på et avkastningskrav er å regne det om til en multipl. Multipl. er det inverse av avkastningskrav. Avkastningskrav er noe man deler på, og en multipl. er noe man ganger med.

Eksempel

20 % avkastningskrav

Multipl. finnes ved å ta 1 delt på avkastningskravet = $1/0,2 = \text{multipl. } 5$

Med kontantstrøm 100 blir verdien 500 i begge tilfeller

$100/0,2 = 500$ og $100 \times 5 = 500$

Høy risiko (og lave vekstforventninger) gir høyt avkastningskrav og lav multipl. og lav verdi.

Lav risiko (og høye vekstforventninger) gir lavt avkastningskrav og høy multipl. og høy verdi.

7. Overgang fra selskapsverdi til egenkapitalverdi

Når man har kommet så langt som vi nå har i modellen, har vi kommet frem til en selskapsverdi. Det vi skal avslutte verddivurderingen med, er imidlertid å finne verdien av egenkapitalen.

Klassifisering av balansen er viktig for å kunne regne oss fra selskapsverdi til egenkapitalverdi:

- Finansielle eiendeler og gjeld
 - Typisk bankinnskudd, utbytte, betalbar skatt og bankgjeld
- Arbeidskapital
 - Kapital som bindes opp i den daglige driften
 - Typisk varelager, kundefordringer, leverandørgjeld, offentlig gjeld og annen kortsiktig gjeld

- Andre driftsrelaterte eiendeler
 - Driftsrelaterte eiendeler som verdsettes gjennom virksomhetsverdien
 - Typisk driftsmidler
- Ikke driftsrelaterte eiendeler
 - Eiendeler som ikke verdsettes gjennom virksomhetsverdien
 - For eksempel aksjer i andre selskaper

Netto finansielle eiendeler og gjeld trekkes fra (legges til dersom positiv), men for arbeidskapitalen må vi også beregne den normaliserte arbeidskapitalen:

- Avvik fra en normalisert arbeidskapital skal legges til eller trekkes fra i verdien av aksjene som vi har sett
- Dermed må man ha et forhold til hva som er en normal arbeidskapital
 - Tanken bak dette er at det ikke spiller noen rolle når i året man selger aksjene eller gjør verdivurderingen. Det er spesielt viktig i virksomheter med endring av omfang og aktivitet gjennom året.
- I virkelige transaksjoner er dette ofte viktige forhandlingspunkter
- Normalisering bør gjøres på månedsnivå (alternativt kvartalsnivå) og helst over flere år.

8. Justering av verdi med eventuelle premier eller rabatter

I reelle transaksjoner og i verdivurderinger kan det være fornuftig avslutningsvis også å vurdere premier og rabatter.

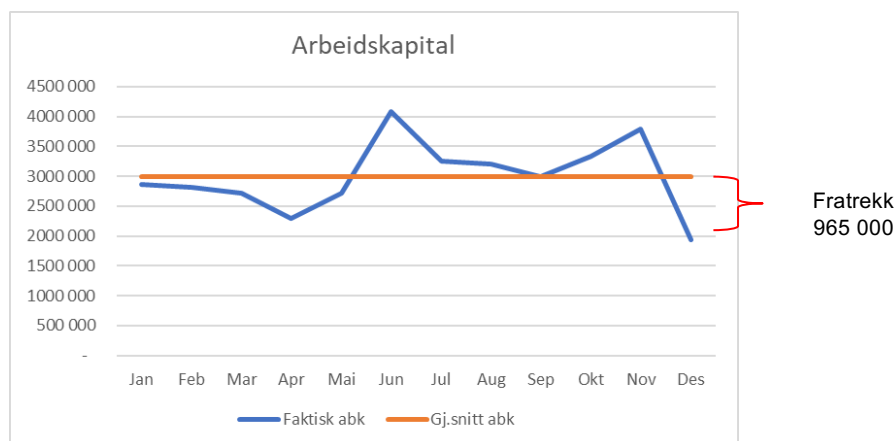
Med premie menes noe som medfører at verdien blir høyere og kan bestå av noen av følgende elementer:

- Kontroll – at man for eksempel får kontroll over en kontrollerende eierpost og dermed har mye større strategisk påvirkning
- Synergier
 - Inntekter
 - Kostnadsreduksjon
- Strategisk verdi
 - Stordriftsfordel
 - Nye markeder
 - Mindre konkurranse

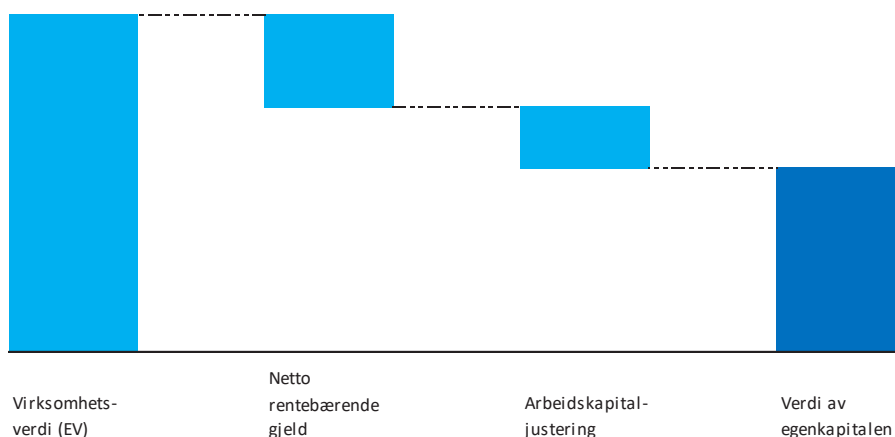
Eksempel på klassifisering av balansen

Balanse mapping (TNOK)	Dato	Note	NRG	AK	Annet
Utsatt skattefordel	84		0	0	84
Driftsløsøre, inventar, verktøy m.v.	753		0	0	753
Investeringer i aksjer og andeler	20		0	0	20
Varelager	4 413		0	4 413	0
Kundefordringer	2 187		0	2 187	0
Andre kortsiktige fordringer	105		0	105	0
Bankinnskudd, kontanter o.l.	622		622		
Bankinnskudd, skattetrekk	0		0	0	0
Sum eiendeler	8 184		622	6 705	857
Sum egenkapital	1 938		0	0	1 938
Pensjonsforpliktelse	0		0	0	0
Langsiktig gjeld til kredittinstitusjoner	1 280		1 280	0	0
Leverandørgjeld	1 343		0	1 343	0
Kortsiktig gjeld til kredittinstitusjoner	0		0	0	0
Betalbar skatt	99		99	0	0
Skyldig offentlige avgifter	1 330		0	1 330	0
Utbytte	200		200	0	0
Annen kortsiktig gjeld	1 994		0	1 994	0
Sum egenkapital og gjeld	8 184		1 578	4 667	1 938
	0				
Netto RG / netto arbeidskapital			-956	2 037	-1 081

Eksempel på normalisering av arbeidskapitalen og justering mot faktisk arbeidskapital:

Illustrasjon av en tenkt overgang fra selskapsverdi til egenkapitalverdi

Med rabatter menes noe som medfører at verdien blir lavere og kan bestå av noen av følgende elementer:

- Minoritetsrabatt
- Likviditetsrabatt
- Småselskapspremie
- Konglomeratrabatt
- Finansielt stress

9. Rimelighetsvurdering av endelig verdi

I praksis ser man ofte for optimistiske anslag på verdier. Dette skyldes nok en iboende mekanisme hos mange at man lettere overvurderer inntekter og vekst og undervurderer kostnadssiden av den samme utviklingen.

Et annet element er også de iboende konkurranseeffektene i markedet som ofte er slik at dersom et selskap har gode marginer vil konkurransen medføre at andre vil jobbe mot det samme og slik sett normalisere eventuelle superprofitter.

Også incentiver og psykologiske aspekter kan spille inn i vurderingene og slik sett er det på sin plass med en skikkelig rimelighetsvurdering til slutt.

En måte å gjøre dette på er som jeg skrev innledningsvis å avstemme mot andre metoder

- Multippel?
- Substansverdi?
- Normalår?

Oppsummering

Verdivurderinger er som nevnt innledningsvis ferskvare. Det inntreffer stadig vekk hendelser som kan medføre endringer i verdi. Når man jobber med en verdivurdering, er det altså den informasjonen vi har tilgjengelig på dette tidspunktet som brukes og forutsetninger og antakelser begrunnes og dokumenteres. Realistiske verdier er nøkkelordet når man gjør prognosearbeidet.

Husk å ikke ta med den samme risikoen i kontantstrømmene og i avkastningskravet.

For mange selskaper og bransjer er det i disse tider et markant svakere marked som må hensyntas.

Vi er også i en periode med stigende renter som har betydning for avkastningskravet.

Press på likviditet er ofte den største utfordringen for mange aktører.

Usikkerheten er stor, men usikkerheten er ikke summen av all usikkerhet i alle parametere. Dette kommer av at de sjeldent er uavhengige av hverandre

Verdivurdering – håndverk og vitenskap!

Kilder:

Kaldestad og Møller (2016). Verdivurdering. Fagbokforlaget.

Hammertrø (2023). Verdivurdering i krevende tider. Revisorforeningen nettkurs.

Sentrale forhold ved revisjonen (KAMer): Overstiger nytten kostnadene?

Sentrale forhold ved revisjonen, etter engelske Key Audit Matters (KAMer), ble innført i revisjonsberetningen for noen år siden. Siden da har forskere studert effekter av disse. I denne artikkelen gjennomgås hva forskningen har avdekket så langt.

Førsteamanuensis
Finn Kinserdal
Norges Handelshøyskole

IAASB innførte i 2016 et krav i revisjonsberetningen om å kommunisere sentrale forhold ved revisjonen (Key Audit Matters (KAM)). Tilsvarende innførte amerikanerne krav om å rapportere Critical Audit Matters (CAM;

merk 'C'en) fra 2017. Franskmennene kom allerede i 2003 med Justifications Of Assessments (JOA) (engelsk oversettelse), mens engelskmennene kom i 2012 med krav om Risks of Material Misstatement (RMM). Nok en gang (!) klarte ikke regnskaps- og revisjonsverdenen å bli enige om en fellesbetegnelse på viktige forhold som nevnes i en revisjonsberetning.

Flest KAMer om fortsatt drift, goodwill og immaterielle eiendeler

Så å si alle revisjonsberetninger for børsnoterte selskaper inneholder en KAM (kanskje ikke så rart når PCAOB (revisortilsynet i USA) har sagt at de forventer minst én KAM pr. selskap). Gjennomsnittet er mellom 1,5–2 KAMer pr. selskap i USA og Europa. Flesteparten av KAMene handler om fortsatt drift og nedskrivninger; særlig usikkerhet rundt nedskrivning av

goodwill og immaterielle eiendeler. Overraskende er det kanskje for noen at Abdelfattah et al. (2021) finner at kvinnelige revisorer rapporterer flere KAMer enn mannlige, og at kvinner bruker mindre forståelig språk og har en mer negative tone.

Siden KAM/CAM/JOA/RMM (bruker betegnelsen KAM i fortsettelsen) ble innført, har forskere studert virkningen av dem. Det er publisert hundrevis av artikler i anerkjente internasjonale journaler, og skrevet titalls masteroppgaver bare i Norge om temaet. I denne artikkelen skal jeg oppsummere hva forskningen har avdekket så langt. Jeg har delt forskningsresultatene i fire deler: 1) Hvordan KAMer påvirker revisjonen. 2) Hvordan KAMer påvirker ledelsen i selskapene 3) Hvordan KAMer påvirker investorer 4) Hvordan KAMer påvirker långivere og andre kreditorer.

Spoiler alert!

Stort sett konkluderer forskningen med at innføring av KAMer har hatt liten effekt. Min personlige mening er at dette delvis er fordi forskningen ikke har studert prosessene som skjer mellom revisor og ledelsen *før* en KAM blir offentliggjort. Mer om det siden ...

Hvordan har KAMer påvirket revisjonen?

Revisjon og revisjonsberetninger er viktig fordi det øker kvaliteten, troverdigheten og informasjonsinnholdet i det som selskaper ('agentene') rapporterer til brukerne av regnskapet (prinsipalene). Som det heter fra agent-prinsipalteorien: agenten liker ikke å rapportere mer enn det som absolutt må rapporteres, og kun det som gagnar agenten.

KAMer gir brukerne mer informasjon, og bør derfor være et positivt tiltak. Økt revisjonskvalitet på usikre områder og estimater var et annet formål ved å innføre KAMer. Hva sier forskningen? Velta og Issa (2019) gjennomgikk tre eksperiment/intervju-studier samt fem studier av årsregnskaper hvor KAM ble sett opp mot mot revisjonshonorarer og dato for publisering av revisjonsberetningene. Gold og Heilmann (2019) har gjennomgått fem studier om det samme. De finner at stort sett ingen av studiene finner noen særlige endringer verken når det gjelder revisors revisjon av estimater, revisjonshonorar eller forsinkelse av revisjonsberetning. Kun én (riktignok mer omfattende enn de andre) studie fant økning i revisjonshonorar, men kun når det var mange eller alvorlige KAMer (Li et al. (2019).

Hvis økt honorar var en tilleggs målsetting for bransjen, har man feilet.

Gold og Heilmann (2019) finner heller ingen eller sprikende resultater i artiklene som omhandler om KAMer har endret søksmålrisikoen for revisor.

Hvordan har KAMer påvirket ledelse og styre?

Innføringen av KAMer var forventet å medføre at selskapet selv – før regnskapsavleggelsen – strammet opp kvaliteten på interne rutiner, kontroller og rapportering av KAM-temaene (Reid et al., 2019). Reid et al. finner ved å studere engelske selskaper at omfanget av skjønsmessige avsetninger går ned, og omfanget av akkurat å slå analytikernes resultatestimater går ned, noe som tyder på mindre regnskapsmanipulasjon og bedre regnskapskvalitet. Gutierrez et al. (2018), Li et al. (2018), Klueber et al. (2018) og Gold et al. (2020) kommer til samme konklusjon.

Velta og Issa (2019) så på fem andre eksperimentstudier og fire studier av årsrapporter. Stort sett viser studiene *litt* mindre regnskapsmanipulasjon, men det var ingen eller blandet utfall når det gjelder mengden eller kvaliteten på regnskapsinformasjon generelt.

Interessant nok viser flere studier at ledelsen er *mindre* villig til å dele usikkerhet, tro og tvil på ulike områder med revisor etter at KAM ble innført, fordi de er redde for at revisor vil rapportere det som en KAM (se blant annet Cade og Hodge (2014).

Har KAM gitt økt informasjonsverdi for investorene?

Tidligere forskning har vist at revisjonsberetningen generelt, men særlig ved forbehold og presiseringer, blir lest av investorer og analytikere og påvirker børskursen (Bédard et al., 2016, Gimbard et al., 2016). Et viktig formål med innføringen av KAMer var å øke informasjonsverdien av revisjonsberetningen, og bidra til mindre forventningsgap. De fire studiene som så på investorer og brukere sine innspill til IAASBs reformprosjekt, bekrefter at de er enige om dette. Kanskje ikke så rart, den kjente akademikeren Barth har i flere studier *alltid* funnet at brukere ønsker mer informasjon.

Velta og Issa (2019) har sett på 15 eksperimentstudier om investors syn på KAMer for amerikanske selskaper. De finner noen tegn på at investorene mener at revisors uavhengighet og troverdighet øker, men noen mener også at KAMer er ansvarsfraskrivelse. Hensikten med KAMer og beskrivelse av tilhørende revisjonshandlinger for å dekke opp for usikkerheten, er å gi investorene økt trygghet for regnskapene. Interessant nok viser likevel en del av studiene at KAMer som påpeker usikkerhet og risiko skremmer noen investorer bort fra selskapet. Både Chang et al. (2022) og Klevak (2020) finner at selskap med mange KAMer får *mer* volatile aksjer og *nedgang* i børskurs. Andre studier viser derimot at investorene verdsetter innsikten og får bedre risikoforståelse av KAMer og holder på aksjene.

Gold og Heilmann (2018) har undersøkt ni studier og finner helt tilsvarende resultater for europeiske selskaper – beskjedent effekt og informasjonsverdi av KAM, men noen investorer blir mer usikre på ledelsen, og noen investorer selger seg ut pga. påpekt usikkerhet og risiko.

Men stort sett viser studiene ingen nevneverdige utslag i børskursen når revisorsrapporten med KAMer offentliggjøres, og i en nyere studie kommer Burke et al. (2023) til samme konklusjon. Og dette skyldes ikke at informasjonen i KAMene er irrelevant (Lennox et al., 2022).

Har KAMer gitt økt informasjonsverdi for kreditorene?

Velta og Issa (2019) har kun funnet tre studier om bankers reaksjoner på KAM. Resultatene fra disse studiene varierer fra ingen påvirkning av en KAM, til at lånevilkår ble strammet inn for selskaper med KAMer som oppga usikkerhet og risikoområder.

Oppsummering

Som det fremgår viser forskningen at innføring av KAM i liten grad, eller i varierende grad har påvirket revisjonen, ledelsen, investorer eller kreditorer. KAM har også gitt visse uønskede effekter. Det er interessant at revisorene som ble intervjuet av Nguyen og Kend (2019) og Segal (2019) selv uttrykker tvil om nytten overstiger kostnadene/ekstra timer som går med til å informere klienten og dokumentere opp KAM.

Burke et al. (2023) konkluderer også med at KAM tilfører lite informasjonsverdi «fordi temaet alt er beskrevet i årsrapporten...» og derfor at selv en ny, vesentlig KAM gir «lite utslag på aksjekursen».

Etter selv å ha vært revisor i mer enn 25 år tror jeg kanskje disse lite oppløftende konklusjonene skyldes forskningsmetodene: Ingen studier har sett på de prosessene revisor har hatt i forkant av publiseringen av KAMer. En KAM-rapportering skjer selvsagt ikke uten at selskapets ledelse og styre er informert i forkant. Burke et al. (2023) undersøkte 4103 amerikanske årsregnskaper og fant at så å si alle KAMer også er beskrevet i regnskapenes noter. Videre fant de at selskapene stort sett har *endret ordlyd eller for første gang beskrevet* temaet det året en ny KAM dukket opp i revisjonsberetningen. For meg er dette ikke overraskende: Det er min klare overbevisning at revisors identifisering av en ny KAM har gitt mer eksplisitt diskusjon med ledelsen av risiko og risikoreducerende tiltak enn før KAM ble innført, og at ledelsen som en konsekvens iverksatte risikoreducerende tiltak og/eller har informert om temaene både til markedet generelt og i årsrapporten *fordi* de visste at revisor også kom til å skrive om det. Lennox et

al. (2022), bekrefter deler av dette, da de finner at investorene stort sett visste om KAMene *før* de ble offentliggjort i revisjonsberetningen.

Jeg vil også tro, *fordi* revisor offentliggjør KAMer, at revisjonen blir ekstra grundig, og kanskje bedre enn før på dette området.

Men siden ingen har forsket på hvilke prosesser som egentlig har foregått, får jeg kanskje gjøre det selv...

Referanser:

- Abdelfattah, T., Elmahgoub, M., & Elamer, A. A. (2021). Female audit partners and extended audit reporting: UK evidence. *Journal of Business Ethics*, 174, 177-197.
- Bentley, J. W., Lambert, T. A., & Wang, E. (2021). The effect of increased audit disclosure on managers real operating decisions: Evidence from disclosing critical audit matters. *The Accounting Review*, 96(1), 23-40.
- Burke, J. J., Hoitash, R., Hoitash, U., & Xiao, S. (2023). The disclosure and consequences of US critical audit matters. *The Accounting Review*, 98(2), 59-95.
- Cade, N. L., & Hodge, F. D. (2014). The effect of expanding the audit report on managers' communication openness. *Available at SSRN 2433641*.
- Gold, A., & Heilmann, M. (2019). The consequences of disclosing key audit matters (KAMs): A review of the academic literature. *Maandblad voor accountancy en bedrijfseconomie*, 93(1/2), 5-14.
- Gold, A., Heilmann, M., Pott, C., & Rematzki, J. (2020). Do key audit matters impact financial reporting behavior?. *International Journal of Auditing*, 24(2), 232-244.
- Gutierrez, E. F., Minutti-Meza, M., Tatum, K., & Vulcheva, M. (2022). Consequences of Expanded Audit Reports: Evidence from the United Kingdom's Alternative Investment Market. *Available at SSRN 3805879*.
- Klevak, J., Livnat, J., Pei, D. S., & Suslava, K. (2020). Are critical audit matters informative?. *NYU Stern School of Business Forthcoming*.
- Klevak, J., Livnat, J., Pei, D., & Suslava, K. (2023). Critical audit matters: Possible market misinterpretation. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 42(3), 45-70.
- Klueber, J., Gold, A., & Pott, C. (2018). Do key audit matters impact financial reporting behavior?. *Available at SSRN 3210475*.
- Lennox, C. S., Schmidt, J. J., & Thompson, A. M. (2023). Why are expanded audit reports not informative to investors? Evidence from the United Kingdom. *Review of Accounting Studies*, 28(2), 497-532.
- Li, H., Hay, D., & Lau, D. (2019). Assessing the impact of the new auditor's report. *Pacific Accounting Review*, 31(1), 110-132.
- Pinello, A., Puschaver, L., & Volkan, A. (2020). The relationship between critical accounting estimates and critical audit matters. *Accounting & Taxation*, 12(1), 23-33.
- Reid, L. C., Carcello, J. V., Li, C., Neal, T. L., & Francis, J. R. (2019). Impact of auditor report changes on financial reporting quality and audit costs: Evidence from the United Kingdom. *Contemporary Accounting Research*, 36(3), 1501-1539.
- Segal, M. (2019). Key audit matters: insight from audit experts. *Meditari Accountancy Research*, 27(3), 472-494.
- Velte, P., & Issa, J. (2019). The impact of key audit matter (KAM) disclosure in audit reports on stakeholders' reactions: a literature review. *Problems and Perspectives in Management*, 17(3), 323-341.

– fortsatt sentralt virkemiddel
for skjulte inntekter og formuer

Banksekretessen

Etter at G20/OECD fikk på plass et globalt system for automatisk utveksling av bankopplysninger, skal dette omfattende avtaleverket sammen med den tilsvarende amerikanske FATCA-ordningen avverge at banksekretesse anvendes til å skjule skattepliktig inntekt og formue. Sveits har imidlertid ryddet plass for fortsatt hemmelige plasseringer, under banksekretessens vinger.

Skattejurist
Gregar Berg-Rolness
Rådgiver for Tax Justice Norge

Han er fagbokforfatter og har tidligere jobbet i skatteetaten

Rettslig grunnlag for banksekretesse

Banksekretesse er bankenes praksis for å sikre konfidensialitet rundt kundeforhold for å skape fortrolighet i relasjonen kunde/bank, konkret bestemt gjennom bankenes taushetsplikt avgrenset av varierende opplysningsplikter til myndighetene. Banksekretessen var ved tusenårsskiftet internasjonalt ansett som et legitimt hensyn som måtte ivaretas ved utformingen av regler for hvilke opplysninger banker skulle avgi til skattemyndighetene.¹

Banksekretessen er forankret i regler som beskytter enkeltindividers privatliv, personlige rettigheter og integritet. Retten til privatliv følger blant annet av Grunnlovens § 102, artikkel 8 i Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) og artikkel 17 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Grunnlovens § 102 sikrer enhvers rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon. EMKs artikkel 8 beskytter privatlivet så langt det ikke kommer i konflikt med hensynet til nasjonal sikkerhet, offentlig sikkerhet eller økonomisk velferd for land og tiltak for å forhindre uorden og kriminalitet, helse eller moral og andres rettigheter og friheter.

Disse bestemmelsene har fått ny aktualitet i dagens digitaliserte samfunn.

Manglende transparens for bankinnskudd er imidlertid også et sentralt element for skatteunndragelse og annen overskuddsflytting i den globale økonomien. Ikke minst gir banksekretessen rom for den kriminelle økonomien og hvitvaskingen som følger med. ICIJ-avsløringen «Panama Papers» viste et dypt integrert samrøre av lovlig og kriminell kapital i den globale økonomien:²

- hvor mellom 21 og 32 tusen milliarder dollar skjules, ifølge Verdensbanken/IMF/FN,
- tilrettelagt av et stort antall store og små finansaktører, banker, revisjons-selskaper og advokatkontorer,

- som omfatter den hvitvaskingen som måtte være nødvendig, og skjuling av formuer i tilpassede selskapsnett hvor formuene ikke kan spores.

«These findings show how deeply ingrained harmful practices and criminality are in the offshore world,» oppsummerte Gabriel Zucman, professor ved University of California.

Det dreier seg om aktivt hemmelighold og/eller manglende regler og reguleringer som innebærer at det faktisk ikke lar seg gjøre å fremskaffe opplysninger – passivt hemmelighold.

Siden tusenårsskiftet er det ut fra slike forhold gjort kraftige innhogg i banksekretessen, – et ideologisk sammenbrudd kan man si, gjennom to tunge USA-drevne prosesser, Georg Bush Jr.s «War on terror» og aksjonen mot hvitvasking og terrorfinansiering og Obama-administrasjonens initiativ gjennom G20/OECD/Global Forum som har resultert i konvensjoner om automatisk utveksling av bankopplysninger.

Norske bankers taushetsplikt

Taushetsplikten for ansatte og tillitsvalgte i norske banker er forankret i finansforetakslovens § 9-6 (Taushetsplikt om kundeforhold mv.) og for finansforetak § 16-2

1 OECD, «Improving Access to Bank Information for Tax Purposes» (2000).

2 International Consortium of Investigative Journalists. ICIJ.org/investigations/panama-papers, «Giant Leak of Offshore Financial Records Exposes Global Array of Crime and Corruption».

(Finansforetakets taushetsplikt, behandling av kundeopplysninger mv.)⁵. Finansforetak og ansatte plikter etter disse bestemmelsene å hindre at uvedkommende får adgang til eller kjennskap til opplysninger og andres forretningsmessige eller personlige forhold, med mindre foretaket etter lov eller forskrift har plikt til å gi opplysninger eller er gitt adgang til å gi ellers taushetsbelagte opplysninger.

Utover den lovbestemte opplysningsplikten som følgelig fremgår av bestemmelsene, er det i § 16-2 gitt visse generelle unntak fra taushetsplikten:

- Finansstilsynet kan i særlige tilfeller helt eller delvis oppheve taushetsplikten
- Opplysninger kan utleveres til annet finansforetak dersom formålet er å:
 - avdekke eller motvirke økonomisk kriminalitet eller annen alvorlig kriminalitet
 - gjennomføre kundeoppdrag, oppgjør av krav fra eller mot kunder eller annen berettiget ivaretagelse av kundens interesser
 - meddele nødvendige opplysninger om kunders helseforhold og andre opplysninger som følger av personopplysningsloven.

Brudd på taushetsplikten kan straffes med inntil et års fengsel i henhold til finansforetakslovens § 22-1.

Også i Norge er bankenes taushetsplikt slik den er utformet i lovverket, grunnleggende bestemmelser som gjelder dersom annet ikke er bestemt. Dette var tema for lovavdelingen i Justisdepartementet i en tolkningsuttalelse om forholdet mellom opplysningsplikten i ligningsloven og taushetsplikten i eiendomsmeulingsloven av 3. oktober 2000. Lovavdelingen oppsummerte at «... bestemmelsene om opplysningsplikt i ligningsloven § 6-3 nr. 1 [må] stå tilbake for taushetsplikt etter andre lovbestemmelser, dersom annet ikke er sagt eller klart forutsatt i disse lovbestemmelsene». Dette er utgangspunktet som vi ser kommer til uttrykk i etterfølgende lovgivning.

Norske bankers opplysningsplikt

Opplysningsplikten til skattemyndighetene fremgår (nå) av skatteforvaltningslovens § 7-3, opplysningsplikten for tredjeparter angående finansielle forhold og forsikringer. Denne opplysningsplikten kom inn i den nå opphevede ligningsforvaltningsloven allerede i 1988 i form av plikt til å avgi kontrollopplysninger til bruk under selvangivelsesbehandlingen. Lojalitetsplikten overfor skattesystemet er grunnelementet i selvangivelsessystemet.

Denne tidlig etablerte opplysningsplikten for banker kan ses i sammenheng med behovet for finansiering av godt utviklede velferdsordninger. I folkestrygdloven §§ 21-4 a og b er det gitt tilsvarende regler rettet mot trygdemisbruk hvor finansforetak kan avgi opplysninger i kontrolltilfeller (a) og etter eget initiativ (b) i tilfeller som har medført eller kan medføre urettmessig utbetaling av trygdeytelser.

Avgrensningen av banksekretessen i 1988 bidro for øvrig til at Skatteetaten i Norge kunne presentere en forhåndsutfylt selvangivelse allerede for inntektsåret 1997.

Videre er det i denne sammenheng grunn til å merke seg opplysningsplikten i skatteforvaltningslovens § 7-3 (4), opplysningsplikt ved utveksling av bankopplysninger med andre land. Dersom det er grunn til å tro at kontohaver eller andre har innrettet seg med formål å unngå slik informasjonsutveksling, skal opplysning likevel gis i henhold til bestemmelsen. Dette er en presumpsjonsregel (mistanken kan ikke avkreftes) som avverger vanskelige bevissituasjoner.

Finansforetakenes taushetsplikt begrenses også av Finansstilsynets kontrollbehov, jf. finansstilsynslovens §§ 3 og 3a. Foretaket og foretakets revisor plikter når som helst å gi og la tilsynet få innsyn i alle opplysninger som tilsynet måtte kreve.

En annen viktig bestemmelse er rapporteringsplikten til Økokrim ved mistanke om hvitvasking og terrorfinansiering, jf. hvitvaskingslovens § 26. Hvitvaskings-

loven krever at finansinstitusjonene i sine transaksjoner foretar risikoanalyser og har oversikt over virkelige eiere bak medkontrahentene.

Historisk bakgrunn

Banksekretessen kan spores tilbake til 1600-tallet i den italienske delen av Sveits hvor dette ble praktisert av italienske kjøpmenn. På 1700-tallet etablerte bankfolk i Geneve sekretessen sivilrettslig i den fransktalende regionen. Den sveitsiske banksekretessen ble så kodifisert med bankloven av 1934, som gjorde det til en forbrytelse å avsløre kundeinformasjon til en tredjepart uten kundens samtykke.⁴ Loven krevde absolutt taushet om kontoer i sveitsiske banker. Taushetsplikten ga beskyttelse i forhold til ethvert regime, inkludert det sveitsiske. Dette førte som kjent til en tilstrømming av formuer til sveitsiske banker fra forfulgte tyskere før og under 2. verdenskrig.

Denne kriminaliseringen har siden dannet mønster for etablering av banksekretesse i andre land. Sveits inntar dermed rollen som banksekretessens mor og ble på dette grunnlaget et sentralt skatteparadis i nært samspill med nye offshore finanssentre. Sveitsiske banker ble spesielt attraktive for amerikanske statsborgere som ikke har anledning til å slippe unna skatteplikten gjennom utflytting av personlig bosted. Norske unnlurere gikk gjerne veien om ei «tante i Sveits»⁵.

Zürich kunne dermed i mellomkrigstiden utvikle seg til senter for etablering av holdingselskaper som sørget for sekretesse for postkasseselskaper i omliggende kantoner (Zug og Glarus) og Liechtenstein. I 1929 kom for øvrig Luxembourg etter som et av de første lan-

⁴ Bundesgesetz über die Banken und Sparkassen, artikkel 47. Maksimumstraff er inntil fem års fengsel og bøter inntil 250 000 swiss francs. Bestemmelsen gjelder selv om et brudd på taushetsplikt skjer i offentlig interesse. Tilsvarende regler finnes i børslovgivningen (article 43), lovgivningen for finansmarkedene (article 143) og investeringslovgivningen (article 148).

⁵ I 2007 ble et kjent at daværende Oslo-ordfører Per Ditlev Simonsen hadde en for skattemyndighetene skjult bankkonto i Sveits. Kontoen ble i familien omtalt som «tanten i Sveits».

³ Se forarbeider i NOU 2011: 8 Bind B 869 Ny finanslovgivning, kap. 12.2.4.

Banksekretessen var ved tusenårsskiftet internasjonalt ansett som et legitimt bensyn.

dene som innførte konseptet skattefritt holdingselskap. Ved lov 31. juli 1929 ble slike selskaper unntatt fra skatteplikt for inntekt med visse restriksjoner på hvilke aktiviteter som kunne utøves, utover å erverve og forvalte eiendeler. Denne selskapsformen ble først avvirket i 2011 etter press fra EU-kommisjonen.

SwissLeaks

Før jul i 2014 avslørte ICIJ (International Consortium of Investigative Journalists) et betydelig antall kontohavere i den sveitsiske banken HSBC Private Bank (Hong Kong & Shanghai Banking Corporation). Kontolister over 106 458 klienter i HSBC fra 203 land ble i 2008 lekket til franske myndigheter av en tidligere dataingeniør i banken, Hervé Falciani, de såkalte Felciani-listene, også kalt Lagarde-listen etter den franske ministeren Christine Lagarde. Frankrike stilte senere disse kontoopp-

lysningene til disposisjon for andre land. Herfra fikk journalister i Le Monde tak i listene og etter hvert deltok journalister fra 45 land i bearbeidingen av disse. Fra Norge deltok journalister i Aftenposten.

HSBC-Private Bank forvaltet på dette tidspunktet en betydelig andel av formuer plassert i skatteparadis: 2,1 % av totalt beregnet 8 % av global formue som på det tidspunktet var ansett plassert i skatteparadis.⁶

Falciani-listene viste hvordan banken hjalp kunder med å unndra milliarder av dollar fra beskatning. Her er et bredt spekter av idrettsstjerner, politikere, konsernledere og gamle velstående familier. Banken hadde også forretningsforbindelser med mange kriminelle kunder.

I 2012 ble HSBC i en amerikansk senats-etterforskning funnet skyldig i mangelfull kontroll som ga latinamerikanske narkokarteller anledning til hvitvasking av hundrevis av millioner dollar. Det ble avdekket mistenkelige investeringer fra Syria, Iran, Saudi-Arabia og Cayman-øyene. Gjennom en filial i Miami var det åpnet mer enn 2500 kontoer med ihendehaveraksjer.⁷ HSBC aksepterte etter dette en bot på USD 1,9 milliarder i 2012.

I november 2014 ble banken siktet av Frankrike for hvitvasking, skattesvindel og ulovlig markedsføring, og etter åtte år i 2017 godtok banken en bot på EUR 300 millioner for forholdet.

⁶ Gabriel Zucman, *The Hidden Wealth of Nations* (2013).

⁷ BBC News, Business 17. juli 2012. Se rapporten: «U.S. vulnerabilities to money laundering, drugs, and terrorist financing: HSBC case history», volum I og II. Hearing before the permanent subcommittee on investigations of the committee on homeland security and governmental affairs United States senate on hundred twelfth congress.

Før jul 2014 slo Sveits tilbake mot Hervé Falciani som ble tiltalt in absentia for brudd på sekretesslovgivningen og industrispionasje. Sveits har presset hardt på for å få han utlevert og fengslet, uten å lykkes. I november 2015 ble Falciani dømt til fem års fengsel av en føderal domstol, maksimumsstraffen for brudd på straffebestemmelsen.

Norske skattesnytere i SwissLeaks

I SwissLeaks-materialet var det 111 kontoer med tilknytning til Norge, med et totalbeløp på NOK 2,8 milliarder. En stor del av de 2,8 milliardene dreide seg om investeringer i fond og selskaper som hadde oppgitt dette i sine regnskaper. Listene inneholder imidlertid også flere små og større formuer som de norske klientene forsøkte å skjule, herunder 22 kontoer med tilknytning til Norge som gikk via offshoreselskaper. Journalister i Aftenposten identifiserte og kontaktet til slutt 29 privatpersoner som hadde skjulte beløp i HSBC i 2006 og 2007.

Noen land har benyttet deler av materialet. Det førte til at franske, italienske, spanske og britiske skattemyndigheter fikk inn 26 milliarder kroner i tapte skatteinntekter. I de fleste landene som omfattes av SwissLeaks, er det imidlertid ikke gjort noe for å etterforske om det kan skjule seg skattesvindler bak tallene.

Da SwissLeaks sprakk, hadde heller ikke Norge bedt om å få utlevert den norske delen av Falciani-listen. Etter henvendelse fra Aftenposten besluttet så Skatteetaten å be om utlevering av disse inntekts- og formuesopplysningene. Det var ifølge skattedirektør Hans Christian Holte flere momenter som gjorde at Skatteetaten ikke ba om listen. Dataene var å anse som stjålet av Hervé Falciani, og det var et tema på den tiden hvorvidt Skatteetaten kunne bruke informasjon som hadde blitt stjålet. Skattedirektoratet kom likevel frem til at også slik informasjon kan brukes i skattesaker.⁸

Hva sier forskningen om unnlurerne?

Annette Alstadsæter (NMBU), Niels Johannesen (Københavns Universitet) og Gabriel Zucman (UC Berkeley) har i en studie basert på data på mikronivå påvist at de skjulte utenlandsformuene er svært konsentrert blant de aller rikeste⁹. Studien er basert på dokumenter fra SwissLeaks, informasjon fra Panama Papers og skandinaviske ordninger for skatteamnesti, den norske ordningen med frivillig retting.

Forskerne konstaterer at 3 % av personlige skatter blir unndratt i Skandinavia. Denne skatteunndragelsen øker kraftig for skattytergruppene med høy formue og inntekt, til 30 % for den 0,01 % rikeste gruppen, med netto formue over USD 45 millioner (2017). Tilbøyeligheten til å skjule utenlandsformue er fire ganger større i husholdninger med netto formue over USD 45 millioner, sammenlignet med husholdninger med netto formue rundt USD 5–6 millioner, og dobbelt så stor som i husholdninger med nettoformue rundt 10–12 millioner.

Den 0,01 % rikeste gruppen unndrar rundt 25 % av utenlandsformuene via mellommenn. Her er kun finansformuer regnet med, ikke eiendommer og andre formuesgjenstander¹⁰.

I Danmark og Norge fant skattemyndighetene at 90 til 95 % av deres kontoinnehavere i HSBC – Sveits hadde unnlatt å oppgi inntekt og formue (for Norges del) på disse kontoene.

Skatteunndragelsen i disse segmentene er dermed langt høyere enn i andre deler av befolkningen i Skandinavia.

⁹ NBER Working paper series, «Tax Evasion and Inequality» Annette Alstadsæter (Norwegian University of Life Sciences), Niels Johannesen (University of Copenhagen and CEPR), Gabriel Zucman (UC Berkeley and NBER) September 2017. Forskningsresultatene er siden oppdatert i 2021, se Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, nmbu.no «De rikeste blant oss snyter mest». Studien skiller seg fra andre studier på området som stort sett er analyser på makronivå.

¹⁰ Offshore wealth, definert som bankinnskudd, aksjer og andre finansielle instrumenter forvaltet av utenlandske banker og andre finansforetak.

Når vi også tar i betraktning den sterke tilbøyeligheten til å utnytte skattehull som vi finner hos de mange skatteflyktningene til Sveits i 2022, er det åpenbart en stor risiko for at lojaliteten til skattesystemet i brede lag av den norske befolkningen blir svekket. Dette er en trussel mot selvangivelsesystemet og effektiviteten i skatteforvaltningen.

USA på krigsstien – turbulente tiår

The Financial Action Task Force (FATF)

War on terror

Etter terroranslaget mot tvillingtårnene på Manhattan 11. september 2001 ble banksekretessen sett på som et sikkerhetspolitisk problem i USA. Banksekretessen ble dermed en republikansk politisk toppsak. Dette var en ubehagelig utvikling for Sveits og andre europeiske land som behendig hadde unngått å bli listet i forbindelse med Clinton-administrasjonens OECD-kampanje «Harmful tax competition» rettet mot skatteparadis og normalskatteland med favoriserende skatteordninger (preferential tax regimes). Bush Jr. hadde ikke nølt med å skyte ned dette angivelige anslaget mot den frie skattekonkurransen da han tiltrådte, men da han iverksatte sin «War on Terror», fikk den sveitsisk baserte banksekretessen en alvorlig utfordring.

FATF ble det sentrale verktøyet på finansområdet. FATF er et mellomstatlig organ som ble etablert i 1989 av G7 som tiltak mot hvitvasking. Mandatet til FATF er nå å sette standarder for gjennomføring av juridiske, regulatoriske og operasjonelle tiltak for bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering og andre relaterte trusler mot integriteten i det internasjonale finanssystemet. FATF skal også identifisere sårbarheter på nasjonalt nivå med sikte på å beskytte det internasjonale finanssystemet mot misbruk¹¹.

⁸ Aftenposten 12.02.2015.

¹¹ FATF, se <http://www.fatf-gafi.org/>.

Tiltak mot hvitvasking, terrorfinansiering og masseødeleggelsesvåpen

Det er utviklet 40 anbefalinger («Recommendations») som er ansett som internasjonale standarder for bekjempelse av hvitvasking, terrorfinansiering og spredning av masseødeleggelsesvåpen. Etter hvert har disse standardene også blitt utviklet for å imøtgå skattekriminalitet og korrupsjon. Siktemålet er implementering av standardene i nasjonal lovgivning, både i medlemslandene og i andre land. Anbefalingene er å:

- kriminalisere hvitvasking og vedta lover for å inndra utbytte av straffbar handling
- opprette regler for kundeidentifisering og oppbevaring av opplysninger hos finansforetak, og rette spesiell oppmerksomhet mot ny teknologi som understøtter anonymitet
- kreve at mistenkelige transaksjoner rapporteres til myndighetene
- sørge for forsvarlig kontroll og tilsyn med finansforetak, og
- sette forhåndsbetingelser for å bidra til effektivt internasjonalt samarbeid.

Anbefalingene er basert på et grunnleggende prinsipp om åpenhet («transparens»). De er utformet for universell anvendelse og er generelle prinsipper som skal tilpasses i landenes rettssystemer. Det føres tilsyn med implementering og overholdelse av anbefalingene. I tillegg leverer hvert land statusrapporter om nye utfordringer, modus, teknologi og bransjer som er sårbare for hvitvasking.

EUs sparedirektiv ga imidlertid det pusterommet europeiske sekretessestater trengte, hvor stater som alternativ til å oppgi banksekretessen kunne innføre kildeskatter. Sveits, som den dominerende banksekretessestaten i Europa, hadde tilslutning fra andre OECD-stater som Belgia, Luxembourg og Østerrike i sine innvendinger mot USAs og OECDs fokus på banksekretessen.

G20s London-toppmøte

Under G20s London-toppmøte i april 2009 kom banksekretessen til sin tarpeiske klippe. G20-lederne formulerte seg slik:

«We stand ready to deploy sanctions to protect our public finances and financial systems. The era of banking secrecy is over.»

London-toppmøtet gikk til felts mot skatteparadisene og det som ble betegnet som de mest oppløsende og destruktive sidene ved den økonomiske globaliseringen: skatteparadisene og deres tilsøring og straffefrihet, som mange bedrifter, banker og enkeltpersoner benytter seg av gjennom overføring av pengene over hele verden, skjult og beskyttet av sekretesselovgivning og reguleringer i mange land.

Land som Sveits og Luxembourg risikerte å bli listeført som ikke samarbeidende jurisdiksjoner. Sveits, Belgia, Luxembourg og Østerrike trakk dermed i mars 2009 tilbake sine reservasjoner mot den (dagjeldende) internasjonale standarden for utveksling av bankopplysninger.

I det påfølgende kontrollarbeidet etter London-toppmøtet ble UBS AG, den største banken i Sveits, etterforsket. I februar 2009 tilsto UBS AG skyld i henhold til tiltalen og inngikk avtale om utsatt straffefølgelse («deferred prosecution agreement»). UBS AG innrømmet å ha konspirert for å svindle USA ved å legge hindringer for IRS (Internal Revenue Service). Banken måtte avslutte sin virksomhet overfor amerikanske statsborgere og betale USD 780 millioner i bøter.

I januar 2013 falt det dom i New York over Wegelin Bank, den eldste privatbanken i Sveits. Wegelin Bank tilsto konspirasjon og svindel overfor IRS, ved å ha hjulpet amerikanske innskytere til å skjule eiendeler på udeklarte kontoer. Etter 274 års bankvirksomhet ble banken nedlagt.

The Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA)

Amerikanske utenlandsformuer oppspores

FATCA som Obama-administrasjonen fikk vedtatt i 2010, skal bidra til å spore opp utenlandske bankkontoer eid av amerikanske statsborgere. FATCA har

som formål å avverge at amerikanske statsborgere, fysiske og juridiske personer, unndrar skatt gjennom investeringer og inntekter i utlandet. Ikke-amerikanske banker, investeringsfond og andre finansforetak skal gi oppgave til skattemyndighetene i USA over kontoer eid av amerikanere med mer enn USD 50 000 innestående.

FATCA legger til grunn en prinsipiell gjensidighet, som kan gi andre land grunnlag for å spore opp bankinnskudd i USA eller via USA som egne lands innbyggere har foretatt.

USA har gjennom FATCA etablert regler for forskuddstrekk i og rapporteringsplikt for fysiske og juridiske personer som foretar utbetalinger til utenlandsk person: renter, utbytte, royalties, lønnsutbetalinger og visse andre typer betalinger, knyttet til amerikanske kilder.

I tilknytning til denne trekk- og oppgaveplikten er det etablert en ordning som gir lettelse for mellommenn som inngår en særskilt avtale med IRS og får status som kvalifiserte mellommenn («Qualified Intermediary – QI withholding agreement»). En QI kan avgi oppgaver på et aggregert nivå, uten å spesifisere endelig eier av betalingen. Dette er da basert på spesifikasjoner i avtalen med IRS. QI kan imidlertid bli anmodet om å fremlegge slike opplysninger. Et foretak med QI-status kan på grunnlag av avtalen med IRS slippe å foreta skattetrekk, men må innestå for trekkforpliktelsen dersom skattyter ikke oppfyller sin skatteforpliktelse til USA. USA etablerte med dette en internasjonal trekk- og oppgaveplikt for tredjemenn.

FATCA – et globalt system for informasjonsutveksling og forskuddstrekk
USAs regler for kvalifiserte mellommenn innebærer i praksis krav om automatisk informasjonsutveksling fra utenlandske finansforetak.¹² FATCA etablerer i prinsippet et gjensidig og likeverdig nivå for internasjonal informasjonsutveksling som nå omfatter tredjemannsoppgaver.

¹² CFR 26 section 1441 og Revenue Procedure 2000-2012.

En finansinstitusjon må etter dette:

- identifisere kontoer som tilhører personer som er skattepliktige til USA,
- ha sikre prosedyrer for å verifisere opplysninger og foreta verdivurderinger,
- utføre årlige rapporteringer,
- gjennomføre forskuddstrekk, og
- imøtekomme anmodninger om tilleggsopplysninger.

FATCA innebærer at utenlandske finansforetak ved betaling til en enhet som ikke er registrert i USA, må ha rede på om denne enheten har en virkelig eier som er skattepliktig til USA, og er «substantial» eier, det vil si eier mer enn 10 % av selskapet.

Utenlandske bedrifter som ignorerer loven, risikerer å bli svartelistet på de amerikanske finansmarkedene.

Automatisk informasjonsutveksling i skattesaker¹³

På G20-møtet i Sankt Petersburg i september 2013 sluttet G20-lederne seg til OECDs forslag om en global modell for automatisk utveksling av kontoopplysninger fra finansforetak (automatic exchange of information – AEOI, også omtalt som CRS-konvensjonen – common reporting standard). 15. juli 2014 godkjente så OECD-rådet, etter anmodning fra G20, en felles rapporteringsstandard – CRS. Standarden beskriver:

- Finansiell kontoinformasjon som skal utveksles
- De finansielle institusjonene som må rapportere
- De ulike typer kontoer og skattebeta- lere som dekkes
- Samt vanlig due diligence-prosedyrer som skal følges av finansforetak.

Etableringsarbeidet drives gjennom OECD-organisasjonen Global Forum on Transparency and Exchange of

Information for Tax Purposes¹⁴. Pr. 3. januar 2024 er 124 jurisdiksjoner i gang med eller i ferd med å rapportere i henhold til rapporteringsstandarden. I de fleste tilfeller er avtaler inngått på basis av den gjensidige bistandskonvensjonen «Multilateral Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters». 45 jurisdiksjoner gjenstår. Dette er utviklingsland uten finanssentre og jurisdiksjoner som ikke har oppgitt oppstartdato.¹⁵ USA deltar heller ikke i AEOI-rapporteringen. USA får sitt rapporteringsbehov dekket gjennom FATCA.

Banksekretessen i Sveits – nesten som før

Banksekretessen i Sveits

Banksekretessen, eller som sveitserne benevner det: «bank customer secrecy», har fortsatt en viktig plass i finanssektoren i Sveits.¹⁶

- Den strenge straffebestemmelsen for ulovlig informasjon om kundeforhold til tredjepart gjelder fortsatt, både rettet mot ansatte og bankene selv
- For bankkunder som fullt ut er skatteresident i Sveits gjelder følgende:
 - Det blir i utgangspunktet ikke avgitt kontoopplysninger til myndighetene. Dersom kunden ikke har oppgitt bankkontoen til skattemyndighetene, vil skattemyndighetene følgelig heller ikke få disse opplysningene fra banken. Banken vil heller ikke reagere på forespørsel fra skattemyndighetene om en aktuell person har konto i banken eller ikke (såkalt fishing expedition)
 - Dersom skattemyndighetene anklager en person for skattebedrageri, kan banken bli gitt anledning til å fremlegge opplysninger for å avklare anklagen.
- For bankkunder skattemessig hjemmehørende i land hvor det ikke er

inngått AEOI-avtale, gjelder banksekretessen fullt ut.

Når kunden er skatteresident i land med AEOI-avtale med Sveits, vil kontoopplysningene bli avgitt til sveitsiske skattemyndigheter som videreformidler oppgavene til de respektive landene.

Banksekretessen gjelder heller ikke dersom banken mistenker at det foregår hvitvasking og terrorfinansiering. Sveitsiske rettsinstanser kan kreve at banker fremstår som vitner og opplyser om kundeforhold i rettssaker. Det samme gjelder i konkurstilfeller.

Sveits har dermed beholdt banksekretessen med tilknyttede straffebestemmelser i sin interne lovgivning og forvaltningspraksis. Det er gjort visse unntak etter betydelig press, særlig fra USA, gjennom de internasjonale avtalene som Sveits nødvendigvis må inngå for fortsatt å kunne fungere som et internasjonalt finanssenter.

Kirurgisk skattehull i AEOI

Banksekretessen i Sveits fikk en betydelig begrensning i 2017 da Sveits sluttet seg til konvensjonen om automatisk utveksling av bankopplysninger hvor Sveits pr. oktober 2022 har inngått avtaler med 104 land.¹⁷

25 av disse får imidlertid ikke bankopplysninger fra Sveits, enten:

- fordi de ikke har tilstrekkelig konfidensialitet rundt disse oppgavene og datasikkerhet (13 land), eller
- fordi de har valgt ikke å motta slike kontoopplysninger, stater som har erklært seg som «permanent non-reciprocal jurisdictions» (12 land). Her finner vi flere av de klassiske skatteparadisene som Caymanøyene, Bermuda, Bahamas, Bahrain, Britiske jomfruøyer, Marshall Islands, Nauru, New Caledonia og Anguilla og nye finanssentre som Kuwait, Qatar og Emiratene.¹⁸ De britiske kronkoloni-

¹³ Se Tone Kaarbøs redegjørelse for det norske rapporteringssystemet, «Rapportering av finansielle forhold – CRS og FATCA», Revisjon og Regnskap nr. 6/2016.

¹⁴ Med 170 sine medlemmer er Global Forum det ledende internasjonale organet som jobber med implementering av global åpenhet og utveksling av informasjonsstandarder rundt om i verden.

¹⁵ OECD – Global Forum, «Automatic Exchange of Information (AEOI): Status of Commitments».

¹⁶ Moneyland.ch/swiss-bank-secrecy, pr. 11.10.2023.

¹⁷ Pressemelding fra Federal Tax Administration, 9.10.2023.

¹⁸ State Secretariat for International Finance. «Country overview on the automatic exchange of infor-

ene, Jersey, Guernsey og Isle of Man er ikke i denne gruppen og får dermed bankopplysninger fra Sveits.

Enkelte andre europeiske land følger samme mønster. Kypros sluttet seg til AEOI pr. 1. januar 2016 og har inngått særavtaler med 82 land om utveksling av skatteopplysninger i tråd med CRS-standarden. De tolv landene som faller utenfor AEOI i Sveits, er ikke blant disse.¹⁹ Det samme gjelder AEOI-avtalene til Malta. Malta har AEOI-avtale med 56 jurisdiksjoner utenfor EU.²⁰ Monaco har AEOI-avtaler med 69 land. Også her faller de tolv jurisdiksjonene utenfor.²¹ Unntakene i de sveitsiske AEOI-avtalene er såpass kirurgiske at hele avtalekomplekset fremstår som en undergraving av formålet med dette regelverket, som Sveits for øvrig hele veien har motarbeidet. Når eksempelvis Caymanøyene ikke mottar bankoppgaver fra Sveits, vil en norsk investor kunne opprette et eierselskap på Caymanøyene, med bankkonto i Sveits. Fra Caymanøyene kan da norske skattemyndigheter få oppgitt kr 0 i bankopplysninger på denne investoren. Denne norske investoren har da fritt spillerom for hvor mye skatt vedkommende vil betale.

Skatteopplysninger kan forøvrig også avgis etter anmodning basert på skatteavtaler. Ved anmodning om å avgi skatteopplysninger informeres den aktuelle personen først, som så har anledning til å påanke en slik beslutning. Sveits motsetter seg å gi opplysninger på anmodning fra andre stater dersom grunnlaget for anmodningen beror på ulovligheter.

Den finansielle sekretesseindeksen til Tax Justice Network for 2020 viser at banksekretessen fortsatt gjør seg gjeldende. Her troner Sveits på andreplass

etter USA som har større grad av globale finansielle transaksjoner. Årsaken er det store volumet i finanstransaksjoner med lavskatteregimer som foretas gjennom Sveits. Sveits er verdensledende innen global privat formuesforvaltning («Global Wealth Management»), med en andel på 25 % av dette markedet. The Swiss Bankers Association estimerte i 2018 at sveitsiske bankers eiendeler utgjorde USD 6,5 billioner eller 25 % av alle globale grenseoverskridende eiendeler.²²

Sveits beholder sin plassering til tross for de avtalene Sveits etter hvert har inngått om informasjonsutveksling, automatisk og etter anmodning.

Shadow banking

Financial Stability Board (FSB) har etter initiativ fra G20 fremlagt årlige oversikter over utviklingen av finansiell formidling utenom bank (Non-Bank Financial Intermediation NBFi), eller shadow banking / global skyggefinansiering. NBFi kan defineres som långivning og investeringsvirksomhet som ikke er underlagt bankreguleringer²³. Her finner vi private equity fond, hedgefond, finansielle institusjoner som tilbyr pantelån og enkelte investeringsbanker. Aktiviteten omfatter:

- pool-ordninger for klienters kontantbeholdninger
- utlån rettet mot kortsiktig finansiering
- markedsmessige tjenester ved kortsiktige investeringer og sikring av klientmidler
- tilrettelegging for kredittutvikling og verdipapirisering og
- finansiering av finansielle eiendeler.

I 2021 omfattet NBFi-sektoren i de 29 jurisdiksjonene USD 239,3 billioner, 49,17 % av samlede finansielle eiendeler som totalt utgjorde USD 486,6 billioner. Omfanget av denne finanssektoren har økt alle år, 88 % over de siste ti år. Den ordinære banksektorens finansielle

eiendeler utgjorde i 2021 USD 182,9 billioner, økningen i tiårsperioden utgjorde 48 %.

Finanssektoren og NBFi-sektoren i særdeleshet, har hatt en langt sterkere vekst enn landenes BNP.

Shadow banking eller NBFi-sektoren faller på mange vis utenfor landenes regelverk for bankoppgaver til myndighetene. Som vist foran kan denne aktiviteten i Sveits integreres i den ordinære bankvirksomheten.

Oppsummert

Banksekretessens ideologiske og i noen grad rasjonelle begrunnelse fikk et skudd for baugen i møte med den globale økonomiens kriminelle innslag. Banksekretessen ble tilsynelatende ofret tidlig på 2000-tallet stilt overfor omfattende hvitvasking og risiko for finansiering av terroraksjoner. Etter hvert ble også den økende overskuddsflyttingen og skatteunndragelsene i den globale økonomien trukket inn i denne sammenhengen, først og fremst gjennom USAs jakt på inntektene til sine statsborgere.

Men banksekretessen består fortsatt, ikke minst i grenseoverskridende transaksjoner som faller utenfor de multilaterale avtalene som er iverksatt. Det er også høyst relevant å ta i betraktning sekretessen som tilbys i de økende antall finansieringsforetak utenfor de tradisjonelle bankene og finansinstitusjonene. Det er i realiteten lett å skjule formue og inntekter gjennom den voksende finansindustrien på dette området.

Det er gjort et viktig steg for transparens rundt investeringer og kapitalavkastning, men det ligger betydelige utfordringer i å regulere den globale finanskapitalen.

mation on financial accounts», oppdatert pr. 15.12.2023.

19 Cyprus tax department, «Participating jurisdictions – CRS».

20 Office of the commissioner for revenue. Implementing guidelines on automatic exchange of financial account information. Appendix 1: List of Non-EU Reportable Jurisdictions (CRS).

21 Gouvernement Princier, «Frequently Asked Questions (FAQ) on automatic exchange of information for tax matters».

22 Financial Secrecy Index: Rapport om Sveits 2018.

23 FSB, Global Monitoring Report on Non-Bank Financial Intermediation 2022. Rapporten omfatter 29 jurisdiksjoner og dekker 80 % av global BNP.

De fem største: Stadig større kvinneandel innen revisjon

Andelen kvinner innen revisjon hos de største revisjonsselskapene økte fra 47 til 47,7 prosent fra 15. januar 2023 til 15. januar 2024. Andelen kvinnelige partnere økte i samme periode fra 19,3 til 19,6 prosent, mens kvinneandelen på nivåene under partner (manager/teamleder/senior manager) økte fra 46,7 til 47,4 prosent.

Det er fortsatt på partnernivå at kvinner er underrepresentert, men det må samtidig sies at selskapene gjør mye for å rette på dette og at andelen kvinner også på partnernivå er på vei opp.

En andel kvinnelige partnere på 19,6 prosent høres kanskje ikke særlig imponerende ut, men det blir litt mer imponerende hvis vi går tilbake til 2018, da vi i Revisjon og Regnskap 2-2018, for første gang innhentet informasjon om likestillingsarbeidet hos de de største revisjonsselskapene. Den gangen var nemlig andelen kvinnelige partnere innen revisjon bare 13,6 prosent. Det betyr også at det i dag er omtrent 44 prosent flere kvinnelige partnere enn det var for sju år siden. Tallene er ikke helt sammenlignbare da tallene vi har for de fem store i 2018 er et ikke-veid gjennomsnitt av andelen kvinnelige partnere hos de største selskapene. Tallene gir uansett et godt bilde av utviklingen siden den gangen.

Fortsatt er imidlertid utfordringen at flere kvinner enn menn faller fra underveis i karriereløpet, noe som også gir utslag for tilfanget av aktuelle kandidater for partneropptak.

Kjønnsfordeling 5 store innen revisjon

Stillingsnivå	Pr. 15. januar 2023			Pr. 15. januar 2024		
	Kvinner	Menn	%-andel kvinner	Kvinner	Menn	%-andel kvinner
Medarbeider	673	817	45,2 %	746	856	46,6 %
Senior	817	615	57,1 %	825	608	57,6 %
Manager/teamleder/senior manager	651	744	46,7 %	712	789	47,4 %
Partner	77	323	19,3 %	82	336	19,6 %
Kjønnsfordeling kvinner/menn totalt	2218	2499	47,0 %	2365	2589	47,7 %

Kjønnsfordeling ledende stillinger innen revisjon

Selskap	Stillingsnivå	Antall		%andel kvinner
		kvinner	menn	
EY *	Manager/teamleder/senior manager	138	156	46,9 %
	Partner	13	54	19,4 %
RSM-Norge	Manager/teamleder/senior manager	34	38	47,2 %
	Partner	8	33	19,5 %
BDO	Manager/teamleder/senior manager	111	107	50,9 %
	Partner	22	113	16,3 %
	(hvorav antall lønns partnere)	5	21	
Deloitte	Manager/teamleder/senior manager	146	125	53,9 %
	Partner	15	49	23,4 %
KPMG	Manager/teamleder/senior manager	94	116	44,0 %
	Partner	11	44	22,0 %
PWC **	Manager/teamleder/senior manager***	223	285	43,9 %
	Partner	21	76	21,6 %

* Tallene gjelder Assurance Norge (revisjon og revisjonsnær rådgivning)

** Tallene er inkludert Revisjon, Fagavdelingen, Risk

*** Tallene inkluderer Directors

Vi spurte – de store selskapene svarte

I år som i flere år tidligere har vi spurt de fem største revisjonsselskapene samt mellomstore RSM om en oversikt over fordelingen mellom antall kvinner og menn pr. stillingsnivå pr. 15. januar og sammenligningstall for året før, innenfor revisjon.

I år stilte vi samtidig spørsmålene:

1. Status på arbeidet med mangfold (inkl. kjønnslikestilling) og om dere har gjort noe nytt i løpet av det året som har gått/har planer om å gjøre noe nytt? Er det ev. noe tiltak dere ønsker å fremheve som spesielt vellykket?
2. Flerkulturelle arbeidsplasser kan gi både utfordringer og muligheter. Har dere noen erfaringer med det (altså både på godt og vondt) og hvordan har det ev. artet seg?

En grov oppsummering

En grov oppsummering av selskapenes svar viser at de har som mål å fremme inkludering, likestilling og mangfold på ulike måter, enten gjennom konkrete tiltak, programmer, nettverk eller endringer i organisasjonsstrukturen. De anerkjenner også verdien av mangfold for å skape et mer dynamisk arbeidsmiljø, fremme innovasjon og forbedre kundeleveransene.

Selskapene legger vekt på initiativer som mentorprogrammer, kompetansehevende tiltak, ressursgrupper, mang-

foldige nettverk og samarbeid med eksterne partnere for å oppnå disse målene.

I tillegg gjennomfører de jevnlig undersøkelser blant ansatte for å få innsikt i mangfoldsspørsmål, de tilbyr opplæring i mangfoldsledelse og driver informasjonsvirksomhet om mangfold og inkludering. Som eksempel på konkrete virkemiddel kan det nevnes støtte under onboarding-prosessen etter avsluttet foreldrepermisjon, samt tilbud om 80 prosent stilling til 100 prosent lønn i en periode etter foreldrepermisjon.

KPMG – en utfordring primært på leder- og partnernivå

Vårt mål er 50 prosent kjønnsbalanse i selskapet innen 2030. Derfor jobber vi målrettet med tiltak som vi tror vil bidra til økt balanse. Det er ingen hemmelighet at vår utfordring primært ligger på leder- og partnernivå. Blant nyutdannede og de som er tidlig i karrieren, er kjønnsbalansen relativt jevn, og i revisjon er det overvekt av kvinner, både på associate- og senior associate-nivå. Det vi opplever er at flere kvinner enn menn faller fra underveis i karriereløpet mot director-nivå, og dette får selvfølgelig utslag for tilfanget av aktuelle kandidater for partneropptak.

Konkrete tiltak

Det er ingen enkel oppgave, men det er en oppgave vi tar på stort alvor. Vi har utarbeidet et eget mentorprogram for kvinnelige senior managere og direktører, vi har satt krav om kjønnsbalanse

Rune Skjelvæn, CEO og Head of Advisory i KPMG

blant ledere med personalansvar og vi er i gang med å etablere et løp som sikrer at vi alltid har både kvinnelige og mannlige kandidater tilgjengelige når vi skal fylle nøkkelroller på høyere nivå. Vi tror veldig på å snakke aktivt

med de ansatte for å få nok innsikt, og opplever at dette er et tema som engasjerer kolleger på alle nivåer.

Skal gjøre mangfold til en mest mulig positiv kraft

Vi jobber med komplekse utfordringer og har behov for et stort mangfold av ulike perspektiver for å kunne løse dem sammen med kundene våre. Vi har inngått et samarbeid med Diversity Index som skal hjelpe oss med å kartlegge mangfoldet vårt, slik at vi kan legge til rette for at mangfoldet blir en mest mulig positiv kraft for organisasjonen vår. Som arbeidsgiver har vi fra før veldig god erfaring med å ha medarbeidere med ulik bakgrunn. Vi er en del av et stort, internasjonalt nettverk, og det er en innarbeidet del av kulturen vår å jobbe tett med kollegaer fra alle deler av verden.

BDO – alle skal behandles rettferdig

I BDO har vi et mål om at alle, uavhengig av alder, kjønn, etnisk bakgrunn, kultur, seksuell orientering og funksjonsevne, skal behandles rettferdig. Alle skal ha de samme godene, de samme mulighetene og være inkludert og ivaretatt til enhver tid. Gjennom vår årlige medarbeiderundersøkelse får vi målt hvor godt vi lykkes med dette arbeidet og konkrete tiltak iverksettes for å bli enda bedre. Vi har gjennom 2023 revidert vår egen strategi for mangfold og inkludering. For tredje år på rad arrangerte vi i oktober mangfoldsmåned i 2023, med mange ulike aktiviteter.

Martin Aasen, administrerende direktør i BDO Norge

Forankret i toppledelsen

I 2023 har vi satt en ny organisering hvor eierskapet til mangfold og inkludering først og fremst er tydelig forankret i toppledelsen, men det er også kommunisert tydelig at dette eierskapet ligger hos hver og en i BDO. Vi har jobbet med å etablere en felles begrepsforståelse ved å lage en tydelig definering av begrepene mangfold og inkludering, samt hva disse betyr i BDO.

Kompetanseløft

Gjennom året er det gjort et betydelig kompetanseløft knyttet til mangfold og inkludering. Flere er kurset for sertifis-

ering i mangfoldsledelse, BDOs nasjonale og regionale ledere samt representanter fra styret har fulgt et omfattende kursløp i mangfoldsledelse i regi av SEEMA, og vi har ferdigstilt et egenutviklet digitalt kurs i mangfold og inkludering som ble rullet ut til alle medarbeidere i januar 2024.

Mangfoldsnettverk

I løpet av høsten ble det opprettet et mangfoldsnettverk med engasjerte BDOere fra ulike tjenesteområder med forskjellig geografisk tilhørighet. Mangfoldsnettverket skal bidra til å øke kunnskap og bevissthet om mangfold og inkludering gjennom ulike aktiviteter og tiltak – både internt og eksternt. Vi har også ansatt en prosjektleder for BDOs mangfolds- og inkluderingsarbeid i region BDO Øst, som startet 1. januar i år.

Må være bevisst våre holdninger

Vi opplever at vi får en bredere forståelse av bakgrunn for ulike synsvinkler og situasjoner, noe som bidrar positivt inn i kommunikasjonen til både våre medarbeidere og våre kunder.

Ivaretagelse av mangfoldet står sentralt hver eneste dag, og en utfordring er at dersom det ikke ivaretas godt, kan det føre til en grad av utenforskap og i verste fall oppsigelse. Jo flere kulturer, jo viktigere blir det å vise forståelse og respekt for hverandre. Vi må hele tiden være bevisst hvilken holdning vi har, og være nysgjerrig på menneskene rundt oss. Aktiviteter og tiltak skal passe for alle, og BDO skal være et sted hvor det er plass til alle.

EY – gir våre ansatte fleksibilitet

EYs mye omtalte, hybride arbeidsmodell legger et solid grunnlag for en mangfoldig arbeidsplass. Vi gir våre ansatte fleksibiliteten til å tilpasse arbeidsdagen etter behov og livssituasjon. Mangfold handler om mer enn kjønn og etnisitet – vi jobber med den brede definisjonen av mangfold, der alle er inkludert.

Christin Erichsen Bøsterud, adm.dir./CEO i EY

Det er i dag bred enighet om at mangfold på arbeidsplassen er både viktig og riktig. For oss i EY handler dette nå om å skape positiv og varig endring, gjennom helt konkrete tiltak. Det er nok snakk.

80 prosent jobb til 100 prosent lønn

Vi bygger på dette fundamentet med konkrete tiltak som 80 prosent jobb til 100 prosent lønn, de første åtte ukene etter man er tilbake fra foreldrepermisjon. I tillegg har vi egne familiecoacher for å gjøre overgangen enklere. Vi har også godt etablerte ressursgrupper for våre medarbeidere, inkludert: Gruppen for internasjonale, vårt eget Rainbow-nettverk, nettverk for de med funksjonsnedsettelse, og en gruppering for flerkulturelle – for å nevne noen.

Alle skal kunne bli hørt

På en stor arbeidsplass kan det være krevende å møte alles behov, og med mer mangfold må kulturen favne enda flere. Vi jobber hardt for at alle skal kunne bli hørt og være seg selv – hver enkelt medarbeider er viktig for å skape en arbeidsplass hvor alle kan trives. Ressursgruppene våre er et konkret tiltak som bidrar til et styrket

meningsmangfold i EY, som igjen bidrar til å skape et bedre arbeidsmiljø med takhøyde for ulike synspunkter og ideer. Slik sikrer vi også mer innovative og sterkere leveranser til våre kunder.

Vi tror også på viktigheten av eksterne forpliktelser og samarbeid. Derfor er vi i år hovedsamarbeidspartner med SHE, som jobber med likestilling og mangfold i næringslivet. EY er også en del av ODA-nettverk, hvor vi var blant de første til å signere Lederløftet.

Tester stadig nye tiltak

Noen tiltak er store og omfattende, andre er mer lavterskel. Vi mener det viktigste er å ikke «stå stille». Vi tester hele tiden ut nye tiltak, for å sikre at vi lærer og forbedrer oss. Som alle andre har vi en vei å gå – men vi er ikke redd for å gå denne viktige og riktige veien.

PwC – har intensivert arbeidet med mangfoldsledelse

I PwCs forretningsstrategi, The New Equation, fremgår det tydelig at vår suksess er nært knyttet til vår evne til å omfavne inkludering, mangfold og likestilling. Vi jobber aktivt for å fremme likestilling og hindre diskriminering gjennom vår inkluderings- og mangfoldsstrategi «Inclusion First», med tilhørende KPI'er.

Leif Arne Jensen, administrerende direktør i PwC Norge

Mangfoldsledelse og mangfoldscoacher

I løpet av de siste årene har vi intensivert vårt fokus på mangfoldsledelse. Både Partnere og nye Managers har gjennomgått et lederutviklingsprogram med fokus på mangfoldsledelse, og vi har også utviklet 14 nye mangfoldscoacher. Initiativene har som mål å skape ledere som er godt rustet til å håndtere og verdsette mangfoldet i våre team.

Et bredere og mer variert tankesett

Vi mener bedre kjønnsbalanse gir tilgang til et bredere og mer variert tankesett. Kjønnsbalansen blant ansatte er god med nærmest lik fordeling av kvinner (49 %) og menn (51%), noe vi er fornøyd med. Vi har størst ubalanse på de øverste stillingsnivåene (partner og direktør) og jobber målrettet med å sikre en bedre balanse her. I vår nasjonale ledergruppe er kvinneandelen nå 50 % og vi har som mål at kjønnsbalansen i alle ledergrupper skal være balansert. Her er vi ikke helt der vi ønsker å være, men vi jobber aktivt med å nå dette målet.

Vi tar stadig skritt for å fremme kjønnslikestilling i våre rekrutterings- og forfremmelsesprosesser, men også gjennom initiativer som *PwCs globale Likestillingsuke* som gikk av stabelen for tredje året på rad. Dette programmet, som ble avholdt i forbindelse med den internasjonale kvinnedagen, fokuserte på hvordan vi gjennom innovasjon kan bidra til en mer likestilt fremtid for alle kjønn.

Jobber for å beholde og utvikle medarbeidere gjennom alle livsfaser

Vi må anerkjenne at det for eksempel kan være annerledes å være i småbarnsfasen enn å ha voksne eller ingen barn. Vi har gjennomført en egen undersøkelse for å få innsikt i hvordan vi kan forbedre oppfølgingen av våre medarbeidere i ulike faser av livet. Vi har blant annet gjort betydelige forbedringer i våre rammevilkår for

foreldrepermisjon. Fra FY23 tilbyr vi alle medarbeidere som returnerer fra foreldrepermisjon en midlertidig redusert arbeidstid på 80 % av sin ordinære stillingsprosent, samtidig som man mottar sin ordinære fastlønn. Dette er et viktig skritt for å støtte foreldre i vår organisasjon og fremme kjønnslikestilling.

I fremtiden skal vi fortsette å fokusere på inkludering og mangfold, og vi vil kontinuerlig evaluere og forbedre våre tiltak. Vi er stolte av fremskrittene vi har gjort, men vi anerkjenner at det fortsatt er mye arbeid å gjøre for å nå våre ambisjoner.

Mangfold som kilde til verdiskaping

Vår ambisjon er å være et inkluderende fellesskap av problemløsere, og vi er fast bestemt på å skape et arbeidsmiljø der alle føler seg respektert, støttet og verdsatt for den de er. Vi har 43 nasjonaliteter representert i vår organisasjon, og vi vet at mangfoldet i PwC bidrar til økt verdiskaping for både kunder og medarbeidere. For at mangfoldet vi har skal bidra til verdiskaping, så må vi være gode på å anerkjenne og benytte oss av ulikhetene mellom oss. Det krever både mot, nysgjerrighet og kompetanse hos de som skal lede. Dette er et fokusområde i våre lederutviklingsprogrammer.

Embrace – vårt interne mangfoldsnettverk

Med et mangfold av medlemmer fra ulike bakgrunner, jobber Embrace for å fremme inkludering, mangfold og likestilling i PwC gjennom både formelle og uformelle events. Nettverket er åpent for alle PwC-ansatte som er interessert i disse områdene, med et overordnet mål om å skape et trygt og inkluderende arbeidsmiljø der alle føler seg sett og kan være seg selv. Dette er et initiativ som i aller høyeste grad er driftet av medarbeiderne selv og vi setter stor pris på engasjementet knyttet til dette.

Deloitte – autentiske mennesker trives og leverer bedre

I Deloitte ønsker vi at alle medarbeidere skal føle seg trygge til å ha med hele seg på jobb. Hele, autentiske mennesker, med friheten til å bringe alle sine fasetter til bordet, trives bedre – og leverer bedre. Et helt lag av autentiske mennesker fører med seg større bredde i tankesett, idéer og perspektiver, mer nyanserte bilder av helheten, samt erkjennelsen av at det finnes flere veier til et mål.

Sjur Gaaseide, CEO i Deloitte Norge

Dette mangfoldet skaper stor verdi for vår kultur og i tur for klientene våre. Derfor er det viktig for oss å bygge opp mangfoldet vårt og ivareta folka våre gjennom ulike initiativer. Initiativene våre dekker alt fra lik representasjon og inkludering av kjønn, arbeid for å fremme kulturelt mangfold, målrettede tiltak for å tiltrekke oss et mangfold av utdanningsbakgrunner og fokus på utvikling, god helse og livsbalanse.

Et mangfold av bakgrunner kan inspirere

Allerede før nyutdannede kommer inn i rekrutteringsprosessene våre, jobber vi aktivt for å tiltrekke oss kandidater fra andre kulturelle bakgrunner enn majoriteten i selskapet, og fra et

mangfold av utdanningsinstitusjoner og studieretninger. I jakten på de rette talentene benytter vi flere digitale verktøy som sikrer objektivitet i prosessene våre og jobber kontinuerlig med å føre et kjønnsnøytralt språk i annonsene våre. Kombinasjonen av flere ulike metoder og verktøy er den beste måten å sikre en god og rettferdig vurdering av kandidatene våre som lar annerledeshet komme kandidatene til gode. Gjennom initiativet Deloitte Inspire jobber vi for å gi tilbake til lokalmiljøene til våre ansatte gjennom å tilby vår kompetanse, i form av kurs i oppsett av CV eller intervjueteknikk, eller møter med lokal ungdom. Høsten 2023 reiste fire Deloitte-ansatte til Holmlia og møtte ungdom fra sitt eget nærområde for å fortelle sin historie om reisen de har gjort fra ungdom til Deloitte-ansatt. Med slike møter håper vi å inspirere andre, men opplever i like stor grad at det inspirerer innad, ved å løfte frem og synliggjøre den enkeltes reise og verdien de bidrar med i vårt mangfold.

Vi lærer av de som er i mindretall

Siden 2021 har vi kjørt et omvendt mentorprogram i samarbeid med Catalysts, der utvalgte ledere kobles opp med unge mentorer med flerkulturell bakgrunn. Etter to år med eksterne mentorer, har vi i år identifisert og engasjert egne gode interne kandidater med flerkulturell bakgrunn – som igjen viser at vi har jobbet godt med å ansette og beholde ansatte med flerkulturell bakgrunn. Vi kjører derfor dette som et internt omvendt mentorprogram, der egne medarbeidere fungerer som kulturelle ambassadører overfor ledere i Deloitte. Vi opplever at programmet bidrar til å løfte diskusjoner fra å handle om generell kulturell eksponering, til å handle om hva det faktisk betyr for Deloitte: «Hvordan ser 'unconscious bias' ut i Deloitte?». Gjennom refleksjon og diskusjon rundt konkrete utfordringer og hvordan de arter seg hos oss, oppnår vi økt bevissthet i organisasjonen og kan gjøre tiltak for å imøtekomme dem.

Møteplasser for internasjonale kollegaer

I et stort mangfold er det like viktig å fremme inkludering og å fremme møter mellom individer i lignende situasjon. Hos oss møtes internasjonale kollegaer jevnlig på 'Language café', til gode tilbakemeldinger fra deltakerne. De har seg imellom opprettet en egen Teams-gruppe der de legger ut tips for å lære det norske språket, deler erfaringer om norsk kurs, videoer, og nyttige råd for å finne seg til rette i norsk arbeidsliv. Før jul kjørte vår interne Tax and Legal-avdeling et eget seminar om norske skatteregler. Slike tiltak kommer vi til å fortsette med i fremtiden for best mulig å ivareta våre internasjonale kollegaer.

Større mangfold fører også med seg høyere krav til ledelse. Vi har derfor implementert mangfoldsledelse som en del av vårt interne lederprogram og har også jevnlig ledere som sertifiserer seg som mangfoldsledere.

Fokus på helse og inkludering langs hele livsreisen

Det er viktig for oss at alle medarbeidere føler seg ivaretatt i alle faser av arbeidslivet. Et høyt tempo og flytende grenser mellom jobb og fritid krever at vi som arbeidsgiver gir rom for fleksibilitet i en hektisk hverdag og skaper trygghet til å kunne søke støtte i utfordrende perioder. Mental helse er også en viktig del av dette arbeidet. Det langsiktige fokuset vi har hatt i revisjon på å få ned overtidsbelastningen, gjennom blant annet å fordele og automatisere oppgaver, har gitt positive resultater og fortsetter med full styrke.

Opplevelse av mestring, autonomi, tilhørighet, utvikling og vekst er viktige faktorer for helse og trivsel. Som et ledd i medarbeiderutvikling tildeles alle en coach, som følger opp den individuelle utviklingsplanen og er en støttespiller og sparringspartner når det trengs.

Hjelp gjennom småbarnsfasen

For mange er småbarnsfasen en utfordrende tid der nye rutiner skal etableres, en skal vokse inn i foreldrerollen, og en skal føle at en strekker til på mange fronter. Permisjonsbuddyordningen vår gjør overgangen til permisjon og deretter tilbake til arbeidslivet litt enklere og er en viktig brikke for å ivareta medarbeidere i denne livsfasen. Vi har i lengre tid arrangert jevnlig barsellunsjer for medarbeidere i foreldrepermisjon og deres coacher. Her kan de ta med sine små på uformelt sosialt samvær eller for faglig innhold i regi av for eksempel fysioterapeut som deler innsikt i småbarnslivet eller babyens utvikling. Vi har også et jordmortilbud til alle gravide, som gir oppfølging utover det offentlige tilbudet dersom det er behov for det.

Transparente prosesser

Like viktig for trivsel, er opplevelsen av rettferdighet knyttet til utviklingsmuligheter, lønnsprosess og opprykk. Vi fokuserer derfor på en åpen og transparent prosess med utgangspunkt i konkrete KPI'er og forventninger. Slik sikrer vi objektive vurderinger der alle stiller likt, uavhengig av kjønn, kulturell bakgrunn, livssyn, permisjoner og livssituasjon. Selv om likestillingsarbeidet mellom menn og kvinner har kommet et godt stykke på vei, fortsetter det å være viktig også i årene som kommer. Vi jobber systematisk og langsiktig med prosesser som støtter kvinners utvikling og synliggjøring i organisasjonen.

PROUD community

Det å tilhøre LHBTQ+-samfunnet er i store deler av verden, og i for stor grad også i Norge, dessverre forbundet med

stigmatisering og utrygghet. Deloitte har på europeisk basis introdusert PROUD community, som er et fellesskap der alle LHBTQ+-ansatte og allierte kan komme i kontakt og bli kjent med hverandre på tvers av ulike avdelinger. For Deloitte Norge er dette et viktig initiativ for en utsatt gruppe som kan oppleve sin annerledeshet som en stor belastning, spesielt i møte med arbeidslivet. Hos oss ønsker vi at alle skal føle seg velkomne som hele mennesker – alltid.

RSM Norge – vil ha ærlige tilbakemeldinger fra medarbeiderne

RSM har i lengre tid hatt fokus på mangfold, inkludering og likestilling i alle ledd i organisasjonen, og fortsetter med å ha fokus på dette i alle prosesser. Blant annet har det vært viktig for oss å kartlegge hvordan det står til blant våre medarbeidere ved at vi gjennomfører pulsundersøkelser og er Great Place to Work (GPTW)-sertifisert. GPTW er en internasjonal medarbeiderundersøkelse som måler medarbeideres tilfredshet med arbeidsplassen. Svarprosenten er høy og resultatene gode, hvor medarbeidere svarer at de opplever å bli rettferdig behandlet uavhengig av kjønn, seksuell legning, kulturell eller etnisk tilhørighet.

For oss er det ikke sertifiseringen som er målet, men ærlige tilbakemeldinger fra medarbeidere. Tilbakemeldingene gir oss god innsikt i hva vi kan bli bedre på og jobbe videre med, samt fortsette med det vi allerede er gode på.

Kompetanse viktigst

For oss er kompetanse det viktigste og ikke hvilken bakgrunn man har eller livssituasjon. Eksempelvis ansatte vi en

Krister Aanesen, CEO RSM Norge

person i en ledende stilling elleve dager før hennes terminato, samt tilrettela for en fleksibel onboarding-prosess etter avviklet mammapermisjon.

Et bevisst forhold til mangfold

Vi opplever at mangfold er en klar styrke, og jobber målrettet for å tiltrekke oss de beste folkene blant kandidatene uavhengig av bakgrunn. Vi er av den oppfatning at det å ha et bevisst forhold til mangfold gjør oss bedre rustet i et konkurranseutsatt marked med kamp om de beste kandidatene. Flere svært gode kandidater med flerkulturell bakgrunn søker seg til RSM, fordi de har hørt mye positivt om oss og vårt arbeidsmiljø.

Teknologi og digitalisering

I denne spalten vil Lars Erlend Leganger og noen av hans kollegaer skrive om aktuelle temaer innen teknologi/digitalisering som direkte eller indirekte også vil påvirke revisors hverdag. Lars Erlend er AI-ekspert og direktør i PwC. Han har en PhD i teoretisk fysikk fra NTNU.

Erfaringer med bruken av AI

I denne artikkelen diskuterer vi forskjellige strategiske tilnærminger til å hente ut verdi fra kunstig intelligens, og deler PwC Norges erfaringer med bruk av ChatPwC, en internutviklet chatbot basert på generativ kunstig intelligens.

PhD
Lars Erlend Leganger
Direktør i PwC

MSc
Tuva Martin
Data Scientist i PwC

Hvorfor bygge selv når det finnes hylleware?

For å ta det åpenbare først – hvorfor bygge en egen chat-løsning når det finnes gode hylleware-alternativer? For oss i PwC var det særlig tre faktorer som spilte inn:

1. Gi folk tilgang...

For oss var det et mål å tilgjengeliggjøre generelt anvendbar kunstig intelligens (heretter «GenAI», fra engelsk «General Purpose AI»¹ for alle i bedriften: Vi vet ikke på forhånd hvor stor verdi forskjellige virksomhetsområder og roller ville finne i GenAI chat etter hvert som de blir kjent med verktøyet, og vi har stor tro på å «gi folk tilgang på nye verktøy og se hva som skjer»-tilnærmingen til teknologidrevet innovasjon. Det skader heller ikke at en med en bred utrulling

slipper å bruke tid og krefter på lisens-administrasjon og behovsvurderinger. Ulempen med en slik bred utrulling er at den kan bli kostbar. Hylleware-GenAI-lisenser koster typisk mellom 3000 og 6000 kroner i året pr. hode – det er sure penger å betale for eventuelle brukere som ikke finner verdi i verktøyet.

GenAI-modeller er også tilgjengelige som skytjenester med enkle integrasjonsgrensesnitt (heretter «API», fra engelsk «Application Programming Interface»). Når en bruker GenAI-APIer betaler man ikke for antall brukere, men for bruk, f.eks. antall chat-meldinger sendt. Med en internutviklet chat-løsning bygget på GenAI-APIer kan vi derfor anvende «gi folk tilgang og se hva som skjer»-innovasjonsstrategien uten å bekymre oss for å betale for lisenser som ikke blir brukt: En inaktiv bruker som knapt sender meldinger til GenAI-APIet, genererer ingen signifikante ekstrakostnader.

2. ... og se hva som skjer!

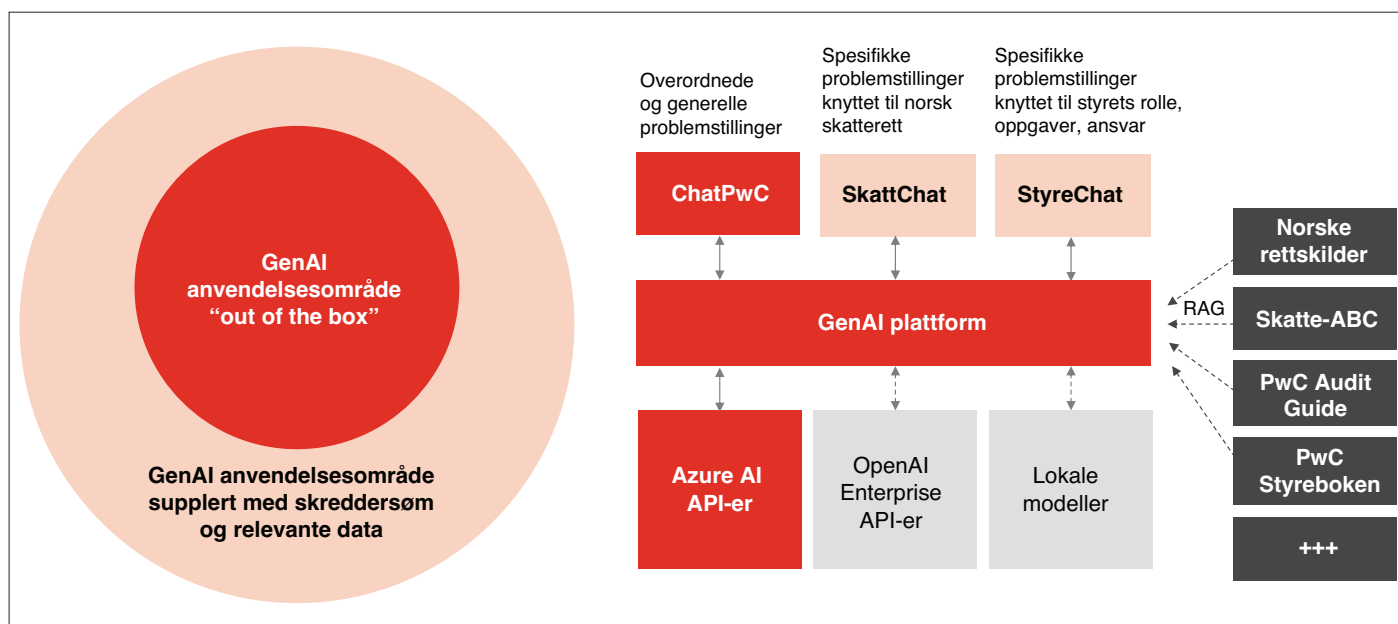
Når de ansatte først har fått tilgang, hvordan kan vi best samle erfaringer

om hvor GenAI fungerer bra, og hvor det fungerer dårlig? Hvordan finner vi hvilke typer brukere som kommer raskt i gang, og hvilke som trenger mer støtte for å realisere potensialet i verktøyet? En kan alltid gjøre brukerintervjuer og sende ut spørreskjemaer, men enda bedre er det om vi kan analysere den faktiske bruken: Vi mener Jakob Niensens «basic rules of usability»² er vel så relevante når en skal utforske anvendelsesområdet for ny teknologi: «*Watch what people actually do. Do not believe what people say they do. Definitely 'on't believe what people predict they may do in the future.*»

Med en internutviklet chat-løsning kan vi hente ut anonymiserte meldingslogger og løpende monitorere faktisk GenAI-bruk på et helt annet detaljnivå enn hva de fleste hylleware-løsninger legger opp til. Analysene vi deler i denne artikkelen hadde ikke vært mulige å gjennomføre uten nærheten til bruksdataene en internutviklet løsning gir.

¹ Det norske Språkrådet har, i motsetning til våre naboland, gått inn for forkortelsen «KI» for kunstig intelligens. Som et slag for språklig internkonsistens og vern mot anglisering av norsk er forsøket på å innføre «KI» forbilledlig. Samtidig er mye av litteraturen som skrives om kunstig intelligens og annen teknologi på engelsk, og for enkelthets skyld (og litt fordi gammel vane er vond å vende) holder vi enn så lenge fast på enkelte innarbeidede tekniske engelske forkortelser som «AI» og «API».

² Jakob Nielsen (2001). First Rule of Usability? Don't Listen to Users. <https://www.nngroup.com/articles/first-rule-of-usability-dont-listen-to-users/>

Figur 1: Mange prosesser og beslutninger krever kjennskap til interne data som ikke er tilgjengelig ut av boksen for GenAI-modellene. En plattform som bl.a. støtter RAG (retrieval augmented generation) gjør det enklere og tryggere å nyttiggjøre seg av nye data i skreddersyde løsninger og prosjektleveranser.

3. Erfaringsbygging med – og infrastruktur for – skreddersyde løsninger

Sist, men ikke minst: GenAIs anvendelsesområder kan økes drastisk ved å kombinere grunnleggende GenAI-modeller med prosess-spesifikke skreddersyde løsninger og domenespesifikke interne datasett. På sikt forventer vi at frittstående generelle GenAI-verktøy gradvis vil erstattes av løsninger med domenespesifikke tilpasninger og tilgang på bedriftsinterne data. ChatPwC-infrastrukturen er designet for å gjøre det enkelt og sikkert å bygge slike skreddersyde GenAI-løsninger for både interne prosesser og eksterne prosjektleveranser, se figur 1.

Hvordan brukes GenAI i PwC (så langt)?

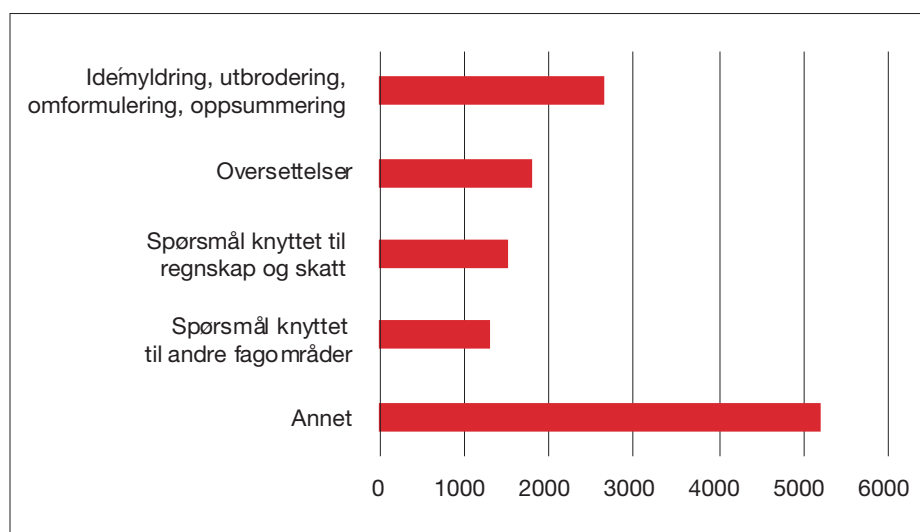
Et par måneder etter bred utrulling av ChatPwC gjorde vi en analyse av bruken så langt, der vi blant annet brukte AI til å kategorisere meldingene brukerne hadde sendt inn,³ se figur 2. De tre mest utbredte kategoriene er inn-

holdsproduksjon (idémyldring, førsteutkast, omskrivning), oversettelse, og spørsmål vedrørende regnskap og skatt – disse utgjorde til sammen over halvparten av alle forespørsler til ChatPwC i perioden vi analyserte.

1. Idémyldring/førsteutkast og utbrodering/omformulering er oppgaver ChatPwC er velegnet for. Evnen til å skrive presise forespørsler («prompts») for denne typen oppgaver er noe av det som

utmerker seg ved GenAI-«superbrukere», men også enkle instruksjoner gir ofte gode resultater for denne typen oppgaver:

- «Rewrite: We are already familiar with the management, which ensures good cooperation»
- «Kan du lage et lengre notat, i rapportstil»
- «skal ringe et selskap ifra sveits og purre på en bekreftelse, kan du skrive et manus på engelsk til meg?»
- «Kan du korte ned teksten til ca. halvparten?»

Figur 2: ChatPwC brukes mest til idémyldring/førsteutkast, utbrodering/omformulering, oversettelser, oppsummeringer og spørsmål knyttet til regnskap og skatt.

³ Vi overlater til leseren å vurdere om det å bruke AI for å studere bruk av AI utgjør elegant bruk av ny teknologi, eller om det er nok et endetidstegn, jf. Revisjon & Regnskap nr. 7 2023 AI-etikk vs. AI-sikkerhet.

2. Enkle oversettelser klarer ChatPwC fint «ut av boksen», og den gir også ofte brukbare resultater på mer krevende oversettelser dersom man i forespørselen inkluderer eksempler og informasjon om fagspesifikk terminologi:

- «Hva kan «general ledger» oversettes til på norsk innen regnskap og revisjon?»
- «Hva er «international development aid» på norsk?»
- «Kan du gi meg eksempler på engelsk hvordan man avslutter en e-post og ønsker god helg når den tid kommer?»
- «Translate to norsk: We believe that we are an ideal partner to guide [client] through the process and to overcome potential obstacles.»

Fagspesifikke oversettelser er et godt eksempel på områder der spissede løsninger kan være aktuelle, beriket med relevante eksempler, definisjoner, m.m.

3. Spørsmål knyttet til regnskap og skatt forekommer (overraskende?) ofte. Faktaspørsmål er generelt et anvendelsesområde som innebærer høy risiko for AI-hallusinasjoner⁴, så her er det viktig at brukerne er årvåkne, spesielt ved spørsmål om særnorske og perifere temaer som de grunnleggende GenAI-modellene ikke kan forventes å ha sett mye til i treningsdataene sine:

- «Er kampanjekostnader skattesensitive kontoer?»
- «Hei! Er transaksjonskostnader fradragrettet i henhold til NGAAP?» «hvordan skal parkering behandles iht. IFRS 16»
- «elaborate on the IFRS 3 part»

At ChatPwC tilsynelatende brukes i såpass stor grad som oppslagsverk for regnskap og skatt fordrer å gjøre

videre analyser i presisjonen i svarene på slike spørsmål, og – om nødvendig – anskaffe (eller bygge internt) GenAI-verktøy der de grunnleggende modellene er supplert med tilstrekkelig detaljkjennskap til norske regnskapsregler og skatterett.

Hvem er brukerne?

Etter to måneder ser vi konturene av tre typer brukerreiser for ChatPwC: Halvparten av de som har prøvd ChatPwC ender opp som «ikke-brukere» – de er innom en gang eller to før de mister interessen. En tredjedel blir «vanlige brukere» som benytter ChatPwC en håndfull ganger i uka, og en sjettedel av de som har testet verktøyet, har blitt «superbrukere» som benytter ChatPwC flere ganger hver dag.

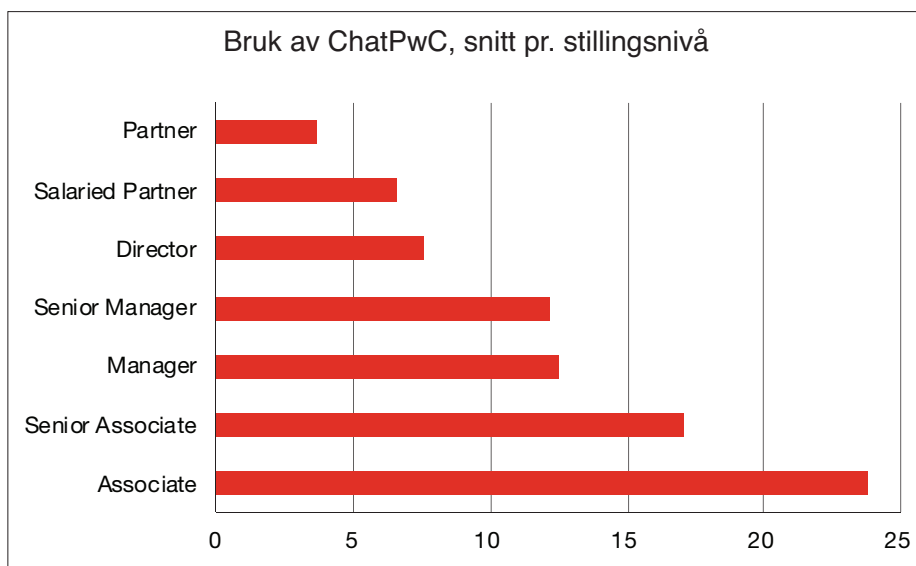
Et viktig spørsmål å grave videre i her er årsaken(e) til at «ikke-brukerne» gir opp: Er GenAI lite anvendelig for deres arbeidsoppgaver, går det på manglende kjennskap, eller frykt for å gjøre noe galt? Foreløpige analyser indikerer at brukerne som kun prøver GenAI en håndfull ganger før de gir opp, ofte har stilt spørsmål som ligger utenfor kompetanseområdet til den underliggende GenAI-modellen, f.eks. knyttet til data som modellen ikke hadde tilgang på i trening (bedriftsinterne dokumen-

ter, hendelser skjedd etter at modellen ble sist trent, osv.):

- «Hvor benter man ut bankbrev?»
- «Hva er motivasjonen til å ta MRR?»
- «Gjennomsnittlig valutakurs for 2023 euro mot russiske rubler»
- «Hvordan lagrer PwC data?»

Den som forventer å få svar på slike spørsmål fra et generelt ikke-skreddersydd chatverktøy, vil fort bli skuffet. En lærdom vi leser ut av dette er viktigheten av å tydeliggjøre for brukerne – gjennom opplæring og i verktøyet brukergrensesnitt – hvilke data det har/ikke har tilgang på, og at ChatPwC, som andre GenAI-løsninger, ofte hallusinerer i stedet for å melde pass når de er på tynn is.

Demografisk sett er trenden klar: Aktivitetsnivået på ChatPwC er omvendt proporsjonalt med stillingsnivået. De yngste ansatte, Associates, bruker ChatPwC mest, mens partnerne bruker det minst, se figur 3. Høyere bruk pr. ansatt på juniornivå enn på seniornivå kan nok delvis forklares med at juniorer typisk har flere GenAI-kompatible oppgaver (innholdsproduksjon, oversettelse, osv.), men også her vil det være interessant å grave videre ned i dataene fremover.

Figur 3: Junior-ansatte bruker ChatPwC mer enn senior-ansatte – Associates skriver i snitt seks ganger så mange chat-meldinger som partnere.

⁴ Den herostratisk berømte Steven Schwartz, som refererte til ChatGPT-hallusinert rettspraksis i et rettsdokument, er et godt eksempel på hvor ille det kan gå når en forveksler et GenAI-verktøy med en søkemotor eller oppslagsverk: <https://www.forbes.com/sites/mollybohannon/2023/06/08/lawyer-used-chatgpt-in-court-and-cited-fake-cases-a-judge-is-considering-sanctions/>

Hva betyr GenAI-utviklingen for din AI-strategi?

Tradisjonelt har verdiskapning med kunstig intelligens handlet om å bygge skreddersydde AI-løsninger for spesifikke, snevert definerte problemstillinger – fra musikk anbefalinger til kredittvurdering. Beslutningsmodellene i slike løsninger bygges ofte (men ikke alltid) ved å la maskinlæringsalgoritmer lete etter mønstre og sammenhenger i data som anses relevante for problemstillingen.

En musikk-anbefalings-AI «lærer» fra data om hvilke sanger du, og brukere som ligner på deg, har likt og lyttet til tidligere. En kredittscore-AI kan ta utgangspunkt i historiske data om hvilke kunder som har betalt renter og avdrag på forbrukslånene sine, og hvilke som ikke gjorde det. Slike systemer kan ofte overgå mennesker i treffsikkerhet (og ikke minst effektivitet) i vurderingene de gjør, men kun innenfor den snevert definerte oppgaven de er bygget for. En skreddersydd musikk-anbefaling-AI er (sannsynligvis⁵) ubrukelig for å vurdere kredittrisiko, og omvendt.

Tradisjonelle spesifikke-AI-systemer, med modeller trent fra bunnen av på problem-

spesifikke data, kan være kostbare å utvikle og drifte: Maskinlæringsingeniører trengs for å bygge og produksjonssette modellene på en forsvarlig måte, og bygging og vedlikehold av tilhørende dataflyter og systemintegrasjoner er komplekse fag i seg selv. Dette begrenser anvendelsesområdet for tradisjonell AI: Kun prosesser med stor potensiell effektiviseringsgevinst (f.eks. høyt volum, kostbar arbeidskraft) og/eller stor potensiell kvalitetsgevinst (f.eks. prisberegning i pris-sensitive markeder, vurderinger med høye gebyrer/straff/omdømmeskader ved feil) har tradisjonelt kunnet forsvare de nødvendige investeringene for å utvikle og produksjonssette AI-løsninger.

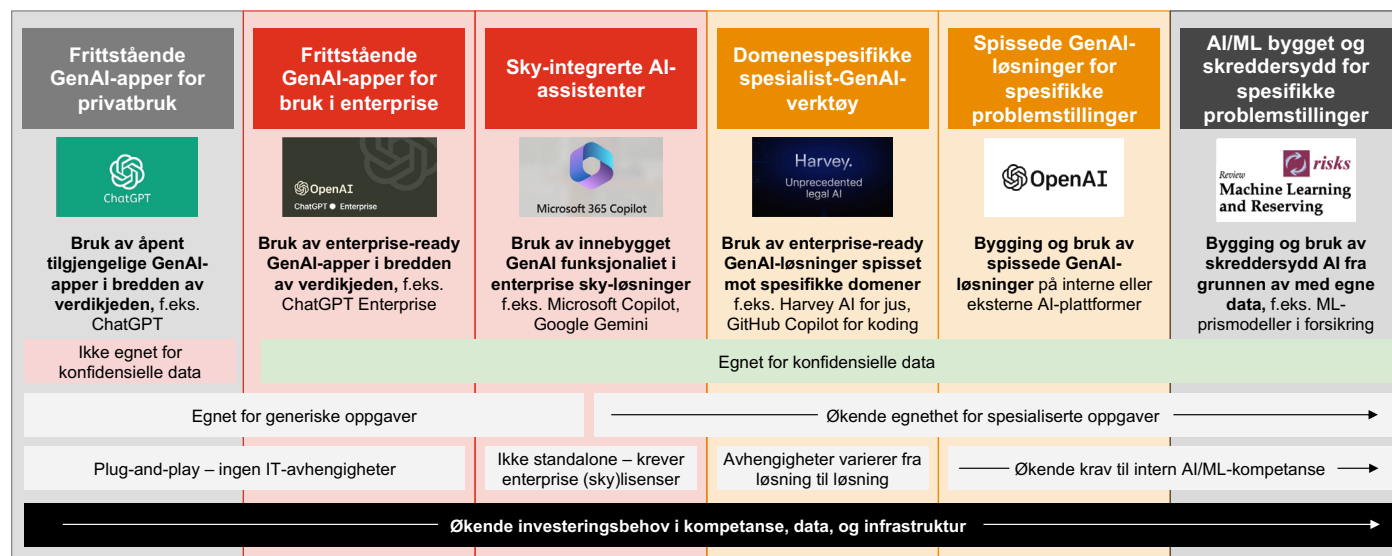
Det fremvoksende økosystemet av GenAI-verktøy og -APIer stiller nye krav til selskapers AI-strategi. Etter hvert som GenAI-verktøyenes kapabiliteter øker, og implementasjonskostnadene for skreddersydde løsninger synker, kan AI-ansettelser som tidligere ikke lot seg forsvare økonomisk, fort likevel bli aktuelle kandidater for AI-automatisering og -beslutningsstøtte. Den som skal utforme en AI-strategi nå, står foran et bredt spekter av implementeringsstrategier, fra frittstående GenAI-apper som ChatGPT og Harvey AI, sky-integrerte AI-assistentter som Microsofts Copilot og Googles Gemini, til skreddersydde løsninger, med

eller uten GenAI-APIer, for spesifikke problemstillinger – se figur 4.

Et første skritt for mange vil være å undersøke hvilken nytte generelle GenAI-verktøy som ChatGPT og Copilot gir i forskjellige deler av verdikjeden. For selskap med mange ansatte og sterke teknologimiljøer kan skalerbare internutviklede løsninger utgjøre kostnadseffektive og innovasjonsvennlige alternativer til hyllevere i utforskningsfasen, lik de vi i denne artikkelen har skissert med ChatPwC.

For å ta skrittet videre fra frittstående GenAI-verktøy og utnytte GenAI fullt ut må selskaper bygge erfaringer med hvordan AI-løsninger kan integreres med eksisterende IT-infrastruktur, hvordan interne og eksterne data kan brukes til å tilpasse AI-modeller for spesifikke behov, og ikke minst hvordan man sikrer at AI-løsninger opererer innenfor etiske og juridiske rammer, i tråd med personvernforordningen, EUs kommende AI act (som etter all formodning også blir en del av norsk rett), samt øvrig generell og sektorspesifikk lovgivning. Det krever en strategisk tilnærming som aktivt og kryssfunksjonelt undersøker nye muligheter for å anvende AI til å skape verdi, enten det er gjennom bruk av GenAI-hyllevere, eller integrasjon av GenAI i selskapets egne produkter og tjenester.

5 Hvorvidt det foreligger statistisk signifikante korrelasjoner mellom musikksmak og kredittverdighet er for så vidt et interessant spørsmål, som vi ikke går videre inn på her.

Figur 4: Generiske oppgaver kan ofte løses greit av GenAI-apper «ut av boksen» uten tilpasninger. Mer spesifikke oppgaver krever fremdeles spissing/skreddersydd opp mot det enkelte domene og den enkelte problemstilling, men ofte med utgangspunkt i forbåndstrengte GenAI-modeller.

EUs Likelønnsdirektiv skal innføres i Norge

I Norge ble aktivitets- og redegjørelsesplikten innført i 2020, men snart må vi også forholde oss til EUs Likelønnsdirektiv som ble vedtatt 10. mai 2023. De rettslige konsekvensene av å innføre direktivet i norsk rett er under vurdering, men det kan være en viktig start på et bedre lovverk for å arbeide forebyggende mot kjønnsdiskriminering.

Advokat
Gro F. Helvik
Partner Deloitte Advokatfirma

Advokat
Liv Minde
Deloitte Advokatfirma

Advokatfullmektig
Christine Frølich-Braathen
Deloitte Advokatfirma

Aktivitets- og redegjørelsesplikten er designet for å fremme likestilling og forhindre diskriminering på arbeidsplassen. Denne er nedfelt i likestillings- og diskrimineringsloven §§ 26 og 26a og trådte i kraft i 2020. EU vedtok 10. mai 2023 et nytt direktiv; Likelønnsdirektivet¹ (EU 2023/970).² Medlemslandene vil ha tre år på seg til å inkorporere direktivet i nasjonal rett, og direktivet er EØS-relevant i norsk rett. Direktivet er omfattende og innebærer rapporteringsplikter, håndhevelsesmekanismer og tilsynsbestemmelser. Det gir også sterkere rettsmidler for ansatte i tilfelle brudd på prinsippene om lik lønn, men vil det kunne bidra til å utjevne lønnsforskjellene mellom kjønn i arbeidslivet?

Revisors rolle i rapportering på likestilling

Aktivitets- og redegjørelsesplikten blir ansett som øvrig informasjon i den finansielle revisjonen. Oppgaven til revisor ved vurdering av øvrig informasjon er å vurdere hvorvidt det foreligger vesentlig inkonsistens mellom informasjonen som det redegjøres for i årsberetningen, og

informasjonen og kunnskapen som revisor opparbeider seg gjennom revisjonen. Revisor skal også kontrollere at informasjonen er tatt inn i årsberetningen, eller at årsberetningen henviser til annen offentlig redegjørelse.

Innholdet i aktivitets- og redegjørelsesplikten

Arbeidsgivere i Norge er pålagt å jobbe aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og for å hindre diskriminering etter likestillings- og diskrimineringsloven §§ 26 og 26a.

Alle offentlige virksomheter og private arbeidsgivere som jevnlig sysselsetter mer enn 50 ansatte, skal gjøre dette arbeidet. Videre skal arbeidsgivere redegjøre for hva de gjør for å oppfylle aktivitetsplikten, og for tilstanden for kjønnslikestilling i virksomheten. Redegjørelsen skal gis i årsberetningen eller annet offentlig tilgjengelig dokument. Aktivitetsplikten omhandler altså arbeidet som skal gjøres, mens redegjørelsesplikten sikrer notoritet, sporbarhet og transparens.³

Likelønnsdirektivet

Likelønnsdirektivet har som mål å få frem lønnsgapet mellom kjønnene innenfor medlemslandene gjennom å øke transparensen rundt lønnsbetingelser for å bekjempe kjønnsdiskriminering. Dette inkluderer krav om at arbeidsgivere må gi tilgang til lønnsinformasjon for å fremme like lønnsforhold for likt arbeid eller arbeid av lik verdi. Det legger også opp til sterkere rettsmidler for ansatte i tilfelle brudd på prinsippene om lik lønn. Direktivet innebærer forpliktelser for arbeidsgivere til å gjennomføre regelmessige lønns gjennomganger, rapportere om lønnsstatistikk og sørge for at lønnspolitikken er rettferdig.

Direktivet kan gi betydelige fordeler ved at det forbedrer eller erstatter lokale forskrifter som ikke alltid vurderer hvordan lønn faktisk bestemmes hos selskaper. Det kan også effektivisere og standardisere krav fra land til land og forenkle implementeringsprosessen for å oppnå likestilling. I tillegg kan det sikre at lønnsvurdering kan dekke hele organisasjonen utover de som dekkes av kollektive forhandlingsavtaler. Dette utvider altså likelønnhåndhevelse til alle ansatte, inkludert ledernivå, hvor

¹ [Likelønnsdirektivet - regjeringen.no](https://regjeringen.no)
² [Procedure File: 2021/0050\(COD\) | Legislative Observatory | European Parliament \(europa.eu\)](https://observatory.europa.eu).

³ [Hvorfor-har-vi-aktivitets-og-redegjorelesplikten.pdf \(ldo.no\)](https://ldo.no)

det vanligvis er begrenset representasjon av mangfold og større lønns-gap.⁴

Sammenligning av Likelønnsdirektivet og aktivitets- og redegjørelsesplikten

Mens Likelønnsdirektivet setter fokus på lønnstransparens og kjønnsdiskriminering i lønn innenfor EU-land, har aktivitets- og redegjørelsesplikten i Norge et bredere anvendelsesområde som inkluderer en rekke diskrimineringsgrunnlag. Den fokuserer på generell likestilling og diskrimineringsforebygging i arbeidslivet, inkludert kjønn, etnisitet, funksjonsevne, seksuell orientering, alder, religion og livssyn. Pliktene komplementerer hverandre i noen grad, men de opererer innenfor forskjellige juridiske og geografiske rammer og har ulike spesifikke krav og målsetninger. Selv om direktivet og aktivitets- og redegjørelsesplikten har forskjellige formål og fokusområder har begge regelverkene som mål å øke åpenhet og ansvarlighet hos virksomheter. Begge regelverkene gjelder for store selskaper og krever at de offentliggjør informasjon om sin virksomhet.

Hva betyr direktivet i norsk rett?

Direktivet er foreløpig ikke implementert i norsk rett og de rettslige konsekvensene er under vurdering. Direktivet ble første gang sendt på høring med frist i oktober 2021. Arbeidslivets parter var uenige i hvilken betydning direktivet har for norsk rett. Arbeidsgiversiden uttrykte bekymring for at direktivet konkretiserer lønn og knytter lønn til spesifikke stillingsgrupper. En slik regulering truer den norske modellen hvor arbeidslivets parter og kollektive avtaler setter rammen for lønnsdannelse. Slik sett kan direktivet være i motstrid med eksisterende virkemidler i lovverket og utfordre det norske systemet og partsautonomien.⁵ Arbeidstakersiden mente også at det er viktig å opprettholde den

norske modellen for lønnsdannelse hvor det er partenes ansvar å forhandle lønn. Derimot mente arbeidstakersiden at direktivet *ikke* står i et motsetningsforhold til eksisterende virkemidler i lovverket, men vil kunne bli et nyttig supplement til partene som forhandler lønn, og til eksisterende bestemmelser i lovverk og forordninger.⁶ Direktivet var sist til behandling i Spesialutvalget for personbevegelse, arbeidsmiljø og arbeidsliv (Arbeids- og sosialdepartementet) 18. september 2023. Departementet vurderer nå nærmere hvordan Likelønnsdirektivet eventuelt kan harmoniseres med norsk regelverk, særlig i lys av den norske modellen.

Likelønnsrapportering i Europa

Prinsippet om retten til likelønn for kvinner og menn for samme type arbeid eller arbeid av samme verdi er ikke noe nytt i EU. Kravet er allerede beskyttet i EUs likebehandlingsdirektiv (Direktiv 2006/54/EF).⁷ Europakommisjonen har vist til at, på tross av det rettslige rammeverket, utgjør lønns-gapet mellom kvinner og menn fortsatt 14 prosent.⁸ Rapporter og evalueringer som Europakommisjonen har gjennomført, bekrefter at likelønnsprinsippet ikke anvendes eller håndheves hensiktsmessig i praksis, og at det i flere medlemsstater er mangel på åpenhet omkring lønn og lønnsfastsettelse. Europakommisjonen har dermed identifisert manglende åpenhet om lønn som en viktig hindring for likelønn. I 2021 vedtok Europaparlamentet en resolusjon som oppfordret Kommisjonen til å utarbeide en ambisiøs handlingsplan for å redusere lønnsforskjellen mellom kjønnene i EU de neste fem årene. Direktivet er ledd i denne handlingsplanen, og et av formålene er nettopp er å styrke åpenhet og rapportering om lønn.^{9 10}

Økt rapportering – større etterlevelse av reglene?

I Norge er det en markant økning i rapportering på mangfold og likestilling etter innføringen av aktivitets- og redegjørelsesplikten i 2020.¹¹ Bedrifter rapporterer i økende grad både om likestillingssituasjonen i sine virksomheter, og om hvordan de arbeider for å fremme likestilling. Selv om rapporteringskrav og -omfang øker, er det grunn til å stille spørsmål om rapporteringen blir for overfladisk. Testing mot underlag vil kunne avdekke mangelfull rapportering. I dag gjør revisorer ingen testing mot underlag med mindre det inngår i annen type attestasjon, for eksempel bærekraftinformasjon. Til sammenligning stiller Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)¹² høyere krav til rapportering av bærekraftinformasjon enn aktivitets- og redegjørelsesplikten.

Reglene i CSRD innføres fra regnskapsåret 2024 og stiller nye krav til hvem som må rapportere. Antall norske virksomheter økes fra dagens 300 til anslagsvis 2100.

Tilsvarende vil gjelde for European Sustainability Reporting Standards (ESRS).¹³ Hovedformålet med ESRS er å kreve at selskapene rapporterer på konsekvenser, risikofaktorer og muligheter på en relevant og sammenlignbar måte. ESRS er ikke endelig besluttet, og var planlagt til votering i EU-Rådet 9. februar 2024, men er nå utsatt inntil videre. For både CSRD og ESRD er det krav til attestasjon, og revisorer må vurdere hvorvidt virksomhetene faktisk har på plass det de rapporterer om.

Hvorvidt kravene om økt rapportering vil bidra til en større etterlevelse av reglene, er et spørsmål om aktivitets- og redegjørelsesplikten fungerer i praksis. Uansett kan økte krav til rapportering sikre en større grad av transparens. I tillegg til håndhevelsesmekanismer vil dette kunne fungere som incentiv for

4 [Likelønn i EU: Et kritisk skritt mot likestilling på arbeidsplassen \(mercer.com\)](#)

5 [Likelønnsdirektivet - regjeringen.no](#)

6 [Likelønnsdirektivet - regjeringen.no](#)

7 [Likestillingsdirektivet: likebehandling av menn og kvinner i forbindelse med tilsetting og arbeidsvilkår | europalov.](#)

8 [Likelønnsdirektivet - regjeringen.no](#)

9 [Gender pay gap: Council adopts new rules on pay transparency - Consilium \(europa.eu\).](#)

10 [Rapport om Europakommisjonens lovforslag om åpenhet om lønn i forbindelse med 8. mars - regjeringen.no](#)

11 [Ny rapport: Krav til mangfold og likestilling virker | Bufdir.](#)

12 [Guide: Dette må du vite om CSRD \(deloitte.com\).](#)

13 [The Commission adopts the European Sustainability Reporting Standards – European Commission \(europa.eu\).](#)

den enkelte virksomhet til å etterleve reglene. Samtidig er det et spørsmål om også kravene til kontroll av underlaget på sikt må skjerpes, på lik linje som for ESRS/CSRD, for å få et reelt bilde av situasjonen og unngå overflattisk rapportering. Uten dette kan rapporteringen bli en sovepute, og ikke understøtte formålet om å fremme likestilling og likelønn.

Vil flere lovkrav utjevne kjønnsforskjellene i arbeidslivet?

Til tross for fremskritt innen likestillingsarbeidet viser forskning at kvinner verden over fortsatt tjener mindre enn menn for tilsvarende arbeid eller arbeid av lik verdi.^{14 15} Likelønnsarbeidet pågår på flere fronter. FNs bærekraftsmål handler for mange om klima og miljø, men de sosiale dimensjonene kan være vel så viktige for å skape et bærekraftig arbeidsliv.¹⁶ En investering i det sosiale bærekraftaspektet kan bidra til å oppfylle FNs bærekraftsmål nr. 5 om likestilling og styrking av kvinner og jenter. I Norge har vi allerede aktivitets- og redegjørelsesplikt som plasserer et samfunnsmessig ansvar for likestilling på en rekke offentlige og private aktører.¹⁷ Flere bedrifter tar aktive grep for å ansvarliggjøre ansatte og ledere for å nå målene om mangfold i arbeidslivet. Stadig mer forskning peker i retning av at mangfold på arbeidsplassen er lønnsomt.¹⁸

Rettslig regulering kan være et sterkt virkemiddel for å oppnå et formål. Som illustrasjon har vi i Norge det ferske lovkravet om minst 40 % kjønnsbalanse i styrer for store og mellomstore selskaper. Reglene blir gradvis innført allerede fra neste år og vil etter hvert omfatte om lag 20 000 selskaper. Norge er det første landet i verden som tar dette skrittet.¹⁹

Island flyttet bevisbyrden

Til sammenlikning er Island det mest kjønnsbalanserte landet i verden, og har lukket mer enn 90 % av lønnsgapet mellom kjønnene.²⁰ I 2018 innførte Island verdens første policy som krever at selskaper med mer enn 25 ansatte må bevise at de betaler menn og kvinner lik lønn for arbeid av samme verdi.²¹ En analyse av denne policyen viser at det ikke lenger er den ansatte som må bevise at diskriminering har funnet sted, men at det er selskapet som må bevise at lønnspraksisen er rettferdig. Bevisbyrden er altså flyttet.

Bevisbyrde for likestilling

På Island er det slik at selskaper som beviser at de betaler lik lønn for lik stilling mottar en sertifisering. I 2020 ble slik sertifisering et krav, og selskaper uten dette, mottar daglige bøter. Vi har også bevisbyrde for likelønn i Norge i medhold av likestillings- og diskrimineringsloven §§ 34 og 37. Kvinner og menn i samme virksomhet skal ha lik lønn for samme arbeid eller arbeid av lik verdi. Lønnen skal fastsettes på samme måte,

uten hensyn til kjønn etter § 34. Diskriminering skal anses å ha skjedd hvis det foreligger omstendigheter som gir grunn til å tro at diskriminering har skjedd, og den ansvarlige ikke sannsynliggjør at diskriminering likevel ikke har skjedd etter § 37. Bevisbyrdeplikten på Island er proaktiv. I Norge har vi ingen slik aktiv bevisbyrdeplikt eller sertifiseringsordning. Det er mulig vi kan se samme effekter i Norge som på Island over tid. Om ikke, må kanskje ytterligere tiltak vurderes gjennomført.

Veien videre

Det store spørsmålet er om vi hittil har gjort tilstrekkelig i Norge og verden for å avdekke barrierer for likestilling og likelønn. Én måte å avdekke hindringer på er gjennom rettslig regulering, både å pålegge virksomheter strenge nok plikter for å fremme likestilling, og tilstrekkelige incentiver for rapportering og åpenhet. Hvorvidt lovkrav vil gi den ønskede effekten, og om tempoet er raskt nok, er gjennomgående utfordringer. Er det lovkrav og pisk som må til for å utjevne lønnsforskjeller, fremfor idealisme og gulrot? Kanskje kan andre mekanismer gi bedre effekt, slik som sertifiseringsordningen på Island. Konkret er spørsmålet om lovkravene etter Likelønnsdirektivet kan bidra til å redusere likelønnsgapet. Direktivet kan nok være en viktig start på et bedre lovverk for å arbeide forebyggende mot kjønnsdiskriminering, men svaret på om direktivet kan bidra til å utjevne lønnsforskjeller i arbeidslivet gjenstår å se. Uansett blir det interessant å følge utviklingen og implementeringen i norsk rett.

14 [Kvinner tjener mindre enn menn med samme jobb – Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi \(ISS\) \(uio.no\)](#)

15 [Within-job gender pay inequality in 15 countries | Nature Human Behaviour.](#)

16 [FNs bærekraftsmål og de ulike dimensjonene – Sosiologi og sosialantropologi – NDLA.](#)

17 [Faktaark-aktivt-likestillingsarbeid.pdf \(bufdir.no\)](#) Hellum og Strand 2022, s. 396.

18 [Fordor vet vi at mangfold er lønnsomt – Mangfoldsprisen 2022.](#)

19 [Historisk enighet om krav til kjønnsbalanse i norske styrer – regjeringen.no](#)

20 [Closing the gender gap: how Iceland is getting it right | World Economic Forum \(weforum.org\).](#)

21 [How Iceland Is Closing the Gender Wage Gap \(hbr.org\).](#)

Vedvarende underskudd og armlengdeprinsippet

Artikkelen beskriver hvilke skattemessige konsekvenser vedvarende underskudd kan få i forhold til prising av nærstående transaksjoner i konsern – blant annet ved bruk av mange praktiske eksempler.

Seniorrådgiver
Frank Lange
Skatteetaten, seksjon
for internprising

Spesialrevisor
Henning Risøy
Skatteetaten, seksjon
for internprising

Innledning

Vedvarende underskudd i datterselskaper i multinasjonale konsern har over mange år vært drøftet i internasjonale artikler og dommer, mens det i Norge er begrenset praksis.

OECD Transfer Pricing Guidelines (TPG), Chapter I, the Arm's Length Principle, D.3. Losses mv. beskriver når underskudd ikke er i overensstemmelse med armlengdeprinsippet fordi foretaket ikke mottar en armlengdes kompensasjon. Underskudd kan ha mange årsaker som for eksempel oppstartskostnader, ugunstige økonomiske forhold, ineffektivitet eller andre legitime forretningsårsaker.¹ Når et foretak i konsernet har et vedvarende underskudd, mens konsernet som en helhet har overskudd, bør det imidlertid undersøkes nærmere om armlengdeprinsippet er overholdt.² Vedvarende underskudd kan indikere at nærstående transaksjoner ikke er priset armlengdes og/eller at foretaket ikke mottar en tilstrekkelig kompensasjon fra konsernet for verdien av den nytten konsernet får fra foretakets aktivitet.³

I mange tilfeller skyldes vedvarende underskuddet feilprising av varer/tjenester mellom foretak i konsern og sakene løses ved å teste prisen på varen/tjenesten ved bruk av en av OECDs metoder.

I noen tilfeller går et foretak i konsern med tap over lang tid uten at det foreligger nærstående transaksjoner som kan forklare underskuddene. I slike tilfeller kan det likevel være en åpning for å endre inntekten, ved å fastsette en særskilt tilleggskompensasjon, en såkalt «service charge».

Er et vedvarende underskudd i overensstemmelse med armlengdeprinsippet?

Selv om nærstående foretak i utgangspunktet fritt kan foreta prisfastsettelsen i konserninterne transaksjoner, bør de evaluere om prisingen er i overensstemmelse med armlengdeprinsippet i sin internprisingsdokumentasjon.⁴ Dette gjelder også for foretak med vedvarende underskudd⁵. Driftsunderskudd kan indikere at de kontrollerte

transaksjonene mv. ikke er fastsatt i overensstemmelse med armlengdeprinsippet og skattyter bør derfor undersøke nærmere om prisingen er korrekt eller om underskuddsforetaket bør tilkjennes en service charge på samme måte som uavhengige foretak⁶. Såfremt en slik vurdering ikke er foretatt, er dokumentasjonsplikten ikke oppfylt.

Uavhengige foretak kan ha vedvarende underskudd

Selvfølgelig kan uavhengige foretak også gå med underskudd over en årrekke. For eksempel kan det nevnes at Amazon hadde underskudd i over 20 år.

Hva er forklaringen på at slike foretak kan gå med underskudd i mange år? Det er ofte start-up-selskaper som eierne investerer i fordi de forventer et overskudd i selskapet eller en gevinst gjennom salg av aksjer mv. Kapital til slike selskaper sikres gjennom presentasjoner, rapporter mv. som forteller at investeringen er lønnsom og forrenter seg på sikt. Selskapene skiller seg ofte ut med å ha en forretningsidé, visjoner, immaterielle eiendeler og teknologi med et betydelig fremtidig inntektspotensial som gjør at investorer er villige til å skyte inn nødvendig kapital i virksomheten.⁷ I den forbindelse tar selskapene betydelig risiko, men vil også ha et betydelig inntektspotensial. Underordnede konsernforetak med mer begrenset inntektspo-

1 TPG 2022, pkt. 1.149, 2. setning.

2 TPG 2022, pkt. 1.150, 1. setning.

3 TPG 2022, pkt. 1.150, 2. og 3. setning.

4 Skatteforvaltningsforskriften § 8-11-5. Opplysninger om finansielle forhold, ... (2) Det skal gis en forklaring på eventuelle underskudd som foretaket har hatt i de siste tre skattleggingsperiodene.

5 TPG 2022, pkt. 1.150, 1. setning.

6 TPG 2022, pkt. 1.150, siste setning, se også fotnote 4.

7 OECD TPG 2022, pkt. 1.138.

tensial og lite innflytelse på forretningsstrategiene, som f.eks. distributører eller tjenesteleverandører, vil imidlertid ofte være i en helt annen situasjon.

Benchmark-/sammenlignbarhetsanalyse

En benchmark-/sammenlignbarhetsanalyse kan i seg selv underbygge at underskuddet ikke er i samsvar med armlengdeprinsippet. Vår erfaring fra «benchmark»-undersøkelser underbygger at de aller fleste uavhengige foretak, som ikke er «startups», etc., går med overskudd og ytterst sjelden går med kontinuerlig underskudd. Årsaken til dette er at positive resultater fra driften er nødvendige for å ha tilstrekkelig likviditet i en virksomhet til å dekke nødvendig kapitalbehov til drift og investeringer. En uavhengig part med kontinuerlig underskudd vil neppe få lån, eller kapitaltilskudd, for å dekke inn dette kapitalbehovet, så sant det ikke foreligger eierskap til immaterielle eiendeler, etc. som har et betydelig fremtidig inntektspotensial. Nedleggelse av virksomheten på grunn av manglende likviditet vil derfor i slike tilfeller være et sannsynlig utfall, dersom ikke resultatene bedres.

OECD TPG kapittel I

Innledning

Når det skal vurderes hvilke konsekvenser vedvarende underskudd skal ha, må det foretas nærmere undersøkelser. Følgende punkter i OECD TPG kapittel I kan være relevante. Se tabell 1 øverst på siden.

D.3. Losses fremhever at uavhengige foretak ikke vil kunne akseptere underskudd over en lengre periode⁸ og derfor må legge ned virksomheten. Foretak i konsernforhold vil derimot kunne fortsette sin virksomhet i det uendelige til tross for underskudd over lang tid, såfremt de er til nytte for konsernet.⁹ Underskudd over tid trigger¹⁰ nærmere undersøkelser for å avklare om armlengdeprinsippet er overholdt, og om underskuddet skyldes

Tabell 1 - Oversikt over relevante punkter i OECD TPG kapittel I

Forklaring / TPG år	TPG 2022	TPG 2017	TPG 2010
	1.149	1.129	1.70
D.3. Losses	1.150	1.130	1.71
	1.151	1.131	1.72
Strategies – plausible expectation	1.138	1.118	1.63
No contractual terms	1.49 / 1.50	1.49 / 1.50	1.52
Control functions	1.98	1.98	–
Delineation	1.33 – 1.138	1.33 – 1.118	–

at varer og/eller tjenester med nærstående parter ikke er priset armlengdes. I noen tilfeller kan det ikke påvises direkte feilprising, eller det foreligger ikke vesentlige nærstående transaksjoner. Likevel går foretaket med tap over lengre tid. I et slikt tilfelle kan det være aktuelt å fastsette en såkalt «service charge», fordi det må antas at virksomheten opprettholdes og understøttes av konsernet fordi den bidrar med nytte for konsernet som helhet, til tross for at den isolert sett ikke kan gå med overskudd. Et uavhengig foretak vil da bare være villig til å fortsette sin virksomhet såfremt det blir kompensert med en passende kompensasjon (service charge). Dersom et slikt vederlag ikke er beregnet, foreligger det inntektsreduksjon.¹¹

Hvor lang tid en uavhengig part vil akseptere å gå med underskudd, vil variere fra tilfelle til tilfelle og vil henge sammen med spørsmålet om det foreligger utsikter til en fremtidig inntjening som kan forsvare perioden med underskudd.¹²

D.1. Guidance for applying the arm's length principle gir en veiledning for å klarlegge den faktiske transaksjonen (delineation) slik at transaksjonen kan sammenlignes med andre sammenlignbare transaksjoner. I tillegg presiseres det at hvis et foretak ikke kontrollerer en risiko eller ikke har økonomisk kapasitet til å bære den, så bør risikoen allokere til det eller de foretakene som kontrollerer risikoen(e).¹³

Enkelte rådgivere har vist til *D.2. Recognition of the accurately delineated transaction* og anført at fastsettelsen av en service charge innebærer en re-karakterisering av de selvangitte kontrollerte transaksjonene, dvs. tilsidesetter skattyters transaksjoner. Vi skal senere komme tilbake til hvorfor fastsettelse av en service charge etter vår oppfatning ikke innebærer en tilsidesettelse, eller restrukturering av de transaksjonene som er fastsatt av skattyter.

Er perioden med underskudd i overensstemmelse med ALP?

De fleste foretak går med overskudd over tid. Dersom prisen testes ved en OECD-metode, som for eksempel ved bruk av den transaksjonsbaserte nettomargin-metode (hvis anvendelig), er det som nevnt vår erfaring at armlengdeintervallet for nettomarginer så å si nesten alltid er positivt, dvs. at uavhengige parter over tid går med overskudd, eller legger ned sin virksomhet. Det kan derfor i mange tilfeller være vanskelig for skattyter å forsvare at underskuddet er armlengdes, dersom foretaket går med kontinuerlige underskudd og konsernet går med overskudd.

Når det skal vurderes hvor lang periode med underskudd som er i overensstemmelse med armlengdeprinsippet, må man ta utgangspunkt i hvor lang tid med underskudd et uavhengig foretak ville være villig til å akseptere under sammenlignbare omstendigheter.¹⁴

8 OECD TPG 2022, pkt. 1.149, 4. setning

9 OECD TPG 2022, pkt. 1.149 siste setning.

10 OECD TPG 2022, pkt. 1.150 første setning.

11 OECD TPG 2022, pkt. 1.150.

12 OECD TPG 2022, pkt. 1.138 1. setning.

13 OECD TPG 2022, pkt. 1.98.

14 OECD TPG 2022 pkt. 1.149, 3. setning.

I norsk rett er det ikke tatt stilling til hvor lang underskuddsperiode som kan aksepteres i relasjon til armlengdeprinsippet. Lengden av perioden vil avhenge av blant annet hva slags virksomhet som foretaket driver. I tysk rettspraksis er det tatt stilling til hvor lang tid som kan aksepteres for en distributør. Dette fremgår blant annet av doktoravhandlingen til Jens Wittendorf.¹⁵ Han skriver at Bundesfinanzhofs dom av 17. februar 1993¹⁶ er et viktig prejudikat. Ifølge dommen vil en såkalt «ordentlicher und gewissenhafter Geschäftsleiter» (bonus pater forretningsfører) kun lansere et nytt produkt såfremt det innenfor en overskuelig tidshorisont er utsikt til å kunne oppnå en rimelig fortjeneste basert på forretningsmessige prognoser. På dette grunnlaget kunne det bare aksepteres underskudd i en introduksjonsfase på tre år, med mindre det inntrådte uforutsette begivenheter. Wittendorf skriver videre at Bundesfinanzhof i BFHs dom av 17. oktober 2001¹⁷ har presisert at en underskuddsperiode på mer enn tre år innebærer en antagelse om at armlengdeprinsippet ikke er overholdt. Wittendorfs doktoravhandling drøfter problemstillingen med utgangspunkt i OECDs retningslinjer samt tysk rett. Drøftelsen illustrerer at det må tas stilling til hva en «bonus pater forretningsfører» ville ha gjort i tilsvarende situasjon. Perioden med underskudd må også sammenholdes med om en fremtidig avkastning kan rettferdiggjøre tapene.

Kan en fremtidig avkastning rettferdiggjøre kostnadene?

Ifølge OECD¹⁸ må det vurderes om det er sannsynlig at det i fremtiden vil være en avkastning som kan rettferdiggjøre underskuddene. Underskuddene kan i denne sammenhengen anses som en investering i fremtidig inntjening. Et forenklet eksempel på beregning av investert kapital fremgår av tabell 2.

Tabell 2 - Beregning av investert kapital

	År	5	4	3	2	1
A	Underskudd	500	400	300	200	100
B	Investert kapital primo	1 041	620	308	102	0
C=(A+B*0,02)	Rente 2 %	31	20	12	6	2
	Investert kapital ultimo	1 571	1 041	620	308	102

Såfremt kostnadene ikke kan rettferdiggjøres, vil armlengdeprinsippet sannsynligvis ikke være ivarettatt. Foretakets inntekspotensial må sammenholdes med underskuddet foretaket har opparbeidet. Hvis et nærstående foretak fortsetter sin strategi lenger enn et uavhengig foretak ville ha gjort, vil armlengdeprinsippet sannsynligvis ikke være oppfylt og det vil være grunnlag for å justere internprisene, eller fastsette en service charge.

For å vurdere sannsynligheten for at det i fremtiden vil være en avkastning som kan rettferdiggjøre kostnadene, må fremtidig inntjening estimeres. Da det er vanskelig å spå, især om fremtiden, må det estimeres forskjellige alternative scenarier ut fra de foreliggende opplysningene om foretaket, markedet og fremtidsutsiktene. Til illustrasjon viser vi to alternative scenarier i tabell 3.

Tabell 3 - Beregning av EBIT ved forskjellige scenarier

	Alt. 1	Alt. 2
Omsetning	2 500	10 000
EBIT ved 2 %	50	200
EBIT ved 3 %	75	300
EBIT ved 4 %	100	400

Ved en omsetning på 2500 med en EBIT på 2 % tar det over 30 år ($1571/50 = 31,42$) før «investeringen» er tjent inn, mens ved en omsetning på 10 000 og en EBIT på 4 % tar det nesten fire år ($1571/400 = 3,92$). Foretaket har imidlertid ikke tjent noe i perioden. Iht. armlengdeprinsippet må foretaket også ha mulighet for en fortjeneste.

En analyse av om foretakets fremtidige avkastning kan rettferdiggjøre kostnadene, og ev. i tillegg til markedsforhold, eksterne faktorer, etc. kan være med på å forklare hvorfor foretaket fortsetter sin drift trass vedvarende underskudd.

Konsernets forklaring av fortsatt drift tross vedvarende underskudd

Selv om det kan være naturlige forklaringer på at et foretak har et underskudd over en kortere periode, er det opplagt at selskapet må redegjøre for underskuddene for skattemyndighetene. Forklaringen er viktig for vurderingen av om underskuddet er i overensstemmelse med armlengdeprinsippet. Så lenge det ikke foreligger en plausibel forklaring, styrker dette formodningen om at det foreligger inntektsreduksjon.¹⁹

Underskuddshistorikken

En gjennomgang av underskuddshistorikken er også en del av vurderingen av om det vedvarende underskuddet er i overensstemmelse med armlengdeprinsippet og om underskuddene kun skyldes oppstartskostnader, ugunstige økonomiske forhold, ineffektivitet eller andre legitime forretningsmessige årsaker.²⁰

Det er viktig å bestemme:

- Driftsunderskuddsperiodens²¹ lengde
- Om det foreligger akkumulert driftsunderskudd i hele eller deler av en periode

¹⁹ OECD TPG 2022, pkt. 1.149, siste setning.

²⁰ OECD TPG 2022, pkt. 1.149, 2. setning.

²¹ I forhold til underskudd er det kun driftsunderskuddet som undersøkes nærmere. Finansielle poster og ekstraordinære poster må vurderes særskilt i forhold til armlengdeprinsippet. Selvfølgelig vil også finansielle poster og ekstraordinære poster inngå i en helhetsvurdering.

¹⁵ Armlengdeprinsippet i dansk og international skatteret, 1. utgave, 1. opplag, Thomsens Reuters Professional A/S 2009, på side 590 ff.

¹⁶ BFHs dom av 17.2.1993, I R 3/92 (BStBl II 1993 457).

¹⁷ BFHs dom av 17.10.2001, I R 103/00 (BStBl II 2004 171).

¹⁸ OECD TPG 2022 pkt. 1.138.

- Om det foreligger store skattemessige underskudd
- Om foretaket har positive eller negative budsjetter samt ev. årsaker til at budsjettene ikke holder
- Om det foreligger negative kontantstrømmer fra driften, herunder investeringshistorikken
- Foretakets *stand alone* kredittrating
- Egenkapitalutviklingen
- Behovet for egenkapitaltilskudd, eller låneopptak fra konsern

Service charge

I noen tilfeller kan et vedvarende underskudd skyldes at foretaket fortsetter sin drift fordi det er til nytte for konsernet, det vil si at foretaket utfører en service for konsernet som det skal få et vederlag for.

OECD gir i pkt. 1.150 et eksempel på hvor det kan være aktuelt å fastsette en service charge. I eksemplet produserer et konsern en omfattende produktportefølje av varer og tjenester for å være konkurransedyktig i markedet og dermed maksimere sitt overskudd. Noen av produktene vil isolert sett kunne være tapsbringende selv om de er til nytte for konsernet. I en slik situasjon skal den nærstående part som produserer disse tapsbringende produktene, til konsernets nytte, tilordnes en service charge.

Produktportefølje splittet mellom ulike konsernselskap

Man kan også se for seg et tilfelle der et konsern har en produktportefølje som består av printere, tonere, rekvisita, reservedeler og tilknyttede tjenester. Som følge av konsernets markedsstrategi produseres og selges printerne med tap, mens tonere, rekvisita, reservedeler og service selges med betydelig fortjeneste. Produksjon og salg av printere er plassert i ett selskap i konsernet, mens øvrige produkter og tjenester leveres av andre konsernselskaper. På grunn av konsernets markedsstrategi vil produsenten av printere ikke kunne gå med overskudd og en uavhengig part ville krevd en kompensasjon for å fortsette virksomheten. Eksemplet minner litt om eksemplene i retningslinjene 3.10,

med den forskjell at alle produktene i eksemplet i 3.10 ble solgt av samme selskap, som ble tilført både tap og fortjeneste knyttet til produktporteføljen. I vårt eksempel er produktporteføljen splittet mellom ulike konsernselskap, slik at et selskap produserer og selger de tapsbringende produktene, mens andre selger de lønnsomme. Selskapene som drar nytte av dette, må derfor kompensere selskapet med en service charge.

Det er verdt å merke seg at det ikke er en forutsetning at produsenten kjøper, eller selger sine varer, eller tjenester til/ fra nærstående parter, for å fastsette en service charge. En service charge er således en tilleggskompensasjon som en uavhengig part ville ha oppnådd for å være villig til å opprettholde en isolert sett tapsbringende virksomhet som er til nytte for konsernet som helhet. I en slik situasjon ville en uavhengig part fremforhandlet et tilleggsvederlag for å være villig til å fortsette virksomheten til nytte for konsernet.

Justering av internpriser eller service charge

Når det vedvarende underskuddet ikke er i overensstemmelse med armlengdeprinsippet, må det foretas en sammenlignbarhetsanalyse²², herunder en delineation-prosess (klarlegging av den faktiske transaksjon) for å kunne velge metode, sammenligningsgrunnlag, Profit Level Indikator osv. som basis for en justering av vederlaget foretaket har mottatt eller for å fastsette en service charge.

I delineation-prosessen tas det normalt utgangspunkt i den eller de selvangitte transaksjonene og avtalen(e) som ligger til grunn for transaksjonen. Det er den enkelte transaksjon som justeres ift. partenes faktiske adferd²³ og kontrollfunksjoner²⁴ for å kunne bestemme et sammenligningsgrunnlag.

22 TPG 2022, Chapter III, Comparability Analysis.
23 I TPG 2022, Chapter I nevnes adferd (conduct) flere ganger i delineation-prosessen, se spesielt pkt. 1.44 og pkt. pkt. 1.49.
24 OECD TPG 2022, Chapter I, D.1.2.1.5. Step 5: Allocation of risk.

Den klarlagte transaksjonen testes deretter ved bruk av en av OECDs metoder.

I forhold til fastsettelse av en service charge fremgår det ikke klart av retningslinjene hvordan denne skal fastsettes, men det fremstår som naturlig at selskapets realistiske handlingsalternativer (1.38) må vektlegges når et slikt vederlag skal fastsettes. En service charge kan for eksempel kompensere for at foretaket ikke utnytter sine forretningsalternativer optimalt på grunn av interessefellesskapet.

Vi vil i det etterfølgende komme med eksempler på hvordan inntekten etter vår oppfatning kan fastsettes for foretak med vedvarende underskudd. Det kan differensieres mellom inntektsreduksjon som feilprising av de kontrollerte transaksjonene definert av foretaket og de tilfellene hvor det kan være aktuelt å fastsette en separat service charge.

Eksempler på justering av internprisingen

For foretak med relativt betydelige kontrollerte transaksjoner og vedvarende underskudd, skyldes underskuddene i mange tilfeller en feilprising av de nærstående transaksjonene som er identifisert av konsernet. De nærstående transaksjonene bør derfor testes med en anvendelig OECD-metode, i praksis gjerne TNMM, når foretaket anses som den enkleste part.²⁵ Dette kan gjøres selv om foretaket ikke har et vedvarende underskudd. Det vedvarende underskuddet er bare et ekstra argument for skattemyndighetene i forbindelse med inntektsfastsettelsen. Siden benchmarkundersøkelser etter vår erfaring som regel gir et positivt resultatintervall, vil et underskuddsforetaks oppnådde marginer sannsynligvis ligge langt under *interquartile range* for justering.

I det følgende kommer vi med noen eksempler på løsninger for foretak som har underskudd som ikke er armlengdes:

25 OECD TPG 2022, Chapter III, A.3.3 Choice of the tested party.

Eksempel 1 Distributører: Distributør A sin virksomhet går ut på å selge konsernets varer i marked X.

Løsning 1 Distributører: For Distributør A fastsettes en inntekt som svarer til den som eksterne distributører har. Vederlaget kan testes via en TNMM benchmark med en EBIT i % av omsetningen (ROS)²⁶. Løsningen svarer til løsningen i Goodyear Dunlop Tires Norge AS-saken, som beskrive senere.

Eksempel 2 Distributører: Distributør B selger og markedsfører varer i et marked Y. Konsernet aksepterer imidlertid parallell import gjennom uavhengige parter og dette salget utgjør en betydelig del av salget av konsernets varer i marked Y. B sine markedsføringskostnader, som er unormalt høye, markedsfører både eget salg og de parallellimporterte varene. En del av markedsføringskostnadene må tilordnes parallellimporten. Spørsmålet er imidlertid hvordan Distributør B skal avlønnes?

Løsning 2 Distributører: Her foreligger det i realiteten to transaksjoner som må testes. Distributør B bør få en normal EBIT-margin (ROS) ved eget salg av varer i marked Y på samme måte som i eksempel 1. Distributør B yter også markedsføringstjenester til konsernet for å fremme parallellimporten i det aktuelle markedet og må særskilt godtgjøres for dette. Kostnadene knyttet til å yte disse tjenestene må identifiseres og for eksempel avlønnes med en markup. Dersom det ikke foreligger tilstrekkelig informasjon til å prise de to transaksjonene separat, må en forenklet løsning kunne være å anvende løsning 1.

Eksempler på anvendelse av service charge

Det er ofte vanskelig for skattemyndighetene å avgjøre hva den egentlige årsaken til underskuddene er. Noen ganger er det snakk om feilprising av de selvangitte transaksjonene. I andre tilfeller opprettholdes en tapsbringende virksomhet fordi den er til nytte for konser-

net. I slike tilfeller ville en uavhengig part ha krevd et tilleggsvederlag (Service charge) for å være villig til å fortsette virksomheten.

Under følger noen eksempler på løsninger for foretak som har vedvarende underskudd som ikke er armlengdes:

Eksempel 3 Nettverksforetak: Foretak C tilbyr, som en del av et multinasjonalt konsern, globale transporttjenester i det norske marked. For konsernet vil noen av transporttjenestene være lønnsomme, mens andre er tapsbringende. På grunn av lokale markedsforhold går transporter ut av Norge jevnt over med tap (selges av C), mens transporter inn til landet jevnt over er lønnsomme (selges av konsernselskaper utenfor Norge). Overskuddet knyttet til transporttjenester inn til landet tilfaller hovedsakelig de utenlandske konsernselskapene, mens underskuddene knyttet til transporttjenestene ut av Norge hovedsakelig tas av C. Totalt sett går virksomheten knyttet til transport inn og ut av Norge med overskudd.

Løsning 3 Nettverksforetak: Foretak C utfører en tjeneste til nytte for konsernet gjennom sin drift og tilstedeværelse. Det bør derfor fastsettes en service charge. Cs samlede kostnader speiler foretakets aktivitet og bør derfor anvendes i forbindelse med fastsettelse av inntekten. Ved fastsettelse av Service Charge bør C's realistiske handlingsalternativer vektlegges. Det er opplagt at det er vanskelig å finne et sammenligningsgrunnlag. Videre kan det diskuteres hvilke foretak som skal brukes som sammenligningsgrunnlag. Umiddelbart fremstår det som riktig å foreta et skjønn basert på en sammenligning med selskaper i samme bransje som foretaket.

Eksempel 4 Fully fledged produsent/distributør: Konsern D har bygget opp et veskebrand. Designer-veskene selges i flere utgaver – topp-modeller i topp-kvalitet og billigere masseproduserte vesker under samme brand. Topp-modellene produseres av Foretak E med tap og Foretak D har derfor et vedvarende underskudd. Konsernet har imidlertid en

god inntjening på de øvrige masseproduserte veskemodellene. Topp-modellene som foretak E produserer og selger, bidrar til å markedsføre brandet og fremme salg av de øvrige produktene.

Løsning 4 Fully fledged produsent/distributør: Foretak D sine topp-modeller er med på å sikre brandets verdi, dvs. at salg av topp-modellene utgjør en form for markedsføring for Konsern Ds øvrige produkter. Foretak D må derfor få en avlønning for sin aktivitet, pga. den nytten Foretak D skaper for konsernet. Kompensasjonen skal gjenspeile det tapte inntektspotensialet som Foretak D påføres som følge av konsernets markedsføringsstrategier. Det vil være hensiktsmessig å sammenligne med uavhengige parter som utøver sammenlignbare salgs- og produksjonsaktiviteter. Eksemplet tilsvarende tilfellet som er beskrevet i OECDs retningslinjer punkt 1.150.

Ikke tilsidesettelse av transaksjoner

Vi er av den oppfatning at det kan fastsettes en service charge selv om det ikke foreligger en avtale om service charge. Dette er i overensstemmelse med OECD TPG.²⁷ Fastsetting av en service charge innebærer kun en fastlegging av de reelle gjennomførte transaksjonene mellom selskapet og øvrige deler av konsernet, jf. OECD-retningslinjene punkt 1.49.

OECD-retningslinjene behandler ikke «service charge» som en strukturell justering. Irrasjonalitet er ikke begrunnelsen for fastsettelse av en service charge og innebærer ikke tilsidesettelse av transaksjoner avtalt mellom de nærstående parter. Det er overhode ingen kobling mellom retningslinjene punkt 1.150 vedrørende

²⁷ TPG 2022 pkt. 1.49: "Where no written terms exist, the actual transaction would need to be deduced from the evidence of actual conduct provided by identifying the economically relevant characteristics of the transaction. In some circumstances the actual outcome of commercial or financial relations may not have been identified as a transaction by the MNE, but nevertheless may result in a transfer of material value, the terms of which would need to be deduced from the conduct of the parties."

²⁶ ROS = Return On Sales.

service charge og 1.142 som vedrører tilsidesettelse av en transaksjon.

Selv om konserner noen ganger ikke har identifisert en transaksjon, kan det likevel være slik at det ville foreligget en slik transaksjon mellom uavhengige parter. Dette samsvarer med at et uavhengig foretak kun ville utføre tjenesten hvis det mottok et adekvat vederlag.²⁸

Når det fastsettes en service charge, identifiseres det således en transaksjon som ville foreligget mellom uavhengige parter og skattyters transaksjoner med nærstående parter tilsidesettes ikke og/eller erstattes med en annen. For eksempel vil en fastsettelse av en manglende forrentning av et lån, et manglende vederlag for noe av verdi ved restrukturering av virksomhet, eller en manglende beregning av en garantiprovisjon heller ikke bli betraktet som en tilsidesettelse av skattyters transaksjoner. I tillegg må tas i betraktning at *D.5. Losses* er en del av beskrivelsen av armlengdeprinsippet.

Det finnes enkelte utenlandske dommer mv. som har vært anført til støtte for at service charge innebærer en re-karakterisering av de selvangitte kontrollerte transaksjonene. Vi skal kort kommentere to av disse og hvorfor vi mener at de ikke er relevante.

Avgjørelse fra Landsskatteretten – TfS 2018 side 742

Det foreligger en avgjørelse fra en administrativ domstol i Danmark hvor skattyter fikk medhold i at det ikke kunne fastsettes en service charge. Ifølge Landsskatteretten var det

«... ikke grunnlag for, at OECD Transfer Pricing Guidelines 2010 pkt. 1.71. skulle være relevant i det konkrete tilfælde, da der ikke er indikationer på,

at selskabets produktsortiment har en sammenheng med konsernens samlede produktsortiment i den forstand, at det danske selskab sælger tabsgivende produkter for at øvrige konsernforbundne selskaber kan sælge overskudsgivende produkter.» Landsskatteretten går direkte inn i eksemplet som er nevnt i TPG 2010 pkt. 1.71 (TPG 2022 pkt. 1.150) og konstaterer at det ikke er en sammenheng mellom selskapet og konsernets produktsortiment. Dette er sannsynligvis grunnen til at Landsskatteretten mente at 1.71 ikke kunne anvendes i dette tilfellet.

Avgjørelse av den Regionale Skattedomstol i Lombardia – saksnr. 928/20/2019

Den Regionale skattedomstolen i Lombardia har avsagt en dom i forbindelse med en sak om vedvarende underskudd. Dommen er nevnt av Deloitte og TP-Cases.²⁹

Det er vanskelig å vite nøyaktig hva domstolens begrunnelse var for ikke å anvende TPG 2010 pkt. 1.71. I dommen vises det imidlertid til at det italienske selskapet hadde oppnådd positive resultater i 2013 og i de påfølgende årene, hvilket fremgår av regnskapene for årene som ble avsluttet 31. desember 2013, 31. desember 2014, 31. desember 2015 og 31. desember 2016. Det vises også til at skattekontoret ikke hadde bevisst at tjenestene som det italienske selskapet hadde utført, hadde resultert i en fordel for gruppen.

Uspesifisert motpart

Det har også vært fremført at skattekontoret må angi transaksjonsmotparten når skattekontoret fastsetter en service charge slik at konsernet kan søke om korresponderende retting.

Her vil vi vise til at spørsmålet om manglende motpart var oppe i Cytec-saken³⁰, hvor manglende påvist motpart ble problematisert av skattyter. Saken gjaldt vederlag for overførte immaterielle eiendeler, hvor skattekontoret ikke hadde spesifisert mottaker av de overførte immaterielle eiendelene.

Retten la til grunn at mulig mottaker var tilstrekkelig identifisert i vedtaket «... Retten er ikke enig i at vedtaket lider av en slik svakhet som påpekt av saksøkerne. Det fremgår flere steder i vedtaket at spørsmålet er om verdier er overført til CIE eller andre selskaper i konsernet, ...» «... Slik retten forstår vedtaket, er det likningsnemndas syn at en inntektsreduksjon har skjedd i favør av det utenlandske selskapet CIE eller et selskap som CIE måtte utpeke, ...» «... Retten finner ikke at man må kreve at likningsmyndigheten i en sak som dette skal gå lenger i å identifisere mottaker, og finner støtte for dette i bestemmelsens forarbeider, der det fremgår at det er behovet for kontroll i komplekse utenlandske konsernstrukturer som begrunnet den effektivisering av bevisbyrderegelen som bestemmelsen innebar, jf. Ot.prp. nr. 26 (1980-81) s. 55 flg.» «Retten finner dessuten støtte i uttalelsene i Rt. 1999 s. 1087: ...»

I overensstemmelse med foranstående mener vi at transaksjonsmotparten i forbindelse med service charge kan være det selskapet som tar de strategiske beslutningene knyttet til å opprettholde den tapsbringende virksomheten og/eller mottar fordelene knyttet til dette. Transaksjonsmotpart kan være selskapene som konsernet kan sannsynliggjøre er mottakere av fordelene ved det tapsbringende selskaps virksomhet. Vi legger videre til grunn at konsernet i stor grad selv besitter kunnskap om hvilke selskaper i konsernet som mottar fordeler knyttet til transaksjonen og derfor er nærmest til å avgjøre hvilke selskaper som er motpart.

28 TPG 2022, pkt. 1.150 "An independent enterprise would perform such a service only if it were compensated by an adequate service charge. Therefore, one way to approach this type of transfer pricing problem would be to deem the loss enterprise to receive the same type of service charge that an independent enterprise would receive under the arm's length principle."

29 <https://www.taxathand.com/article/12817/Italy/2019/Court-clarifies-relationship-between-recurring-tax-losses-and-transfer-pricing>

<https://tpcases.com/italy-vs-lossmaking-spa-september-2019-lombardi-tax-tribunal-case-no-928-20-2019/>

30 Tingrettsdom av 6. oktober 2006, se Utv. 2006 s. 1532.

Norske dommer vedrørende vedvarende underskudd

Så vidt vi vet har kun fire saker vedrørende vedvarende underskudd vært behandlet ved norske domstoler. Ingen av sakene omhandler spørsmålet om service charge.

Utv. 2017 s. 1900 – Goodyear Dunlop Tires Norge AS

Konsernets norske selskap hadde i de pågjeldende inntektsårene negative driftsmarginer. Skattemyndighetene har derfor anvendt den transaksjonsbaserte nettomarginmetoden (TNMM) til å fastsette en inntekt for inntektsårene 2007 til 2010. I den forbindelse ble det sammenlignet med driftsmarginen oppnådd blant utvalgte uavhengige selskaper.

Selskapet fikk ikke medhold i at TNMM ikke var en egnet metode, selv om de viste til at virksomheten var for kompleks og at svært mange ulike forretningsmessige forhold hadde påvirket det konkrete selskapsresultatet.

Retten gav skattemyndighetene medhold og viste med hensyn til skjønnsadgangen til at konsernet som helhet hadde gode driftsmarginer.

Selv om dommen er fra 2017 og det siste året er 2010, inneholder dommen ingen direkte henvisning til underskuddsavsnittet i TPG 2010. Retten viser derimot til marginsvikten i 2001 som et sikkert grunnlag for å konstatere at innkjøpsprisene lå over armlengdes priser.⁵¹ Videre sier dommen: «*Goodyear Norge hadde lønnsom drift med normale driftsmarginer frem til år 2000. Fra omlagningen av forretningsmodellen i 2001 ble driftsmarginene konsekvent dårlige og driften gikk oftest med betydelig underskudd. Etter rettens vurdering må det ha stått klart for Goodyear Norge at det betydelige og vedvarende marginfallet hadde sammenheng med de prisene for varer og tjenester som ble fastsatt i forbindelse med at forretningsmodellen i Goodyear Norge ble lagt om i 2001. Etter rettens vurdering ga resultatene i*

Goodyear Norge i perioden fra 2001 til 2006, selskapet en klar oppfordring til å foreta en nærmere analyse av om de prisene de betalte var på nivå med armlengdes priser.»⁵² Dette er i overensstemmelse med TPG 2022 pkt. 1.150.

Orange-dommen Utv. 2018 s. 988

Orange Business Service (OBS) som var en del av France Telecom, leverte mobil- og bredbåndsløsninger til forretningsmarkedet globalt. Kundene var bedrifter og offentlige myndigheter, som trengte tilgang til pålitelige og sikre kommunikasjonsløsninger over hele verden. Det nærstående selskapet Orange Business Norway solgte slike tjenester på det norske markedet og hadde ca. 20 store kunder i Norge, herunder Equinor, Utenriksdepartementet mfl. Slik det fremgår av dommen var det norske selskapet et rent salgsselskap, med relativt få ansatte, hvor selve den underliggende tjenesten ble levert av konsernet.

I tillegg til å selge konsernets tjenester på det norske markedet bistod selskapet med tekniske tjenester og installasjon. Salgsavdelingen hadde ca. sju ansatte og ti personer var engasjert med tekniske tjenester. I tillegg tilkom administrativt personell.

Orange Norge fikk sitt vederlag beregnet ut ifra en andel av OBS-divisjonens samlede driftsresultat (positivt eller negativt), bestemt etter en Profit Split-residualanalyse. Både konsernet og Orange Norge gikk med underskudd og Orange Norge AS ble dermed tilført en andel av underskuddene i konsernet.

Hovedfokuset i saken var hvorvidt overskuddsdelingsmetoden, eller den transaksjonsbaserte nettomarginmetoden (TNMM) var best egnet til å teste prisene på de konserninterne transaksjonene. Selskapet fikk medhold, både i tingretten og lagmannsretten, for at prisen var fastsatt armlengdes og at overskuddsdelingsmetoden kunne anvendes.

I vedtaket anførte staten at selskapet hadde gått med underskudd over så lang tid at det burde kompenseres med et hensiktsmessig vederlag som tilsvarer det som uavhengige selskaper ville ha mottatt. Skatteklagenemnda vektla i den forbindelse at «*et uavhengig selskap som ikke var i stand til å tilpasse seg det markedet det er en del av og derfor går med tap år etter år, slutter å utøve slik virksomhet*» og viste i den forbindelse til OECD-retningslinjer punkt 1.70 (2010-versjonen). Staten fikk imidlertid ikke medhold for dette synet i den konkrete saken.

VingCard / Elsafe (UTV-2012-1191)

Saken gjaldt inntektsårene 2004 og 2005.

VingCard/Elsafe hadde inngått en distribusjonsavtale med et nærstående amerikansk selskap, Assa Abloy Hospitality Inc. (AHH Inc.). Iht. avtalen mellom partene var AAH Inc. garantert en årlig nettomargin på mellom 1 % og 5 %. Intervallet ble senere endret til 1,1 % – 2,9 % i tråd med konklusjonene i internprisutredningen hvor TNMM-metoden ble anvendt. Vingcard/Elsafe leverte produktene som ble solgt av det amerikanske selskapet med tap.

Staten var av den oppfatning at det amerikanske selskapet måtte ta en del av markedsrisikoen og dermed en del av underskuddene på det amerikanske markedet. Valget av TNMM gav det amerikanske selskapet et overskudd, til tross for at produktene ble levert med tap på det amerikanske markedet. Vingcard/Elsafe fikk som følge av prisingsmetodikken ikke dekket inn sine materialkostnader.

I dommen ble Vingcard/Elsafe ansett som entreprenøren i forhold til det amerikanske distribusjonsselskapet. Risikoen knyttet til å lykkes på det amerikanske markedet var derfor plassert i det norske selskapet og det var viktig å etablere seg på det amerikanske markedet. Det var derfor uaktuelt å la AHH Inc. gå konkurs.

⁵¹ Tingrettsdommen av 6. oktober 2006, side 11, 5. avsnitt.

⁵² Tingrettsdommen av 6. oktober 2006, side 11, 4. avsnitt.

For inntektsåret 2004 fikk staten medhold i inntektsjusteringen da det forelå ekstraordinære lokale forhold i det amerikanske selskapet som førte til underskuddet. For inntektsåret 2005 kom lagmannsretten imidlertid til et annet resultat. Lagmannsretten kom til at anvendelsen av TNMM måtte aksepteres. Dette innebar at AHH normalt skulle sitte igjen med en viss, men begrenset fortjeneste på sin virksomhet i samsvar med funksjons- og risikofordelingen mellom det amerikanske og de norske selskapene.

Rt. 2006 side 404 – Invensys Process Systems AS

Høyesteretts dom vedrører et dansk hovedkontor og et norsk fast driftssted som var etablert i forbindelse med to byggeprosjekter. I det ene prosjektet viste prosjektregnskapet et påslag på 37,2 % for vareleveransene mens det faste driftsstedet hadde konstatert et

tap på 7,7 %. Høyesterett gav skattekontoret medhold i at en gjennomsnittlig påslagsprosent på 20,7 % kunne anvendes i stedet, og at dette ikke fremstod som vilkårlig eller usaklig.

Selv om dommen vedrører inntektsallokering til et fast driftssted, kan dommen likevel være av betydning for saker vedrørende artikkel 9 fordi også artikkel 7 stk. 2 er basert på armlengdeprinsippet. Førstvoterende uttrykker³⁵ at « ... aksept av en slik praksis fra skattyters side, ville stride mot armlengdeprinsippet fastsatt i artikkel 7 nr. 2 i skatteavtalen. En må legge til grunn at et uavhengig foretak under de samme eller lignende vilkår, drivende samme type monteringsvirksomhet som her etablerer det faste driftssted, ville beregnet seg større påslag på sine kostnader enn skattyter har gjort. »

Dommen sier dermed at såfremt en del av virksomheten har overskudd mens en

annen del av virksomheten har underskudd relatert til et bestemt prosjekt, er det en formodning for at armlengdeprinsippet ikke er ivaretatt. I tillegg var det ingen tilstrekkelig konkret forklaring på den inntektsfordeling skattyter hadde lagt til grunn.

Avslutning

Når det oppstår vedvarende underskudd i konsernforhold, må underskuddsforetakenes internprisingsdokumentasjon inneholde en nærmere analyse av underskuddene, herunder en redegjørelse som forklarer hvorfor foretaket får lov til å fortsette sin virksomhet. Såfremt underskuddet ikke anses for armlengdes, må det foretas en justering av foretakets inntekt. Forslag til hvordan justeringene kan foretas, kommer frem av artikkelens eksempler på justering av internpriser og fastsettelse av service charge.

³⁵ Rt. 2006 side 404, (60), 2. avsnitt.

Nye regler for fusjonsfordringer

Med virkning fra 2023 skal skattemessig verdi på fusjonsfordringer og gjeld etter konsernfusjon og fisjon (trekantfusjon/fisjon) settes lik fordringens pålydende. Det vil derfor ikke lenger være noen midlertidig forskjell på slike poster og det vil som hovedsak heller ikke oppstå skattemessig gevinst eller tap ved konvertering, innfrielse eller annen realisasjon av fusjonsfordringer.

Rådgiver skatt
Børge Busvold
Revisorforeningen

Dette er en vesentlig og lenge etterlengtet forenkling av skattereglene.

Fusjons- og fisjonsfordringer

Ved såkalt konsernfusjon eller -fisjon etter aksjeloven § 13-2 annet ledd og 14-2 tredje ledd, mottar aksjonærene i det overdragende selskapet vederlag i form av aksjer i det overtakende selskapets morselskap i stedet for i det overtagende selskapet. Som motpost til kapitalforhøyelsen i morselskapet får morselskapet en fordring på datterselskapet som tilsvarende egenkapitalen som det overtakende selskapet tilføres ved fusjonen/fisjonen. Vi vil nedenfor omtale slike fordringer som fusjonsfordringer.

Skattemessig inngangsverdi på fusjonsfordringer (og gjeld i datterselskapet) ble inntil lovendringen satt lik skattemessig (inngangs)verdi på egenkapitalen som ble tilført fra det overdragende selskapet. Den skattemessige inngangsverdien på datterselskapets gjeld til morselskapet ble satt til samme verdi.

Realisasjon av slike fordringer er skattepliktig eller fradragsberettiget, jf. skatteloven § 11-7 tredje ledd. Da oppstår det et motsvarende skattemessig tap eller gevinst i datterselskapet. Netto gevinst/tap vil altså være null, selskapene sett under ett. Det har vært vanlig

å benytte konsernbidragsordningen for å utligne skattebelastningen, men det har ikke alltid vært mulig. Det har for eksempel gjeldt når det er et datterselskap som har hatt gevinsten, men at dette datterselskapet ikke har hatt tilstrekkelig fri egenkapital til å gi konsernbidrag, eller hvis datterselskapet er solgt slik at konserntilknytningen er brutt.

Lovendringen

Reglene om skatteplikt/fradragsrett ved realisasjon av fusjonsfordringer, var knyttet til de tidligere reglene om korreksjonsinntekt. Korreksjonsinntekten skulle sikre at egenkapital som lå til grunn for utbytteutdelinger, var skattlagt på selskapets hånd.

Korreksjonsinntekten ble opphevet fra 2012. Reglene om skatteplikt på fusjonsfordringer fremsto derfor som unødvendige. Reglene medførte også en rekke søknader til Finansdepartementet om skattefritak etter skatteloven § 11-21 tredje ledd i tilfeller gevinsten ikke kunne utlignes ved konsernbidrag.

Dette er bakgrunnen for at regelen nå er endret slik at skattemessig inngangsverdi på fusjons- og fisjonsfordringer skal settes til fordringens pålydende, dvs. fordringens regnskapsmessige verdi på fusjons- eller fisjonstidspunktet. Det vil derfor som hovedregel ikke lenger oppstå skattemessig gevinst eller tap ved konvertering eller annen realisasjon av fusjons- og fisjonsfordringer.

Tilbakevirkende kraft

Det var opprinnelig foreslått at endringen skulle få virkning fra 2024. Etter innspill i høringsrunden ble imidlertid reglene gitt virkning allerede fra 2023. Det innebærer at de nye reglene også er gitt virkning for fusjoner og fisjoner som ble vedtatt i 2023 samt fusjoner og fisjoner som ble vedtatt før de nye reglene var foreslått og vedtatt.

Det vil normalt være avsatt for utsatt skatt og utsatt skattefordel på fusjonsfordringer og gjeld når vedtaket om fusjon eller fisjon ble fattet i 2023. I og med at de nye reglene er vedtatt med virkning fra 2023, må den midlertidige forskjellen på fordringen og gjelden oppløses.

Det finnes tilfeller der det er gjennomført konsernfusjon i 2023 og der datterselskapet også er solgt i 2023. Ved fastsettelsen av vederlaget ble det tatt hensyn til verdien av skattefordelen eller skatteforpliktelsen knyttet til gjelden. I noen tilfeller kan partene akseptere en reforhandling av avtalen da prisen ble fastsatt under bristende forutsetninger, men dette er ikke alltid tilfelle. Vi stilte derfor spørsmål til Skattedirektoratet om det kan innfortolkes en mulighet for å velge å beholde den midlertidige forskjellen på fusjonsfordringer og gjeld oppstått i 2023, slik tilfellet er for fusjonsfordringer oppstått i 2022 og tidligere (se nedenfor). Skattedirektoratet har imidlertid avvist dette. Etter dette har vi tatt spørsmålet opp med Finansdepartementet og bedt om en fornyet vurdering, eventuelt en justering av overgangsregelen.

Fortsatt skatteplikt

Etter skatteloven § 11-7 tredje ledd er det fortsatt skatteplikt og fradragrett ved realisasjon av fusjonsfordringer. I og med at skattemessig verdi er lik pålydende på fordringen, vil det sjelden oppstå verken gevinst eller tap, men regelen vil fortsatt være aktuell for fordringer fra fusjoner og fisjoner gjennomført i 2022 eller tidligere når selskapene ikke har valgt å benytte seg av overgangsregelen.

En annen situasjon der regelen kan være aktuell er hvis morselskapet ikke får dekning for fordringen fordi datterselskapet går konkurs eller ikke har betalingsevne. Tap på fusjonsfordringer som følge av manglende betaling er fradragberettiget for morselskapet, forutsatt at tapet er endelig konstatert. Dette gjelder selv om selskapene er eller har vært i konsern og ellers ville ha fått avskåret fradraget.¹

Overgangsregel for fusjonsfordringer fra 2022 og tidligere

For eksisterende fusjons- og fisjonsfordringer ble det gitt følgende overgangsregel:

«For selskap som er omfattet av endringen i skatteloven § 11-7 annet ledd, gjel-

der følgende overgangsregel: Selskap som per utgangen av inntektsåret 2023 har en latent skatteposisjon etter skatteloven § 11-7 annet ledd, jf. tredje ledd som følge av at den skattemessige verdien på en urealisert fusjons- eller fisjonsfordring avviker fra fordringens pålydende (fordringens regnskapsmessige verdi), kan velge å utligne forskjellen uten beskatning. Valgfriheten er betinget av at både mor- og datterselskap treffer samme beslutning.»

Etter ordlyden gjelder overgangsregelen kun for selskaper som har latent gevinst eller tap ved utgangen av 2023. Skattedirektoratet har imidlertid i en uttalelse lagt til grunn at overgangsregelen skal forstås slik at selskaper som har fordringer fra 2022 eller tidligere og som realiseres før utgangen av inntektsåret 2023, også kan benytte overgangsregelen.²

For å kunne benytte overgangsregelen er det en betingelse at mor- og datterselskap treffer samme beslutning. Dette skal ikke forstås slik at det er et vilkår at konsernforholdet består når beslutningen treffes. Selskapene kan påberope seg overgangsregelen selv om det tidligere datterselskapet er solgt ut av konsernet.

De er vanlig å anbefale at det fattes styrevedtak i de to selskapene om å anvende overgangsregelen. Det er mulig en slik beslutning også kan falle inn under daglig leders myndighet, men et styrevedtak vil gi notoritet bak beslutningen.

Det viktigste er uansett at dette gjennomføres riktig i begge selskapenes skattepapirer. Tar man utgangspunkt i det tidligere forskjellskjemaet (RF-1217), vil dette enklest kunne gjøres ved å sette skattemessig verdi lik pålydende (den regnskapsmessige verdien) i kolonne I (inngående verdi) i post 39 i de to selskapene for 2023. Da blir den midlertidige forskjellen oppløst automatisk uten at det gir skattemessig virkning. Korrigeres ikke inngående verdi, vil det oppstå en inntekts- eller fradragføring som ellers må korrigeres som en permanent forskjell. Vi må regne med at skatteetaten vil ha fokus på overgangsregelen ved skattefastsettingen og det er risiko for at feilføringer kan bli sanksjonert med tilleggsskatt.

¹ Se Finansdepartementets skatteforskrift (FSFIN) § 6-2-2 annet ledd bokstav c.

² Skattedirektoratets uttalelse avgitt 12. januar 2024.

Revisjon i usikre tider

Ordene «krevende tider, geopolitisk usikkerhet, økte renter, svak norsk krone, økt antall konkurser, økt antall utleggsforretninger, dyrtid med mer» møter oss daglig i media. Usikre tider stiller økte krav til revisor som allmennhetens tillitsperson. Brukerne av regnskapene skal kunne ha tillit til og føle seg trygge på informasjonen i de reviderte årsregnskapene og den tilhørende revisjonsberetningen. I krevende tider kan det være en økende risiko for økonomisk kriminalitet, og revisorene spiller her en vesentlig rolle for å bidra til å avdekke og forebygge økonomisk kriminalitet.

Statsautorisert revisor
Kristin Hagland
Rådgiver, Revisorforeningen

Statsautorisert revisor
Knut Aker
Rådgiver, Revisorforeningen

Profesjonell skepsis

Revisor er allmennhetens tillitsperson, og en grunnleggende forutsetning for dette er å utvise en profesjonell skeptisk holdning: «en holdning som innebærer at revisor stiller spørsmål og er oppmerksom på forhold som kan indikere mulig feilinformasjon som følge av feil eller misligheter, og foretar en kritisk vurdering av revisjonsbevis». Dette vil blant annet tilsi:

- Vi spør oss selv om vi har vurdert det vi bør vurdere, og om vi har utvist profesjonell skepsis i disse vurderingene? Dette innebærer blant annet å utfordre vurderingene til ledelsen, og ikke bare tro det beste og slå oss til ro med uttalelser fra ledelsen.
- Vi fullfører egne vurderinger og innhenter eksperthjelp når nødvendig. Vi konsulterer andre ved behov.
- Vi tenker gjennom hvem som er brukerne av regnskapene, og hva er viktig for dem. Vi sier ifra når informasjon som kan være viktig for én eller flere brukere ikke kommer frem, eller er utydelig i regnskapet. Vi følger opp den generelle fanebestemmelsen i regnskapsloven § 7-1, 2. ledd 1. setning: «I tillegg til opplysninger som nevnt i første ledd skal det gis opplysninger

som er nødvendige for å bedømme den regnskapspliktiges eller konsernets stilling og resultat og som ikke fremgår av årsregnskapet for øvrig.»

- Vi vurderer om det foreligger omstendigheter som medfører at det må gis omtale i revisjonsberetningen.

Forhold som det kan være behov for økt oppmerksomhet på i revisjonen

Nedenfor omtales enkelte forhold som vil kunne være aktuelle ved revisjonen avhengig av bransje og selskapets situasjon. Ut over disse vil det også være andre forhold som må vurderes. Et forhold som alltid vil være aktuelt å vurdere, er fortsatt drift; dette omtales særskilt under.

- *Uvanlige transaksjoner* er transaksjoner som selskapet normalt ikke gjennomfører, og vil ofte være transaksjoner hvor vilkårene avviker fra selskapets tidligere praksis, og som krever særskilt fokus fra revisor. Uvanlige transaksjoner kan spenne vidt; det kan for eksempel være at det er inngått avtaler som det er vanskelig å se den forretningsmessige begrunnelsen for, transaksjoner/avtaler som synes å

være antedatert, inngåelse av lån med vilkår som det synes vil bli krevende å møte fremover i tid, økt kredittid til enkelte kunder, transaksjoner som gjennomføres nær årsskiftet, og transaksjoner med nærstående.

- *Verdsettelse av balanseposter* med stor grad av skjønnsmessige vurderinger er et sentralt område. Dette blant annet på grunn av at underliggende forutsetninger som tidligere er blitt benyttet og har vært riktige, nå kan være vesentlig endret. Eksempler på slike balanseposter er verdsettelsen av immaterielle eiendeler, driftsmidler, varelager, investeringer og fordringer.
- Vurderingen av utsatt skattefordel må oppfylle de relativt strenge kravene til forventet utnyttelse i fremtiden og er dermed mer omfattende enn kun en teknisk beregning. I denne vurderingen er det viktig å se på forventede, fremtidige resultater med «nye øyne» tatt i betraktning eventuelle endringer i de underliggende forutsetningene på fremtidige resultater. For små foretak kan det noen ganger være hensiktsmessig å benytte adgangen til ikke å balanseføre utsatt skattefordel.
- For selskap med balansert FOU er det viktig at revisor utfordrer foretakets vurdering av sannsynligheten for å oppnå fremtidige økonomiske fordeler, og at «ønsket om å lykkes» ikke blir det sterkeste elementet i vurderingen.

- Vurderingen av grunnlaget for verdsettelse av ulike eiendelsposter, herunder varelager, fordringer og investeringer skal være forsvarlig og basert på grunnlag som er etterprøvbart.
- For varelager innebærer dette å vurdere realismen i om selskapet kan få solgt produktene og til estimert pris. Det kan være relevant å vurdere om det er kommet til nye produkter som utkonkurrer selskaps produkter, om forventningen om prisstigning er reell med mer.
- For kundefordringer, andre fordringer og andre skjønnsmessige poster forutsettes det at utviklingen også etter balansedato frem til godkjennelse av regnskapet er del av revisors vurderinger.
- For eiendomsinvesteringer vil det være nødvendig å vurdere lengden på leiekontrakter, eiendommens alder og stand, estimatene for fremtidige leieinntekter, nødvendige utbedringer med mer. Dersom foretaket benytter ekstern rådgiver til å utarbeide takster/verdsettelse, vil revisjonen uansett måtte dekke grunnlaget for takstene/verdsettelsene.
- Ved utviklingsprosjekter er det nødvendig å vurdere nødvendige prosjektinvesteringer for å ferdigstille prosjektet, herunder tilgang til tilstrekkelig finansiering.
- *Endring av regnskapsprinsipp/-praksis og/eller estimatvurdering.* Endring av regnskapsprinsipp/-praksis og/eller estimatvurderinger krever alltid ekstra aktsomhet fra revisor, blant annet når det gjelder å forstå grunnlaget og argumentene for endringen. Dette innebærer også å vurdere om det egentlig er andre poster i regnskapet som trigger endringen, f.eks. overholdelse av lånevilkår.
- Når foretakets omsetning, resultat og/eller andre nøkkeltall er vesentlig forskjellig fra andre aktører, må revisor opparbeide seg en forståelse for årsakene til dette og revidere grunnlaget.
- Når det utarbeides konsernregnskap, og morselskapets egenkapital er høyere enn konsernets egenkapital,

er det viktig å forstå årsaken til dette, herunder om dette kan skyldes manglende nedskrivning i morselskapets regnskap av investeringer i datterselskap og tilknyttede selskap.

Vurdering av fortsatt drift

Fortsatt drift er ett av de grunnleggende regnskapsprinsippene i regnskapsloven. I mange bransjer, blant annet detaljhandel, restaurant og bygg, vil foretakenes evne til fortsatt drift være en sentral vurdering i årsregnskapet for 2023.

Regnskapsloven § 3-3a til omtale av forutsetning om fortsatt drift må ses i sammenheng med aksjelovgivningens krav til forsvarlig egenkapital og likviditet. NRS 16 Årsberetning, punkt 2.8 angir at levetiden for foretakets anleggsmidler kan være relevant i tillegg til tidshorizonten frem til neste balansedato. Tilsvarende tidshorizont må anses å være relevant også for små foretak. Det gjøres oppmerksom på at utkast til revidert ISA 570 (Exposure draft April 2023) inneholder forslag om at perioden som vurderes, skal være minst 12 måneder fra datoen årsregnskapet godkjennes av styret.

I IFRS og IFRS for SME er usikkerhet om fortsatt drift formulert som «vesentlige usikkerheter knyttet til hendelser eller forhold som kan så betydelig tvil om foretakets evne til fortsatt drift» (vår utheving). Tilsvarende kan legges til grunn etter god regnskapsskikk, selv om regnskapsloven ikke spesifikt gir uttrykk for noen kvalifisering av usikkerheten.

På engelsk: «material uncertainties related to events or conditions that may cast significant doubt upon the entity's ability to continue as a going concern», jf. IAS 1.25. Tilsvarende formulering i ISA 570 punkt 9 «a material uncertainty exists related to events or conditions that may cast significant doubt on the entity's ability to continue as a going concern» er oversatt med «en vesentlig usikkerhet knyttet til hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om enhetens evne til fortsatt drift». «Betydelig tvil» i oversettelsen av ISA 1.25 og «tvil av betydning» i oversettel-

sen av ISA 570 er ikke uttrykk for noen innholdsmessig forskjell. Usikkerhet om fortsatt drift inntreffer på samme nivå for revisors vurderinger som for den regnskapspliktiges vurderinger.

Foretaket må ta stilling til om det er i en situasjon hvor

- a. det ikke er vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift,
- b. det er vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift
- c. avvikling/konkurs er besluttet/må besluttes.

Hvilket av de tre alternativene ledelsen har konkludert med, må komme tydelig frem for leserne av regnskapet. Vurderingen skal gjøres ut fra hva som er status når styret vedtar årsregnskapet og eventuell årsberetning.

Plikten til å redegjøre for usikkerhet knyttet til fortsatt drift-forutsetningen i regnskapet utløses når det foreligger konkrete forhold som kan antas å sette foretakets videre drift i fare.

I regnskapsloven er det krav om at det i årsberetningen skal opplyses særskilt om styrets handleplikt etter aksjelovgivningen er inntrådt. Dersom handleplikten etter aksjeloven er inntrådt uten at det besluttes å oppløse foretaket, eller uten at tilstrekkelige tiltak blir iverksatt innen regnskapsavleggelsen, må det normalt anses å være vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift regnskapsmessig.

Når skal forutsetningen om fortsatt drift fravikes?

Forutsetningen om fortsatt drift skal legges til grunn for regnskapet så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten vil bli avvirket, jf. regnskapsloven § 4-5. Det innebærer at forutsetningen om fortsatt drift skal legges til grunn, med mindre ledelsen har til hensikt å avvikle virksomheten, eller at ledelsen ikke har noe realistisk alternativ til avvikling. NRS 16 Årsberetning punkt 2.8 legger opp til at det må kreves den samme grad av sikkerhet for at avvikling blir utfallet som etter IFRS, før dette legges til grunn for regnskapet.

Usikre tider stiller økte krav til revisor som allmennbetens tillitsperson.

Omtale av fortsatt drift i note til årsregnskapet, eventuelt i årsberetningen og i revisjonsberetningen

De enkelte situasjonene innebærer forskjellige krav til omtale fra ledelsens side og til utformingen av revisjonsberetningen. Vurderingen om det er vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift vil kunne medføre betydelig grad av skjønn for både ledelsen og revisor.

Situasjon a) – det er ikke vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift:

Det følger av regnskapsloven § 7-1 annet ledd at opplysninger som er nødvendige for å bedømme foretakets stilling og resultat, og som ikke fremgår av årsregnskapet for øvrig, skal gis i note. Når det ikke er noen indikasjoner på vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift, er det ikke krav om noteopplysninger, men foretak som ikke er små, skal uansett gi opplysninger om fortsatt drift-forutsetningen i årsberetning.

Det kan være behov for tilleggsopplysninger også i tilfeller hvor ledelsens vurdering er at det ikke er vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift. Dette kan være tilfellet dersom det er indikasjoner på at det foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift, for eksempel negativ eller svak regnskapsført egenkapital, samtidig som det foreligger andre forhold som innebærer at det ikke vurderes å være vesentlig usikkerhet. Slike andre forhold kan for eksempel være garantier fra eier om tilførsel av nødvendig kapital og likviditet, samt dokumenterbare merverdier i eiendeler.

I de tilfellene det er vurdert nødvendig med utdypende noteopplysning, må tilsvarende tas inn i årsberetningen for foretak som har krav om årsberetning.

Når revisorer vurderer at det ikke foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift, og at de eventuelle noteopplysningene er tilstrekkelige, skal forholdet ikke omtales i revisjonsberetningen.

Revisjonsberetningen skal normalt heller ikke ha et presiseringsavsnitt hvor det angis at egenkapitalen er tapt. I helt spesielle situasjoner kan det være relevant å ta inn en presisering som viser til omtale i note når styret har gitt tilstrekkelige opplysninger, og det ikke anses å være vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift.

Situasjon b) – det er vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift:

Det skal komme frem at det er vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift, og redegjøres for usikkerheten i note. Redegjørelsen skal omhandle de forutsetningene som fortsatt drift bygger på, og kritiske faktorer og eventuelle konsekvenser av ugunstige forhold som kan inntreffe. Omfanget av redegjørelsen skal avspeile den usikkerheten som foreligger. Ved vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift skal det opplyses om større poster i årsregnskapet som vil kunne påvirkes dersom forutsetningen om fortsatt drift viser seg ikke å være til stede. Virkningene skal om mulig kvantifiseres.

For foretak som ikke er små, er det også et eksplisitt krav i regnskapsloven § 3-3 a om å opplyse om det er besluttet eller satt i gang tiltak for å sikre selskapets videre drift når selskapets handleplikt etter aksjeloven § 3-5 har inntrådt.

Når revisor vurderer at det foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift, og at de tilhørende noteopplysningene er tilstrekkelige, skal revisjonsberetningen ha et eget avsnitt hvor forholdet omtales og med overskrift *Vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift*. I dette avsnittet skal det vises til noteopplysningene som omtaler forholdet, og det skal opplyses at forholdet ikke har noen betydning for konklusjonen om årsregnskapet. Se eksempel P2 i Revisorforeningens eksempelsamling og ISA 570.22.

Når revisor vurderer at det foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt

drift, og at de tilhørende noteopplysningene ikke er tilstrekkelige, skal revisjonsberetningen ha en konklusjon med forbehold, og beskrive at regnskapet ikke gir de nødvendige opplysningene. Se eksempel M8 i Revisorforeningens eksempelsamling og ISA 570.23.

I de få tilfellene hvor revisor vurderer at bruk av forutsetning om fortsatt drift er uriktig, skal revisor avgi en revisjonsberetning med negativ konklusjon som angitt i ISA 570.21.

Situasjon c) – avvikling er besluttet, eller det er ikke noe realistisk alternativ til avvikling:

Dersom avvikling er besluttet, eller det ikke er noe realistisk alternativ til avvikling, vil eiendeler og gjeld i regnskapet måtte vurderes til virkelig verdi ved avvikling. Noteopplysningene må

inkludere tilstrekkelig informasjon om hvordan verdiene er fastsatt, og hvordan avvikling forventes gjennomført.

I disse tilfellene kan det være relevant å ta inn en presisering som henviser til noten som omtaler at regnskapet ikke er avlagt under forutsetning om fortsatt drift.

Oppsummering

I det ovennevnte har vi tatt opp noen forhold og situasjoner, men det vil kunne være andre og flere avhengig av foretak og bransje. Det grunnleggende er å opprettholde en profesjonell skeptisk holdning, og følge egne vurderinger helt ut selv i hektiske tider.

Kunstig intelligens i revisors hverdag

I denne artikkelserien vil vi gi kunnskap om og veiledning i praktisk bruk av kunstig intelligens «KI».

Del II - Kunstig intelligens i revisors hverdag

Copilot – Microsofts smarte assistent

Siden forrige artikkel er konseptet Copilot fra Microsoft blitt gjort tilgjengelig for mange, både som gratisversjon og som betalingsversjon. Copilot er en kunstig intelligens-assistent som kan hjelpe deg med å utføre ulike oppgaver i Microsoft 365-programmene.

Statsautorisert revisor
Ruben Bjerketveit
Fagsjef revisjon Revisorforeningen

Hva er Copilot?

Microsoft 365 Copilot er en smart assistent som er integrert i Microsoft 365-pakken. Den fungerer som en «virtuell medarbeider» som kan gi deg tips, forslag og veiledning i mange av de daglige arbeidsoppgavene du gjør i Micro-

soft-programmene. Du kan aktivere Copilot ved å klikke på en «side bar» eller en «knapp» i programmene du bruker.

Hvorfor velge betalingsversjonen?

Du kan prøve Copilot gratis, men jeg anbefaler at du investerer i betalingsversjonen hvis du vil ha fullt utbytte av verktøyet. Betalingsversjonen koster ca. 200 kr pr. måned pr. bruker for bedrifter, og gir deg tilgang til flere funksjo-

ner og programmer enn gratisversjonen. Det viktigste argumentet for å velge betalingsversjonen er at den gir deg bedre datasikkerhet og personvern.

Betalingsversjonen ivaretar personvern og taushetsplikt?

Som revisor har du et ansvar for å beskytte sensitive eller taushetsbelagte opplysninger om dine kunder. Det betyr at du må være forsiktig med hva du deler med et KI-system som Copilot, som del-

vis lærer av informasjonen den får tilgang til. Informasjonen kan bli en del av databasen som Copilot bruker til å generere svar, og dermed bli offentlig tilgjengelig for andre. Dette kan være i strid med revisors taushetsplikt og personvernlovgivningen. Det er derfor viktig å bruke betalingsversjonen av Copilot, som overholder Microsofts personvern-, sikkerhets- og samsvarspolitikk. Med betalingsversjonen kan du også velge hvilke typer data du vil dele med Copilot, og hvilke du vil holde private.

Forbedring av tekst

I løpet av årsoppgjøret kan du stå overfor flere utfordringer hvor du for eksempel skal formulere skriftlig nummerert kommunikasjon eller gi et forbehold i revisjonsberetningen. Flere av disse sakene kommer til oss i veiledningstjenesten. Copilot kan være en meget god hjelper i slike situasjoner.

For å illustrere dette kan vi bruke en anonymisert sak fra vår veiledningstjenesten. Det er viktig å forklare oppgaven til Copilot, desto mer presis forklaring, desto bedre svar.

Følgende oppgave ble gitt til Copilot: «Jeg er oppdragsansvarlig revisor og har følgende scenario hos en revisjonsklient: Jeg har gitt skriftlig nummerert kommunikasjon etter revisorloven om feil merverdiavgiftsbehandling, har informert om ansvar, og bedt om at selskapet iverksetter tiltak for å rette opp i feilen. Det er klare indikasjoner på at feil gjelder flere år, og jeg har bedt om at tidligere års merverdiavgiftsbehandling knyttet til varekjøpet blir gjennomgått og at feil blir rettet. Jeg skal nå formulere revisjonsberetningen og må innta et forbehold i beretningen, kan du hjelpe å formulere dette etter standardene og forholdet?»

Nedenfor er det uredigerte svaret fra Copilot:

«Som beskrevet i note X til årsregnskapet, har selskapet oppdaget at det har forekommet feil i merverdiavgiftsbehandlingen i flere år. Selskapet har ikke gjennomført en fullstendig gjennomgang av tidligere års merverdiavgiftsbehandling og har

ikke rettet opp i feilene. Vi har ikke fått tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for å fastslå omfanget og virkningen av disse feilene på varekostnaden i regnskapet. Følgelig har vi ikke kunnet avgjøre om årsregnskapet gir et rettvise bilde av selskapets eiendeler, gjeld, finansiell stilling og resultat i samsvar med regnskapsloven og god regnskapskikk.»

Det kan være mange grunner til at den ikke treffer helt med akkurat forholdene du har sett. Her ser jeg for eksempel at siste setning burde ha vært slettet når vi avgir konklusjon med forbehold. Ofte er det slik at det kan være utfordrende å formulere vanskelige saker og eksempelsamlingen er ikke alltid treffende, men dette kan være et svært godt utgangspunkt å jobbe ut fra. I praksis ville jeg ha brukt den ved formuleringer av skriftlig nummerert kommunikasjon, modifiserte konklusjoner av revisjonsberetningen og annen skriftlig kommunikasjon. Du kan be den skrive ting fra bunnen av eller forbedre eksisterende tekster du har selv har skrevet.

Andre muligheter

Copilot for Microsoft 365 er en smart assistent som opererer i Microsoft 365-apper som Word, Excel, PowerPoint, Outlook, Teams og flere. Microsoft 365 Copilot gir deg sanntidshjelp, noe som gir deg muligheten til å forbedre din kreativitet, produktivitet og ferdigheter. Den har noen mangler med norsk som språk i Word, Excel, PowerPoint, Outlook og Teams, men dette blir nok bedre innen kort tid.

Lager bilder til presentasjoner

I Revisorforeningen bruker jeg Copilot mye når jeg skal holde presentasjoner. Det er ofte utfordrende å finne gode bilder eller illustrasjoner som passer til det jeg skal snakke om. Med Copilot kan jeg bare skrive inn hva slags bilde jeg trenger, og så får jeg flere alternativer å velge mellom.

La meg gi deg et eksempel: Sett at jeg er oppdragsansvarlig revisor og skal holde en presentasjon for styret hos en revisjonsklient. De selger IT-utstyr og vi må diskutere om en del av varelageret skal nedskrives som følge av at utstyret er utdatert. Jeg trenger altså et bilde som viser problemstillingen på en tydelig måte.

Jeg skriver inn følgende instruksjon til Copilot: «Lag en illustrasjon som viser at IT-utstyret i varelageret er utdatert og må nedskrives». Copilot genererer da fire illustrasjoner basert på dette. Her er ett av forslagene:

Aktuelt om finansiell rapportering

Formålet med denne spalten er å gi løpende oppdatering på aktuelle og sentrale spørsmål om finansiell rapportering. Det vil kunne være nye standarder eller tolkninger fra IASB eller NRS, men også relevante uttalelser gitt av regulerende myndigheter, eller kommentarer til andre relevante utviklingstrekk med betydning for norske foretaks finansielle rapportering. En regnskapsfaglig spesialistgruppe i EY er forfattere av spalten. Dette nummerets spalte er forfattet av Alvar Strandvold, senior manager og faglig rådgiver i fagavdeling regnskap i EY.

Regnskapsføring av betalinger fra leverandører

Under IFRS er det begrenset regulering av regnskapsføring av betalinger fra leverandører til kunder. I denne artikkelen redegjøres det for mulige tilnærminger til regnskapsføringen av slike betalinger.

Siviløkonom og statsautorisert revisor
Alvar Strandvold
Senior Manager EY

Hva er utfordringene?

Som følge av den stadige utviklingen av næringslivet har nye transaksjonsformer vokst frem, herunder transaksjoner med ulike betalingsstrømmer mellom kunder og leverandører. Følgende er noen typiske eksempler på avtaler med betalinger fra leverandører til kunder:

- Samarbeid om felles markedsføring, hvor kunden mottar betaling for å dekke utgifter til å markedsføre leverandørens varer. Slike betalinger omtales ofte som «markedsføringsstøtte» eller lignende.
- Betalinger for gunstig hylleplassering av leverandørens varer, ofte omtalt som «slotting fees».

- Pris- eller marginbeskyttelse, hvor leverandøren betaler kunden for eventuelle tap dersom leverandørens varer ikke lar seg selge til den opprinnelig forventede prisen.
- Kuponger eller rabatter mottatt fra leverandøren, ofte basert på selskaps kjøp av leverandørens varer eller tjenester over en gitt periode, og i enkelte tilfeller for å dekke selskaps kuponger eller rabatter til sine egne kunder.
- Betalinger som mottas før eller ved inngåelsen av en kontrakt med leverandøren.

Det er ingen enkelt IFRS-standard som omhandler kunders regnskapsføring av slike betalinger, selv om IFRS 15 *Driftsinntekter fra kontrakter med kunder* omhandler leverandørens regnskapsføring av betalinger til kunder. Et selskap som mottar betalinger fra leverandører må derfor, med utgangspunkt i ordningens substans, vurdere om betalingene knytter seg til en transaksjon som er omfattet av en IFRS-standard, eller om

selskapet må utlede et prinsipp i tråd med veiledningshierarkiet i IAS 8 *Regnskapsprinsipper, endringer i regnskapsmessige estimater og feil*.

Hva er ordningens substans?

For å kunne fastlå riktig regnskapsmessig behandling må man ta utgangspunkt i ordningens substans. De ulike elementene i ordningen kan i mange tilfeller følge av ulike avtaler, for eksempel av én avtale for kjøp av varer fra leverandør og en annen som regulerer hele kunde-forholdet eller den konkrete tilbakebetalingen. For å vurdere om ulike avtaler skal sees under ett kan for eksempel bestemmelsen om kombinasjon av kontrakter i IFRS 15 være relevant å se hen til for analog anvendelse.¹ IASB-staben har selv lagt til grunn at prinsippene i IFRS 15 kan være relevante å se hen til også for kundesiden, i mangel på konkret veiledning, for eksempel i en agen-

¹ IFRS 15.17 og IAS 8 *Regnskapsprinsipper, endringer i regnskapsmessige estimater og feil* paragraf 11(a).

IFRS-standardene har ikke konkret veiledning om regnskapsføring av betalinger fra leverandører.

dabeslutning fra 2021 om regnskapsføring av konfigurering og tilpasning av skybasert programvare.²

I henhold til bestemmelsen i IFRS 15 om kombinasjon av kontrakter skal selskaper blant annet slå sammen flere kontrakter med samme motpart (eller nærstående parter av motparten) dersom de er inngått samtidig eller nesten samtidig og er fremforhandlet som en pakke med et samlet kommersielt formål, vederlaget i de ulike kontraktene er avhengige av hverandre, eller varene eller tjenestene i de ulike kontraktene utgjør en enkelt leveringsforpliktelse. En slik tilnærming synes også å være i tråd med IASBs konseptuelle rammeverk, som angir at det kan være nødvendig å betrakte rettigheter og forpliktelse fra en gruppe eller serie med

kontrakter som en enkelt vurderingsenhet for regnskapsføring.³

Videre er det i mange tilfeller ikke tilstrekkelig utelukkende å se på de eksplisitte kontraktsmessige vilkårene alene. Selskaper må i tillegg vurdere om partene får ytterligere rettigheter og plikter som følge av for eksempel en etablert bransjepraksis.⁴

Hvordan bestemme riktig regnskapsføring?

Følgende spørsmål kan være nyttige å stille seg for å fastslå hvordan betalinger fra leverandører skal regnskapsføres:

- Er betalingen vederlag for en særskilt vare eller tjeneste?
- Er betalingen en refusjon av en utgift pådratt på vegne av en leverandør?

- Knytter betalingen seg til kjøp av en spesifikk vare eller tjeneste fra leverandøren?

I de aller fleste tilfeller vil det være enkelt å slå fast om en betaling fra en leverandør er vederlag for en særskilt vare eller tjeneste. Dersom en forhandler av kontorrekvisita kjøper tjenester fra et konsultentselskap, og samtidig mottar betalinger fra konsultentselskapet for kontorrekvisita som leveres, er det liten tvil om at betalingene forhandleren mottar er vederlag for solgte varer. I slike tilfeller må betalingen regnskapsføres i tråd med den aktuelle standarden for inntektstypen, for eksempel IFRS 15 *Driftsinntekter fra kontrakter med kunder*, IFRS 16 *Leieavtaler* eller IFRS 9 *Finansielle instrumenter*. Samtidig må det også vurderes om vederlaget for denne særskilte varen eller tjenesten står i stil med varen eller tjenesten som leveres. Hvis vederlaget overstiger den virkelige verdien av varen eller tjenesten vil en analog anvendelse av bestemmelsene om IFRS 15 av betalinger til

² *Configuration or Customisation Costs in a Cloud Computing Arrangement*. Se *IFRIC Update fra mars 2021*, <https://www.ifrs.org/news-and-events/updates/ifric/2021/ifric-update-march-2021/>

³ *Conceptual Framework for Financial Reporting*, paragraf 4.62.

⁴ Se f. eks. IFRS 15.10 og *Conceptual Framework for Financial Reporting*, paragraf 4.62.

kunder tilsa at kun den delen av vederlaget som tilsvarer den virkelige verdien av varen eller tjenesten skal inntektsføres. Den overskytende delen må i stedet vurderes i tråd med fremgangsmåten beskrevet i det følgende.

Refusjon av utgifter?

I andre tilfeller kan det være mindre åpenbart om leverandører betaler for en særskilt vare eller tjeneste, for eksempel når leverandører betaler markedsføringsstøtte til sine kunder. Dersom selskapet ikke skal levere konkret definerede motytelser til leverandøren eller det ikke er klare føringer på hvordan beløpene skal benyttes, er det lite som tyder på at leverandøren kjøper en markedsføringstjeneste av sin kunde. I et slikt tilfelle vil det være naturlig å vurdere om betalingen i stedet er en refusjon av utgifter selskapet har pådratt seg på vegne av leverandøren.

Forhold som kjennetegner en refusjon

I praksis er det flere forhold som kan peke på at det er snakk om en refusjon, for eksempel at det foreligger en konkret avtale om at leverandøren skal refundere konkrete utgifter selskapet har pådratt seg på dens vegne, at betalingen er direkte relatert til konkret aktivitet som ga opphav til utgiftene eller at betalingen tilsvarer den faktiske utgiften uten noe vesentlig marginelement. En leverandør av forbrukerelektronikk kan for eksempel tenkes å be en forhandler om å inkludere sine produkter i en markedsføringskampanje, mot at leverandøren dekker en forholdsmessig andel av utgiftene. Så lenge betalingen ikke inneholder et vesentlig marginelement vil den i et slikt tilfelle normalt ikke være i bytte mot en markedsfø-

ringstjeneste, men heller en refusjon av utgifter, og den vil derfor regnskapsføres som en reduksjon av forhandlerens markedsføringskostnader. At markedsføringsutgiftene som refunderes er marginale, altså at de ikke ville ha blitt pådratt om ikke forhandleren utvidet markedsføringskampanjen på leverandørens vegne, kan også tale for at det er snakk om en refusjon.

Rabatt?

Hvis en betaling verken vurderes å være betaling for en særskilt vare eller tjeneste eller refusjon av en konkret utgift, taler mye for at betalingen i realiteten er en rabatt på varer eller tjenester kjøpt fra leverandøren. Benytter man reglene for betalinger mottatt fra kunder i IFRS 15 analogt på betalinger fra leverandører, tilsier de at slike betalinger skal regnskapsføres som en reduksjon av varenes eller tjenestenes kostnad. I den grad varene eller tjenestene som kjøpes er innenfor virkeområdet for en konkret IFRS-standard, vil naturligvis også bestemmelsene i denne standarden måtte vurderes.

For eksempel angir IAS 2 *Beholdninger* at «forhandlerrabatter, prisavslag og lignende trekkes fra ved beregning av kjøpsutgiftene». ⁵ Også IAS 16 *Eiendom, anlegg og utstyr* og IAS 38 *Immaterielle eiendeler* har tilsvarende bestemmelser. ⁶ Selv om ikke betalinger fra leverandører er særskilt omtalt, er det nærliggende å behandle slike betalinger på samme måte som rabatter og prisavslag. IFRS Interpretations Committee, den offisielle tolkningskomiteen for IFRS-standarder, har imidlertid i en agendabeslutning fra 2004 om IAS 2 presisert at

⁵ IAS 2.11.

⁶ IAS 16.16(a) og IAS 38.27(a).

rabatter som er en refusjon av konkrete utgifter likevel ikke føres til reduksjon i anskaffelseskost. ⁷

Hva er betalingen knyttet til?

I noen tilfeller kan det også være krevende å fastslå hvilke kjøpte varer eller tjenester betalingen fra leverandøren knytter seg til, for eksempel dersom det er snakk om et høyt volum av varer. Dersom betalingene utgjør en rabatt på varelager regnskapsført i henhold til IAS 2, og varene kun delvis er solgt, vil selskapet regnskapsføre en forholdsmessig andel som reduksjon av varelageret og resten som en reduksjon av kostnad solgte varer i resultatet. Hvis betalingen også delvis knytter seg til fremtidige kjøp, må det forventede nivået på fremtidige kjøp estimeres for å kunne gjøre denne fordelingen på en fornuftig måte.

Oppsummerende kommentarer

Siden IFRS-standarder ikke har konkret veiledning om regnskapsføring av betalinger fra leverandører, kan det kreve betydelig skjønn å fastslå hvordan slike betalinger skal regnskapsføres. Dersom betalingene ikke er vederlag for særskilte varer eller tjenester eller refunderer konkrete utgifter pådratt på vegne av leverandørene, vil det normalt være nærliggende å regnskapsføre dem som en rabatt på varene eller tjenestene kjøpt fra leverandøren. ⁸

⁷ IFRIC Update, november 2004, <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/news/updates/ifrs-ic/2004/nov04.pdf>

⁸ For videre omtale av disse spørsmålene vises det også til EYs globale publikasjon på området, [Applying IFRS: Accounting for payments from suppliers](https://www.ey.com/en_no/ifrs-technical-resources/applying-ifrs-accounting-for-payments-from-suppliers), https://www.ey.com/en_no/ifrs-technical-resources/applying-ifrs-accounting-for-payments-from-suppliers

Del II:

Utenlandske offentlige pensjoner

I denne del II av artikkelen om problemstillinger og skatteregler som gjelder for pensjonsordninger, kommenteres opptjening av offentlige pensjonsordninger og harmonisering av disse. Beskatningsprinsippene kommenteres også. I artikkelens del I ble arbeidsgiverfinansierte pensjonsordninger og tilknyttede norske beskatningsprinsipper beskrevet.

Advokat
Erik Øxnevad Larsen
Partner Deloitte Advokatfirma

Advokatfullmektig
Marte Okkelmo
Deloitte Advokatfirma

I tillegg til eventuelle utenlandske arbeidsgiverfinansierte pensjonsspareordninger, har ansatte som har arbeidet i utlandet kanskje opparbeidet seg rett til pensjon fra utenlandske offentlige pensjonsordninger. Mange er av den oppfatningen at utenlandske offentlige pensjonsrettigheter kan overføres NAV, og dermed vil medregnes når man søker om alderspensjon i Norge. Dette stemmer ikke.

Alderspensjon fra folketrygden beregnes kun ut ifra perioder med pensjonsopptjening i Norge. For personer født fra og med 1962 er det den norske pensjonsbeholdningen som danner grunnlaget for beregningen av den enkeltes inntektspensjon fra folketrygden. Utenlandsk offentlig pensjon beregnes etter det aktuelle landets nasjonale regler, og utbetales direkte fra trygdemyndigheter i det tidligere arbeidslandet.

Rett til utenlandsk pensjon

Kort forklart vil rett til utenlandsk pensjon være avhengig av to ting; arbeidslandets nasjonale regler knyttet til det å opparbeide seg pensjonsrettigheter og såkalte eksportregler – når man kan få utbetalt pensjon utenfor landets gren-

ser. I tilfeller der pensjonsrettigheten er opptjent i et land Norge har inngått trygdeavtale med, kan trygdeavtalen likevel gi rett til å få pensjonen utbetalt selv om nasjonal lovgivning ikke åpner for dette. Personer som har arbeidet i utlandet, bør derfor undersøke reglene rundt dette, slik at man ikke går glipp av pensjon fra utlandet.

Pensjon opptjent i et EØS- eller trygdeavtaleland

Formålet med trygdeforordningen i EØS og andre trygdeavtaler er at yrkesaktive ikke skal tape pensjons- og andre trygderettigheter, eller muligheter for opptjening av slike rettigheter, ved å flytte til eller jobbe i slike land. Har man beholdt medlemskap i folketrygden under arbeid i et EØS-land eller et land Norge har inngått trygdeavtale med og hatt A1 eller Certificate of coverage, vil man ikke ha opparbeidet seg pensjonsrettigheter i arbeidslandet. Nevnte dokumentasjon bekrefter ikke bare fortsatt medlemskap og pensjonsopptjening i den norske folketrygden, men unntar også fra arbeidslandets offentlige pensjonsordning. I slike tilfeller har personen derfor ikke opparbeidet seg noen pensjonsrettigheter i utlandet.

I tillegg til EØS-landene og Sveits har Norge trygdeavtaler med USA, Canada, Australia, India, Storbritannia, Bosnia-Herzegovina, Chile, Israel, Montenegro, Serbia, Tyrkia og Quebec. Generelt bygger disse avtalenes bestemmelser om pensjonsrettigheter seg på fire hovedprinsipper:

1. Likebehandlingsprinsippet. Det er forbudt å diskriminere det andre landets statsborgere. Som eksempel vil norske statsborgere som bosetter seg eller arbeider i USA, ha tilsvarende rett til å opparbeide seg offentlige pensjonsrettigheter som det amerikanske borgere har.
2. Sammenleggingsprinsippet. Man skal legge sammen opptjeningstiden i avtalepartenes pensjons- og trygdesystemer når man skal undersøke om en person fyller minstekravet til opptjeningstid for rett til pensjon eller trygd fra et land. Som et eksempel stiller någjeldende britiske regler krav om minst ti år med kvalifiserende opptjeningstid for å ha rett på britisk offentlig pensjon. Vilkåret vil da være oppfylt ved for eksempel tre år fra UK og syv år fra Norge.

3. Pro rata temporis-prinsippet. Pensjons- og trygdeytelser skal beregnes ut fra lengden av opptjeningstiden i de forskjellige landenes pensjons- og trygdesystemer. En arbeidstaker vil dermed ha rett til delpensjoner fra hvert av de landene der han eller hun har opptjent pensjonsrettigheter. Pensjonen som utbetales fra de ulike landene skal stå i forhold til opptjeningen der.
4. Eksportabilitetsprinsippet. Pensjonsytelser skal utbetales dersom pensjonisten bor i et avtaleland, selv om nasjonal lovgivning ikke åpner for dette. Dette gjelder for eksempel for norske pensjonister som bosetter seg i Spania.

Samlet gir disse fire prinsippene arbeidstakeren rett til å opparbeide seg pensjonsrettigheter og rett til å få utbetalt delpensjon ved bosetning i Norge, selv om det tidligere arbeidets landets minstekrav om opptjeningstid ikke er oppfylt.

Søke pensjon fra utlandet:

Søker man om pensjon fra et EØS-land eller et land Norge har trygdeavtale med, skal man som regel søke pensjon gjennom NAV. Skal man derimot søke om pensjon fra land Norge ikke har trygdeavtale med, må man selv kontakte det aktuelle landets pensjonsmyndigheter for å få avklart hvordan man søker. For pensjonssøknader som sendes via NAV vil søknadsprosessen være avhengig av om man søker om norsk alderspensjon samtidig. I tillegg til EØS-landene, har Norge trygdeavtale med USA, Canada, Australia, India, Storbritannia, Bosnia-Herzegovina, Chile, Israel, Montenegro, Serbia, Tyrkia og Quebec.

Skal man søke om pensjon i utlandet samtidig som man søker om norsk alderspensjon, må man oppgi øvrige land der man har bodd og/eller arbeidet

i pensjonssøknaden man sender til NAV. Dersom man oppgir EØS-land, vil trygdeforordningens regler tilsi at den norske alderspensjonssøknaden også regnes som en søknad om pensjon fra alle EØS-land. Har man oppgitt trygdeavtaleland i søknaden, må man gi NAV beskjed om hvilke andre land man også ønsker å søke om pensjon fra. NAV vil da koordinere pensjonssøknadene mot de relevante landene.

Skal man bare søke om alderspensjon fra et trygdeavtaleland, og vente med å søke om alderspensjon fra NAV, må man ta kontakt med NAV for å få veiledning om søknadsprosessen, og for å få tilsendt korrekte søknadsblanketter.

Når den utenlandske pensjonssøknaden er ferdigbehandlet, vil pensjonen utbetales direkte fra utenlandsk myndighet. Pensjonen blir i disse tilfellene beregnet etter nasjonale satser og regler. Siden mange land har lavere satser enn det vi har i Norge, vil man fort havne i en situasjon der pensjonsutbetalingen fra Norge og det andre landet er lavere enn om man kun hadde hatt pensjonsopptjening i Norge.

Ser man for eksempel til Storbritannia, vil man med 35 års opptjening etter nye regler maksimalt få utbetalt £ 203,85 pr. uke i pensjon. Dette gir en årlig utbetaling på £10 600. Til sammenligning vil norsk garantipensjon (pensjon som gis personer med ingen/lav opptjening) etter 40 års trygdetid være 210 418 kroner. Bruker vi eksemplet vårt tidligere med tre års opptjening, vil den årlige utbetalingen fra Storbritannia maksimalt bli £ 908,59.

Beskatning i Norge – skatteavtaler

Pensjonsutbetaling fra offentlig pensjonsordning i utlandet er skattepliktig til Norge når mottaker er bosatt her, jf. skatteloven § 2-1 og § 5-1.

Utbetalingen kan også være skattepliktig etter utbetalingslandets regler.

Dobbeltbeskatning kan avhjelpest eller må avhjelpest etter skatteavtale Norge eventuelt har inngått med utbetalingsstaten, eller ved å kreve kreditfradrag etter skattelovens § 16-20.

For offentlige pensjoner må en for skatteavtaleformål skille mellom pensjoner som er opptjent i privat eller offentlig tjeneste. For pensjonsutbetalinger som utbetales fra utenlandsk «folketrygd» som knytter seg til private ansettelsesforhold gjelder også her OECDs artikkel 18 som gir bostedsstaten eksklusiv beskatningsrett. Også her må den konkrete skatteavtalen vurderes.

For pensjoner som utbetales fra trygdemyndighetene i utbetalingslandet til *«individual in respect of services rendered to that State or subdivision or authority shall be taxable only in that State»*, jf. OECDs modellavtale artikkel 19. Utbetalingsstaten har da eksklusiv beskatningsrett for pensjoner ytt basert på offentlig ansettelse. Unntak gjelder for mottakere som er bosatt i og statsborgere i den andre staten. Norge vil da ha eksklusiv beskatningsrett hvis mottaker er bosatt i Norge og statsborger i Norge.

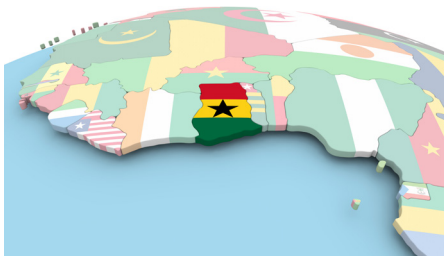
Eventuelle pensjoner fra det offentlige som ikke baserer seg på tidligere ansettelse, for eksempel ytelser som gis alle uavhengig av arbeid, for eksempel en «minstepensjon», er ikke regulert i reglene om offentlige pensjoner. Slike utbetalinger må løses etter reglene om «annen inntekt» som i OECDs modellavtale gir eksklusiv beskatningsrett til bostedsstaten, jf. artikkel 21 i OECDs modellavtale.

Siden er utarbeidet av skatterådgiverne Synne Hurum Austmo og Bernhard Henriksen Nicolaysen, begge Deloitte Advokatfirma.

Ghana – nullsats på lokalproduserte tekstiler forlenges

Finansministeren i Ghana har nylig foreslått å forlenge bruken av nullsats ved salg av lokalproduserte tekstiler levert av godkjente produsenter. Salg av lokalproduserte tekstiler fra godkjente produsenter var opprinnelig underlagt nullsats fra 2019 til 2021. Deretter ble tiltaket forlenget til å gjelde frem til 31. desember 2023. Nå er det altså besluttet å forlenge tiltaket ytterligere, frem til 31. desember 2025. Formålet er å støtte opp om den lokale tekstilindustrien i Ghana, og redusere risikoen for smugling av tekstiler fra nabolandene.

Belgia – innføring av elektronisk fakturering mellom virksomheter

5. januar 2024 sendte den belgiske regjeringen et lovtkast til parlamentet med forslag om å innføre obligatorisk elektronisk fakturering mellom virksomheter. Elektronisk fakturering er i dag obligatorisk ved fakturering til offentlige organer. Dersom loven blir vedtatt, vil det bli obligatorisk også mellom virksomheter.

Lovtkastet etablerer en rekke krav med virkning fra 1. januar 2026, blant annet må fakturaene utstedes i et bestemt format og over en egen plattform. For at lovforslaget skal vedtas, må regjeringen søke EU-kommisjonen om unntak fra EUs merverdiavgiftsdirektiv og lovtkastet må gjennom alminnelige lovgivningsprosesser i Belgia.

Portugal – ny rapporteringsplikt for leverandører av betalingstjenester

Fra 1. januar 2024 trådte et nytt EU-direktiv, kalt «CESOP», i kraft. Det nye EU-direktivet ble implementert i portugisisk lov med virkning fra 1. januar 2024. Direktivet pålegger leverandører av betalingstjenester visse rapporteringsforpliktelser. Leverandører av betalingstjenester må blant annet føre et detaljert register over betalingstjenestene de yter, og rapportere visse transaksjoner til portugisiske myndigheter. Rapporteringen er kvartalsvis. Det nærmere innholdet i rapporteringsforpliktelsen vil bli fastlagt i en egen forordning. Forordningen er foreløpig ikke publisert.

Sør-Afrika – implementering av regler om global minimumsselskapskatt

Finansministeren i Sør-Afrika foreslo i sin budsjett-tale 21. februar 2024 å implementere globale minimumsskatteregler for multinasjonale konsern

(«GloBE Model Rules») med retroaktiv effekt fra 1. januar 2024. Implementeringen av reglene vil medføre at Sør-Afrika innfører en toppskatt med 15 % skattesats for multinasjonale konsern, såkalte «MNE», som er konsern med årlig omsetning som overstiger 750 millioner euro. Innføringen av GloBE-reglene avventer ytterligere behandling av Finansdepartementet, og offentlige innspill til utkast av reglene kan sendes innen 31. mars 2024.

Nigeria – ny elektronisk rapporteringsplattform for internprisingsdokumentasjon

Nigerias føderale skattemyndigheter («FIRS») offentliggjorde i februar 2024 overgang fra nåværende innsendingsportal for internprisingsdokumentasjon, e-TP plat, til ny innsendingsportal TaxPro Max for innsending av internprisingsdokumentasjon. Skattytere omfattet av lokale krav til rapportering av internprisingsdokumentasjon har frem til 30. juni 2024 på seg for å oppfylle utestående forpliktelser i TaxPro Max-portalen. For skattytere som overholder denne fristen, vil FIRS frafalle tidligere administrative bøter. Imidlertid vil det påløpe bøter på manglende overholdelse etter at fristen har utgått.

Skattytere som allerede har levert internprisingsdokumentasjon i gammel portal, kan sende inn dokumentasjonen i ny portal uten konsekvenser før fristen.

ReKomp

Er du revisor eller regnskapsfører?
Da er ReKomp noe for deg!

ReKomp gir deg:

Faste, lave kostnader til etterutdanning.

Fleksibilitet og forutsigbarhet.

Muligheten til å skreddersy din egen kursportefølje.

[Klikk her for å tegne abonnement i dag!](#)

Kvantumsrabatt

ved flere enn ti abonnenter